

Universiteit Gent

Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen

Academiejaar 2001-2002

DE EUROPEAN ROUND TABLE OF INDUSTRIALISTS EN POLITIEKE AGENDA-SETTING

Scriptie aangeboden door **Gill Stroobandt** tot het behalen van de graad van Licentiaat in de Politieke Wetenschappen, optie Internationale Betrekkingen

Promotor: Prof. Dr. H. Vos

Commissarissen: Dr. C. Devos
Lic. D. Lesage

INHOUDTAFEL

LIJST MET TABELLEN EN FIGUREN	5
LIJST MET AFKORTINGEN	6
VOORWOORD	7
INLEIDING	8
HOOFDSTUK 1. KERNBEGRIPPEN	10
1.1. De European Round Table of Industrialists	10
1.2. Politieke agenda-setting	12
HOOFDSTUK 2. HISTORISCH OVERZICHT	15
2.1. Een Europa zonder de ondernemingen	16
2.1.1. UNICE	17
2.1.2. Groupe des Présidents	18
2.2. Mobilisatie in de jaren '70 en '80	20
2.2.1. Het Spinelli Memorandum	20
2.2.2. De komst van de Britten	21
2.2.3. Davignon	21
2.2.4. Het Vredeling Voorstel	22
2.3. De komst van de ERT	23
2.3.1. De economische malaise in Europa	23
2.3.2. Gyllenhammar en de ERT	24
2.3.3. De strategie: projecten	27
2.3.4. De Franse connectie	29
2.3.5. De Interne Markt	31
2.4. De ERT in de jaren '90	35
2.4.1. Maastricht en de EMU	36
2.4.2. TENS	37
2.4.3. Concurrentievermogen en de CAG	37
2.4.4. Huidige prioriteiten	38
2.5. Besluit	40

HOOFDSTUK 3. THEORETISCH OVERZICHT	43
3.1. Macro niveau	46
3.1.1. Neofunctionalisme.....	46
3.1.2. Intergouvernementalisme.....	49
3.2. Systeem niveau	54
3.2.1. Nieuw institutionalisme.....	54
3.2.2. Ideeën, belangen en instituten	61
3.2.3. Onzekerheid en kennis	65
3.3. Meso niveau	69
3.3.1. Corporatisme en pluralisme	70
3.3.2. Beleidsnetwerken.....	74
3.4. Besluit.....	78
 HOOFDSTUK 4. OVERZICHT INDUSTRIËLE COALITIES.....	 80
4.1. ERT: koepel van sectoren	80
4.2. Collectieve actie	82
4.3. De big business trojka	85
4.3.1. ERT.....	86
4.3.2. UNICE.....	86
4.3.3. EEG	87
4.3.4. AMCHAM-EU	89
4.4. Fases van collectieve actie	90
4.5. Besluit.....	94
 HOOFDSTUK 5. CASESTUDIE.....	 96
5.1. De Lissabon agenda.....	96
5.2. Werkwijze	99
5.2.1. Topontmoetingen	99
5.2.2. Brieven.....	100
5.2.3. Rapporten	102
5.2.4. Werkgroepen	103
5.2.5. Secretariaat.....	104
5.2.6. Pers.....	104
5.3. Besluit.....	105
 CONCLUSIE	 106
 BIJLAGEN.....	 109
 BIBLIOGRAFIE	 112

LIJST MET TABELLEN EN FIGUREN

Tabel 1: Leden van “Le Groupe des Présidents des Grandes Entreprises Européennes” op 17 februari 1967.....	19
Tabel 2: De oorspronkelijke leden van de European Round Table of Industrialists in april 1983.....	26
Tabel 3: Theoretische benadering van Peterson.....	44
Tabel 4: Typologie van bestuursvormen	71
Tabel 5: Twee ideaaltypes van beleidsnetwerken.....	76
Tabel 6: Fases in de collectieve actie van multinationals.....	91
Figuur 1: Analytisch schema van het liberaal intergouvernementalisme.....	51
Figuur 2: De big business trojka.....	85

LIJST MET AFKORTINGEN

AMCHAM-EU – EU Committee of the American Chamber of Commerce
AMUE – Association for the Monetary Union of Europe
BEC – Business Enlargement Council
CAG – Competitiveness Advisory Group
CBI – Confederation of British Industry
CEO – Chief Executive Officer
DG – Directoraat Generaal
EA – Europese Akte
EAIC – European-American Industrial Council
EC – European Community
ECIS – European Centre for Infrastructure Studies
EEG – European Enterprise Group
EG – Europese Gemeenschap
EGKS – Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal
EMS – Europees Monetair Stelsel
EMU – Europese Monetaire Unie
EP – Europees Parlement
ERT – European Round Table of Industrialists
ESPRIT – European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology
ETI – European Technology Institute
EU – Europese Unie
EVCA – European Venture Capital Association
GATT – General Agreement on Tariffs and Trade
ICI – Imperial Chemical Industries
IGC – Intergouvernementele Conferentie
IMSC – Internal Market Support Committee
IT – Information Technology
NAVO – Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
OEES – Organisatie voor Europese Economische Samenwerking
TENs – Trans-European Networks
UASG – UNICE Advisory and Support Group
UNICE – Union of Industrial and Employers Confederations of Europe
US – United States
VK – Verenigd Koninkrijk

VOORWOORD

Graag wil ik mijn oprechte dank betuigen aan de personen die mij ondersteund hebben bij de realisatie van mijn licentiaatscriptie.

Eerst en vooral wil ik Prof. Dr. H. Vos bedanken voor het kritisch doornemen van de scriptie. Met zijn opbouwende raad en enthousiasme probeerde hij mij aan te moedigen in het volbrengen van dit werk.

In tweede instantie wil ik Mevrouw Kathie Harris, werkgroepcoördinator op het secretariaat van de European Round Table of Industrialists, bedanken. Ze was bereid een uur lang al mijn vragen te beantwoorden en bezorgde mij enkele belangrijke documenten.

Ook een bijzonder woordje van dank aan mijn ouders die mij de gelegenheid hebben gegeven deze studies te volgen.

Tenslotte wil ik al de medestudenten die mij het voorbije jaar aangemoedigd hebben nog eens bedanken voor hun begrip en steun.

INLEIDING

Nice, Göteborg, Gent, Laken, Barcelona... De protesten van de antiglobaliseringsbeweging en de andere-mondialiseringsbeweging ontsieren thans de Europese topbijeenkomsten van de staats- en regeringsleiders. Op de vele manifestaties valt telkens het verzet op tegen "het Europa van de multinationals". Maar bestaat dit Europa wel? Wordt de Europese Unie (EU) meebestuurd door multinationale ondernemingen? Of zijn ze een invloedrijke factor? Hoe zijn ze georganiseerd en hoe lang zijn ze al politiek actief? Deze verhandeling tracht hierop deels te antwoorden.

Hoewel grotendeels onbekend bij het publiek, is de European Round Table of Industrialists (ERT) reeds twee decennia lang actief op het Europese politieke toneel. Het is een exclusieve groep bestaande uit een veertigtal *Chief Executive Officers* (CEOs) van de grootste Europese multinationals. Ze vertegenwoordigen een brede waaier van industriële sectoren. Hun jaarlijkse omzet bedraagt 1350 miljard euro en ze hebben wereldwijd 4,2 miljoen mensen tewerkgesteld. Het contact tussen de ERT en toppolitici, zowel op Europees als nationaal niveau, is volgens velen een verklaring voor het succes van de Rondetafel in het bepalen van de Europese politieke agenda.

Dit kwam het meest tot uiting eind jaren '80 en begin '90 toen de wensen van de ERT voor een Interne Markt en een Europees infrastructuurnetwerk werden vervuld. Invloeden zijn eveneens terug te vinden in het Verdrag van Maastricht (dat de basis legde voor de Europese Monetaire Unie: EMU) en de doelstellingen van Lissabon van maart 2000. Terwijl de 5000 lobbyisten die in Brussel werken er af en toe in slagen om bepaalde details van richtlijnen te wijzigen, zijn er sterke vermoedens dat de ERT in vele gevallen de agenda en de inhoud van Europese voorstellen mee bepaalde.

Juist deze rol van Europese *agenda-setter* vormt het onderwerp van deze scriptie. Meer bepaald; hoe en in welke mate slaagt de ERT erin om haar ideeën op de Europese politieke agenda te krijgen.

In een eerste hoofdstuk wordt stilgestaan bij de titel. Wat is een lobbygroep? Is er een verschil met een belangengroep? Wat houdt politieke *agenda-setting* in?

Een tweede hoofdstuk geeft een historisch overzicht van de Rondetafel. Wanneer en waarom mobiliseerden de leden van de ERT zich? Wat was hun inbreng in het project van de voltooiing van de Interne Markt?

Een derde hoofdstuk vormt de theoretisch basis van het onderzoek. Dit valt uiteen in drie delen. Het eerste wordt beheerst door het debat tussen de neo-functionalisten en de intergouvernementalisten. Vervolgens komt het Nieuw Institutionalisme en haar varianten aan bod. Tenslotte wordt nagegaan of de ERT past in het model van het pluralisme en het corporatisme. Of biedt nog een andere conceptualisatie van Europese belangenvertegenwoordiging een betere verklaring?

De ERT opereert in een omgeving die bevolkt wordt door vele lobby- en belangengroepen. Dit aspect verdient meer aandacht in een vierde hoofdstuk. Welk soort lobbygroep is de Rondetafel in verhouding met de andere groepen? Bestaat er samenwerking? En hoe is die georganiseerd?

Tenslotte wordt in een laatste hoofdstuk aandacht besteed aan de dagelijkse werking alsook de strategieën van de ERT.

HOOFDSTUK 1.

KERNBEGRIPPEN

1.1. De European Round Table of Industrialists

Sinds het einde van de jaren '80 kan men een sterke en snelle groei waarnemen in de pogingen om de Europese besluitvorming te beïnvloeden. Alle belangrijke politieke actoren in de Europese Unie (EU), zoals ondernemingen, specifieke belangengroepen, nationale regeringen en regio's, richten in toenemende mate hun aandacht op de EU. Deze verhoogde aandacht is sterk verbonden met de heropleving van de EU door de succesvolle lancering van de Interne Markt en de uitbreiding van de Europese wetgeving in tal van domeinen. Een van de meest opvallende aspecten van dit alles is de explosieve groei van de rechtstreekse belangenvertegenwoordiging, beter bekend onder de benoeming "*lobbying*".¹

Van alle Europese instellingen staat de Europese Commissie bekend als het meest open voor de buitenwereld. Dit is echter niet altijd duidelijk geweest voor de burger in de straat. Naar aanleiding van de moeilijke ratificatie van het Verdrag van Maastricht ontwikkelde de Commissie dan ook een nieuw informatie- en communicatiebeleid.² Op 2 december 1992 bracht de Commissie het document "*An open and structured dialogue between the Commission and the special interest groups*"³ uit. Hierin werd de rol van de speciale belangengroepen in het nieuw beleid van openheid uiteengezet.

¹ ANDERSEN, S., S., ELIASSEN, K., A., EU lobbying: the new research agenda. In: *European Journal of Political Research*, 27, 1995, p. 427

² PRESTON, M., E., The European commission and special interest groups. In: CLAEYS, P.-H., GOBIN, C., SMETS, I., *Lobbyisme, pluralisme et intégration Européenne*. Brussel, Presses Interuniversitaires Européennes, 1998, p. 222

³ Het document werd opgenomen in: EUROPESE COMMISSIE, *Information communication openness*. Luxemburg, Office for official publications of the European Communities, 1994, SEC (92) 2272 final.

Het woord "lobbygroep" wordt dikwijls gebruikt in plaats van "speciale belangengroep". De twee termen zijn echter geen synoniemen. Volgens de mededeling van de Commissie omvatten "speciale belangengroepen" ook organisaties die doorgaans niet als "lobbygroepen" worden gezien, zoals regionale en lokale autoriteiten, advocatenkantoren, consultant en private ondernemingen. Onder "speciale belangengroepen" verstaat de Commissie ook Europese en internationale federaties, confederaties en associaties die professionele of handelsbelangen vertegenwoordigen, evenals groepen met een bijzonder belang in een specifiek beleidsdomein zoals leefmilieu of mensenrechten.⁴

Kathie Harris omschrijft de European Round Table of Industrialists (ERT) als een lobbygroep of lobby-organisatie.⁵ Dit komt overeen met de definitie van de Commissie. De ERT is immers een forum bestaande uit 46 Europese topindustriëlen die de bedoeling hebben de competitiviteit en groei van Europa te promoten.⁶ Keith Richardson, die tien jaar lang secretaris-generaal was van de ERT, schrijft:

*ERT members were not seeking to put forward radical new solutions to the unemployment or any other crisis so much as urging decision-makers to focus their efforts on these urgent issues and on perfectly well-known solutions which had not yet been properly tried. It was above all in this sense, as an "agenda-setting" organisation, that the ERT most liked to see itself.*⁷

Het aspect van *agenda-setting* wordt hieronder verder uitgewerkt.

⁴ EUROPESE COMMISSIE, *Information communication openness*. Luxemburg, Office for official publications of the European Communities, 1994, SEC (92) 2272 final.

⁵ Persoonlijk gesprek met Kathie Harris, *Working group coordinator* op het ERT secretariaat, te Brussel op 10 oktober 2001.

⁶ ERT, *Will European governments in Barcelona keep their Lisbon promises? Message from the European Round Table of Industrialists to the Barcelona European Council, March 2002*. Brussel, feb. 2002, p. 12 <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.

⁷ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 15 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

1.2. Politieke agenda-setting

Roger Cobb en Charles Elder, twee grondleggers van *agenda-setting* onderzoek, beschouwen *agenda-setting* als een proces.⁸ Het impliceert een voortdurende strijd tussen verschillende belangengroepen. Deze trachten de aandacht van de media, de bevolking en de politieke elites te krijgen voor hun specifieke kwestie.

Een agenda bestaat dan uit verschillende punten die geordend zijn naar belangrijkheid op een bepaald tijdstip. Belangengroepen bepalen dikwijls de positie van agendapunten, soms ten koste van andere punten. *Agenda-setting* kan een *zero-sum game* zijn aangezien agenda's vaak beperkt zijn in omvang en tijd. Dit betekent dat als een punt de agenda opklimt het een andere agendapunt wegduwt en uiteindelijk een punt van de agenda valt.⁹

Er bestaan verschillende agenda's: de media agenda, de publieke agenda, de politieke agenda. De studie van de politieke *agenda-setting* richt zich voornamelijk op één vraag: "Hoe geraakt een punt op de politieke agenda?"

Jeremy Richardson ziet politieke *agenda-setting* niet als een proces op zich maar als een fase van het beleidsproces. Dit beleidsproces begint bij het bepalen van de agenda en wordt gevolgd door de beleidsformulering en de goedkeuring van het beleid. Het proces eindigt tenslotte met de uitvoering van het beleid.¹⁰

Ook Guy Peters onderschrijft de benadering van Richardson.¹¹ Agenda-setting is volgens hem een cruciale fase van het beleidsproces in elk politiek systeem. Hij argumenteert daarenboven dat *agenda-setting* in de Europese Unie (EU) aanzienlijk verschilt van de manier waarop de agenda bepaald wordt in de meeste nationale politieke systemen. Peters onderscheidt vier specifieke

⁸ COBB, R., W., ROSS, J.-K., ROSS, M., H., Agenda building as a comparative political process. In: *American Political Science Review*, 1976,1, p. 126

⁹ DEARING, J., W., ROGERS, E., M., *Agenda-setting*. Beverly Hills (Calif.), Sage, 1996, pp. 2-3

¹⁰ ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 112

¹¹ PETERS, B., G., Agenda-setting in the European Union. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, p. 78

kenmerken van het Europese politieke systeem die een grote impact hebben op *agenda-setting*.

Ten eerste is er de complexiteit en de fragmentatie van de Europese instellingen. Op het eerste zicht lijkt er een politieke dominantie te zijn van de Commissie. In de praktijk zijn er echter meerdere wegen tot beïnvloeding, zelfs binnen de Commissie. Zo is bijvoorbeeld elk commissielid op zich een politieke actor. Zelfs de administratieve structuur van de Commissie is opgedeeld in tal van Directoraat-Generaals (DGs). Het relatieve gebrek aan institutionalisering van de Europese bureaucratie brachten Mazey en Richardson er toe om te spreken over een "*adolescent bureaucracy*".¹²

Ten tweede is er een gebrek aan effectieve beleidscoördinatie op Europees niveau. Dit komt voornamelijk door het grotendeels ontbreken in de EU van een partijstelsel. Dit systeem waarbij een partij of coalitie een aantal beleidsideeën voorstelt aan de bevolking en die, éénmaal verkozen, nader bepaalt en uitvoert, is wel aanwezig in de meeste politieke systemen. Door de gebrekkige beleidscoördinatie en institutionalisering en de grote toegankelijkheid van het Europese systeem bestaat het gevaar van overbelasting door de overmaatse belangenvertegenwoordiging. Dit leidt tot onvoorspelbaarheid en snel wijzigende beleidsagenda's.

Een derde aspect is het belang van de manier waarop een mogelijk agendapunt wordt geformuleerd in het Europese beleidsproces. Dit aspect is volgens Peters belangrijker dan hoe een punt op de agenda geraakt. Agendapunten worden in de EU meestal gedefinieerd als behorende tot de *high of low politics* (zie 3.3.). De eerste staan bij hun bepaling meer open voor nationale overwegingen terwijl de laatste eerder bepaald worden door technische en bureaucratische beweegredenen.

¹² MAZEY, S., RICHARDSON, J., Introduction: transference of power, decision rules, and rules of the game. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, p. 10

Een laatste kenmerk van de agendabepaling in de EU is de aanwezigheid van de verschillende nationale beleidsstijlen. Deze hebben dikwijls kant-en-klare alternatieven voor de vele beleidsmateries die op Europees niveau behandeld worden. De aanwezigheid van vele alternatieven, zowel van nationale regeringen als van de talrijke lobbygroepen, is een wezenlijk karakteristiek van *agenda-setting* in de EU.¹³

Niet enkel regeringen, lobbygroepen maar ook Europese instellingen bepalen mee de agenda. Men kan zowaar spreken van concurrenten in de *agenda-setting*. Pollack meent dat men een onderscheid moet maken tussen formele en informele *agenda-setting*. Formele *agenda-setting* verwijst naar het recht van de Commissie en de voorwaardelijke macht van het Europees Parlement om de formele of procedurele agenda van de Raad mee te bepalen. Informele *agenda-setting* is een breder concept en verwijst naar het vermogen van een "beleidsmakelaar" (zie 3.2.3.) om de werkelijke agenda te bepalen, niet door middel van formele macht maar door agendapunten voor te stellen die een consensus op te been kunnen brengen bij de eigenlijke besluitnemers.¹⁴

Politieke agenda-setting vormt dus de eerste en cruciale stap in het complexe proces van de besluitvorming. Aandacht voor een kwestie betekent immers macht voor bepaalde individuen of groepen om het besluitvormingsproces te beïnvloeden. Of zoals E. E. Schattschneider het mooi formuleert: "Het bepalen van de alternatieven is het ultieme instrument van macht".¹⁵

¹³ PETERS, B., G., *Agenda-setting in the European Union*. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, p. 86

¹⁴ POLLACK, M., *Delegation, agency and agenda setting in the European Community*. In: *International Organization*, 51, 1997, 1, p. 121

HOOFDSTUK 2.

HISTORISCH OVERZICHT

Vooreerst is het nodig het algemene Europese klimaat te beschrijven waarin de European Round Table Of Industrialists (ERT) en tal van andere businessgroepen zijn ontstaan. Daarom handelt het eerste deel van dit hoofdstuk over het aandeel van de ondernemingen in de beginjaren van de Europese Gemeenschap (EG). Een tweede deel bespreekt achtereenvolgens: het antwoord van de Commissie op het concurrentiegevaar van Amerikaanse multinationals begin de jaren '70; de bijdrage van de *Confederation of British Industry*; het effect van de economische crisis en tenslotte het beleid van commissaris Davignon eind jaren '70. Een derde deel onderzoekt opnieuw de achtergrond waarin de ERT ontstaan is, namelijk de economische malaise in Europa. Het behandelt eveneens de mobilisatie van de ERT als reactie op de onwil van de Gemeenschap, de lidstaten en de traditionele ondernemingsassociaties om een Europees initiatief te ondersteunen. De leden van de ERT erkenden daarom de noodzaak om zelf de agenda te bepalen voor een Interne Markt. Een vierde deel bespreekt de aandachtspunten van de ERT in de jaren '90. Een vijfde deel betreft een besluit.¹⁶

¹⁵ DEARING, J., W., ROGERS, E., M., *Agenda-setting*. Beverly Hills (Calif.), Sage, 1996, p. 1

¹⁶ Dit hoofdstuk is voornamelijk gebaseerd op het werk van Maria Green Cowles. Deze professor, verbonden aan de *American University* (Washington D.C.) heeft als enige uit de academische wereld toegang gekregen tot de archieven van de ERT. Haar doctoraat *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe* is dan ook het basiswerk en vertrekpunt voor elke studie rond de ERT. Dit document verkreeg ik tijdens mijn ontmoeting met Mevrouw Kathie Harris op het ERT secretariaat te Brussel op 10 oktober 2001. De bijdrage van Green Cowles behandelt voornamelijk de rol van de industrie bij de voltooiing van de Interne Markt. De Secretaris Generaal van de ERT van 1988 tot 1998, Keith Richardson, verwijst voor zijn historisch overzicht van de ERT eveneens naar het werk van Maria Green Cowles.

RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 6 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

2.1. Een Europa zonder de ondernemingen

In de eerste jaren na de Tweede Wereldoorlog waren vele grote ondernemingen in Europa bezig met de wederopbouw van hun infrastructuur. Voor sommigen was hun status in de Europese maatschappij was als gevolg van hun vermeende gedrag tijdens de oorlog beschadigd. Zo had bijvoorbeeld de ondersteuning van het Vichy regime door vele grote bedrijven in Frankrijk de verbanning van enkele topindustriëlen als gevolg. Naast het herstellen van hun interne overheidsrelaties waren de Europese ondernemingsorganisaties eveneens actief betrokken bij het Marshall Plan en de Organisatie voor Europese Economische Samenwerking (OEES).¹⁷

Toen Jean Monnet en Robert Schuman in 1950 hun Schuman plan voorstelden waren de reacties van verschillende bedrijfsassociaties negatief. Zij zagen het als een interventionistisch plan. Ook na de ratificatie van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) bleef het wantrouwen groot. In 1955 nam Monnet als president van de Hoge Autoriteit van de EGKS ontslag en creëerde het *Action Committee for the United States of Europe*. Dit comité bestond voornamelijk uit leiders van Christen en Sociaal Democratische partijen en vakbonden. Grote afwezigen waren de leiders van de ondernemingsorganisaties. Monnet had, volgens Green Cowles immers een hekel aan grote ondernemingen die hij te nationalistisch vond om een Europees project te kunnen ondersteunen.¹⁸

De ontwikkeling van een Europees industrieel beleid gebeurde relatief laat. Marchipont stelt zelfs dat de industrie werd vergeten in het Verdrag van Rome.¹⁹ Pas tegen het midden van de jaren '60 werd een Directoraat-Generaal voor industrie opgericht. Het duurde tot 1970 eer de Commissie een eerste document

¹⁷ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 108

¹⁸ COWLES, M., G., The rise of the European multinational. In: *International Economic Insights*, 1993, 4, p. 15

¹⁹ MARCHIPONT, J.-F., *La stratégie industrielle de l'Union Européenne*. Luxemburg, Éditions Continent Europe, 1997, p. 15

over industrieel beleid uitbracht.²⁰ De wetgevende bevoegdheid van de EEG was in de beginperiode vrij beperkt. De EEG begon pas veel richtlijnen uit te vaardigen vanaf de Europese Akte. Daarvoor was het niet echt nuttig om te lobbyen. Niettemin richtten Europese ondernemingen in de jaren '50 en '60 twee belangengroepen op. Dit waren respectievelijk UNICE en de *Groupe des Présidents des Grandes Entreprises Européennes*.

2.1.1. UNICE²¹

Met de inwerkingtreding van de Europese Economische Gemeenschap in 1958 werd een nieuwe ondernemingsorganisatie gecreëerd. De *Union des Industries de la Communauté Européenne*²² (UNICE) werd de toporganisatie die de gehele industrie vertegenwoordigde in de nieuwe Gemeenschap. UNICE vertegenwoordigde niet rechtstreeks Europese ondernemingen. Het was een “confederatie van federaties” bestaande uit de nationale industrie-associaties van de zes lidstaten. Deze associaties werden vaak gedomineerd door kleine en middelgrote ondernemingen en waren tevens meer bekommerd om nationale aangelegenheden dan om Europese wetgeving. De effectiviteit van UNICE was zeer beperkt. Zo werd er gestemd met unanimité waardoor UNICE dikwijls verlamd was. De standpunten van de groep waren zeer algemeen en meestal gebaseerd op de kleinste gemeenschappelijke deler. UNICE had eveneens slechte banden met de Commissie. De groep had eigenlijk als enige taak de nationale associaties op de hoogte te houden van de ontwikkelingen op Europees niveau zonder zelf pogingen te ondernemen om de wetgeving te beïnvloeden.²³

²⁰ EL AGRAA, A., *The economics of the European Community*. New York, Harvester Wheatsheaf, 1994, p. 191

²¹ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. Londen, Sage, 1992, pp. 104-109

²² In 1987 werd de naam veranderd in *Union of Industrial and Employers Confederations of Europe*. De afkorting UNICE bleef echter behouden.

²³ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, pp. 58-59

In de jaren '60, toen de intra-Europese handel alleen al tussen 1960 en 1964 met 80 procent steeg, beleefden de grote Europese ondernemingen hoogdagen. Ze waren dan ook weinig bekommerd om de ontwikkelingen van de Gemeenschap. Fiat, de Italiaanse autoproducent, was hierop de uitzondering. Het was de eerste niet-Belgische onderneming die in Brussel een kantoor voor EG aangelegenheden oprichtte. Dit kan verklaard worden door de internationale visie van Giovanni Agnelli, hoofd van Fiat. In plaats van effectief te lobbyen wenste hij voornamelijk de relaties te bevorderen tussen de Europese administratie en de structuren van zijn bedrijf. Slechts aan handvol ondernemingen volgden het voorbeeld van Fiat.

2.1.2. Groupe des Présidents

Een eerste teken van verandering in de houding van de grote bedrijven ten opzichte van de EG kwam in 1967 met de oprichting van de *Groupe des Présidents des Grandes Entreprises Européennes*. Het initiatief kwam van von Geldern, voormalig directielid van Euratom en Philips. Hij was vooral verontwaardigd over de gebrekkige kennis van de Commissie over de Europese industrie. De Commissie bestond hoofdzakelijk uit afgevaardigden van sociaal-democratische partijen die een historische link hadden met de vakbonden maar weinig ervaring met de industrie. Von Geldern zag dat: *“The Commission did not view business as a natural supporter of the European idea”*.²⁴

Von Geldern zocht contact met de sterk Europees gezinde Baron Boël, hoofd van Solvay & Cie. Samen vormden ze een groep bestaande uit directeurs van grote private ondernemingen om deze te informeren over de mogelijke impact van nieuwe EG regelgeving en om eveneens contacten te leggen met de Commissie. De eerste ontmoeting vond plaats op 17 februari 1967.

²⁴ COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, p. 194

Tabel 1: Leden van “Le Groupe des Présidents des Grandes Entreprises Européennes” op 17 februari 1967²⁵

G. Agnelli	<i>Fiat</i>	Italië
W. Baumgartner, Baron Boël	<i>Rhône-Poulenc</i> <i>Solvay</i>	Frankrijk België
L. Brouwer	<i>Royal dutch Petroleum Company</i>	Nederland
M. Lambert	<i>Société Générale de Belgique</i>	België
T. Neuman	<i>Arbed</i>	Luxemburg
F. Philips	<i>Philips</i>	Nederland
L. Pirelli	<i>Pirelli</i>	Italië
A. Roux	<i>Compagnie Générale d' Électricité</i>	Frankrijk
P. von Siemens	<i>Siemens</i>	Duitsland
A. de Voguë	<i>Saint-Gobin</i>	Frankrijk
M. Winnacker	<i>Vorstand de Hoechst</i>	Duitsland

De *Groupe des Présidents* kwam tweemaal per jaar bijeen op steeds verschillende locaties en zonder enige publiciteit. Er waren drie redenen voor deze geheimhouding. Ten eerste was er de vrees voor de vakbonden. De bedrijfsleiders werden eveneens beducht voor manifestaties van “Nieuw Links” in Europa. Een derde reden was de bewustwording van de groeiende “anti-multinational” gevoelens die er indertijd in de Europese samenleving leefden. Ze wilden hun contacten met de Commissie niet op het spel zetten.

De *Groupe des Présidents* was de eerste jaren succesvol omdat volgens een voormalig medewerker “it showed the Commission that big business could be a key player, and absolutely necessary for the internationalisation of the European economy”.²⁶ De groep had echter een beperkte politieke rol. Ze had zichzelf nooit beschouwd als een lobbygroep, noch was haar bedoeling de Europese integratie te promoten. Na verloop van tijd werden de bijeenkomsten van de organisatie meer en meer een sociale happening voor CEOs (Chief Executive Officers). In de late jaren '80 ging de groep op in de ERT.

²⁵ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 120

²⁶ COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, p. 195

2.2. Mobilisatie in de jaren '70 en '80

In tegenstelling tot hun Europese tegenhangers waren Amerikaanse multinationals reeds van het begin geïnteresseerd in de Gemeenschappelijke Markt. De Amerikaanse bedrijven zagen enorme investeringsmogelijkheden in een dergelijke markt. Eerst werden Amerikaanse bedrijven en hun kapitaal verwelkomd. Na verloop van tijd kreeg de politieke elite schrik voor een controle van de Europese economie door Amerikaanse multinationals alsook voor een uitholling van de soevereiniteit van de Europese lidstaten. De Europese publieke opinie had zich een dubbel beeld gevormd van multinationals. Enerzijds zag men de multinationals positief in het licht van hun technologische bijdrage tot de economie. Anderzijds zag men ze als een potentiële bedreiging voor de autonomie van de lidstaten.²⁷

2.2.1. Het Spinelli Memorandum²⁸

De EG reageerde op de mogelijke concurrentiebedreiging van Amerikaanse bedrijven. De Commissie hanteerde het mededingingsbeleid en het Europese Hof van Justitie als verweermiddel. Naast gerichte acties via het Hof ontwikkelde de Europese Commissie een beleid gericht tot Amerikaanse multinationals. Begin jaren '70 stelde toenmalig commissaris voor industrie Altiero Spinelli een plan voor om de economische en sociale problemen als gevolg van de activiteiten van multinationals aan te pakken. Dit resulteerde in 1973 in het zogenaamde Spinelli Memorandum. Dit document omvatte richtlijnen omtrent bescherming van werkgelegenheid, groepsaansprakelijkheid, beperking van het bedrijfsgeheim. Het spreekt voor zich dat dit ook de Europese multinationals zou geraakt zou hebben. De Commissie en de Raad hebben uiteindelijk het memorandum niet uitgevoerd omwille van de economische en politieke onzekerheid die het gevolg waren van de oliecrisis van 1973.

²⁷ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 124

²⁸ COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, p. 195

2.2.2. De komst van de Britten²⁹

De toetreding van het Verenigd Koninkrijk en haar nationale ondernemingsassociatie, de *Confederation of British Industry* (CBI), tot de EG in 1973, veranderde de status van de multinationals in Europese besluitvorming. De traditionele ondernemingsconfederaties van het continent beperkten hun lidmaatschap tot sectorale ondernemingsassociaties. De CBI kende daarentegen individueel lidmaatschap van bedrijven. Als gevolg hiervan kregen de Europese multinationals voor de eerste keer directe toegang tot de Europese *business* groepen en de EG beleidsvorming.

2.2.3. Davignon³⁰

Etienne Davignon verving in 1977 Altiero Spinelli als de nieuwe commissaris voor industrie en de Interne Markt. De komst van Davignon zorgde voor een kentering in de relaties tussen de Commissie en de Europese industrie. Davignon slaagde erin om af te stappen van het grootschalig³¹ Europees industriebeleid van zijn voorgangers. Hij nam daarentegen concrete acties ten behoeve van specifieke industriesectoren. Davignon's open overleg met de Europese industrie was eveneens vernieuwend. Nooit eerder werden belangrijke bedrijfsleiders bijeengebracht om de sectorale problemen te bespreken. Vorige commissarissen, die traditioneel sterke banden hadden met de vakbonden, zouden in die tijd dergelijke contacten gemeden hebben uit schrik voor negatieve berichtgeving in de pers.

Voor het eerst werd door een commissaris afgestapt van de meer traditionele vormen van vertegenwoordiging van de zakenwereld, namelijk de ondernemingsassociaties. Dit was in het voordeel van de individuele Europese bedrijven. De lidstaten werden ook omzeild. Davignon bracht meestal eerst de

²⁹ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 133

³⁰ Ibid., pp. 141-147

³¹ Met de grootschaligheid van het industriebeleid wordt bedoeld dat de voorgangers van Davignon voornamelijk maatregelen namen voor de gehele industrie en geen oog hadden voor sectorale verschillen.

bedrijfsleiders op de hoogte van zijn ideeën, die op hun beurt hun nationale regeringen moesten beïnvloeden ten voordele van Davignon's maatregelen.

Het meest bekende voorstel van de commissaris was het Davignon Plan voor de Europese staalindustrie. Het plan voorzag de herstructurering van deze industrie door nationale subsidies te beperken, verouderde installaties te sluiten, fusies te promoten en afgedankte arbeidskrachten te herscholen. Davignon bracht de staalindustrie, de vakbonden en de nationale regeringen rond één tafel. De ontmoetingen tussen Davignon en de staalbedrijven, en later met bedrijven uit andere sectoren, veranderde geleidelijk de visie van de industrie op de Commissie. De zakenwereld ging de Commissie voor het eerst te zien als een "eerlijke tussenpersoon" (*broker*).³²

In de late jaren '70 demonstreerde Davignon aan vele industriëlen dat de Europese Gemeenschap oplossingen kon afdwingen daar waar de nationale regeringen hadden gefaald. In 1979 richtte Etienne Davignon zijn aandacht op nieuwe technologieën en de "industrie van de toekomst", namelijk de Europese sector van de informatietechnologie (IT). Hij nodigde de twaalf grootste Europese IT bedrijven uit om te discussiëren over de middelen die nodig waren om de groei van hun industrie te promoten. Samen ontwikkelden ze een programma waarin de bedrijven zouden samenwerken in precompetitief onderzoek. Deze groep, die later bekend werd als de *Thorn-Davignon Roundtable*³³, ontwikkelde het *European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology* (ESPRIT).³⁴

2.2.4. Het Vredeling Voorstel

In hetzelfde jaar '79 volgde Europees commissaris Henk Vredeling de voetsporen van Spinelli en stelde een richtlijn voor dat werknemersparticipatie in

³² KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, pp. 58-59

³³ Thorn was de toenmalige Commissievoorzitter.

³⁴ COWLES, M., G., The rise of the European multinational. In: *International Economic Insights*, 1993, 4, p. 16

multinationals zou institutionaliseren.³⁵ Het “Vredeling Voorstel” werd een katalysator voor de mobilisatie van verschillende grote ondernemingen die het voorstel en andere initiatieven van de Commissie ongedaan wensten te maken.

De multinationals beseften dat ze niet langer konden rekenen op hun regeringen en ondernemingsassociaties om hun belangen te verdedigen op Europees niveau. De nationale regeringen sloten immers steeds meer *package deals* af. Ze waren namelijk vlugger bereid om een doorbraak in een dossier af te kopen door een toegeving in een ander. Hierdoor konden de bedrijven niet langer rekenen op het veto van hun thuisland. Anderzijds vonden bedrijfsleiders UNICE een inefficiënte, zwakke organisatie die niet op een pro-actieve manier kon reageren op het beleid.

Samengevat kan gesteld worden dat er geen organisatie bestond die de belangen van de multinationals definieerde en coördineerde. Hierin kwam in de jaren '80 verandering. Zo groepeerden bijvoorbeeld Amerikaanse firma's zich in de *EU Committee of AmCham*, de *American Chamber of Commerce*. Onder het leiderschap van de *Imperial Chemical Industries* (ICI) creëerden een handvol Europese en Amerikaanse bedrijfsleiders de *European Enterprise Group* (EEG). Een groep die nog een belangrijke rol zou spelen bij de heropleving van UNICE in de jaren '80.³⁶

2.3. De komst van de ERT

2.3.1. De economische malaise in Europa

De economische stagnatie en de oliecrisis van de jaren '70 hadden een zware tol geëist in Europa. De levensstandaard in Europa begon te dalen. De

³⁵ Het Vredeling Voorstel kreeg geen gevolg gezien te veel Europese bedrijven en Europese vakbonden tegen waren. Het voorstel is nog steeds niet goedgekeurd. EUROPEES PARLEMENT, *European Parliament Fact Sheets. 4.8.6. Social dialogue. Information, consultation and participation of workers*. EU, 12 dec. 2000, p. 5 <http://www.europarl.eu.int/factsheets/4_8_6_en.htm> Geconsulteerd op 26/04/02.

werkloosheid en de inflatie begonnen dramatisch te stijgen waardoor het groeipotentieel van multinationals ineenzakte. Daarenboven was er groeiende concurrentie van de Verenigde Staten en Japan.

Tussen de eerste oliecrisis en de heropleving van de integratie en de groei in de tweede helft van de jaren '80 was sprake van een relatieve daling van de intracommunautaire handel ten opzichte van de totale handel van de lidstaten. Volgens Otto Holman³⁷ is het onjuist deze ontwikkeling te verklaren vanuit het protectionisme in die periode: renationalisering van het beleid en de toename van non-tarifaire handelsbelemmeringen. Veeleer was deze het gevolg van een afnemend concurrentievermogen van het Europese bedrijfsleven.³⁸ Begin jaren '80 begonnen enkele industriëlen dan ook een regionaal, Europees antwoord te zoeken voor deze "Eurosclerosis".

2.3.2. Gyllenhammar en de ERT

De leefbaarheid van de Europese industrie werd dus meer en meer verbonden met het begrip van een competitief Europa. Vreemd genoeg was de bedrijfsleider die deze belangen van de zakenwereld ging verwoorden niet afkomstig uit een Europese lidstaat. In 1982 begon Pehr Gyllenhammar, CEO van de Zweedse autofabrikant Volvo, een "Marshall Plan voor Europa" te promoten. Volgens Gyllenhammar was er nood aan een Europees project om de economische groei, de industrie en de Europese infrastructuur nieuwe stimulansen te geven. Hij vond dat de Europese politieke leiders hierin het voortouw niet wilden of konden nemen. De Europese ondernemingsassociaties, zoals UNICE konden dit evenmin door hun zwakke organisatie. Gyllenhammar riep dan ook de Europese industrie op om een actieve rol te spelen in de formulering van een industriebeleid gericht op toekomstige groei.³⁹

³⁶ COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, p. 196

³⁷ Dr. O. Holman is universitair docent in de sectie Internationale Betrekkingen en Volkenrecht, PSCW, van de Universiteit van Amsterdam.

³⁸ HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 338

³⁹ COWLES, M., G., Setting the agenda for a new Europe: the ERT and EC 1992. In: *Journal of Common Market Studies*, 33, 1995, 4, p. 503

Gyllenhammars daden waren beïnvloed door zijn contacten met commissaris Davignon. De twee ontmoetten elkaar verschillende keren in 1982 om de mogelijkheden te bespreken voor het oprichten van een groep van topindustriëlen uit verschillende sectoren. Hoewel dergelijke groepen, zoals de *Business Roundtable*, reeds bestonden in de Verenigde Staten bestond er geen tegenhanger in de EG. De *Groupe des Présidents* had steeds geweigerd politieke activiteiten te ondernemen. Deze groep was daarenboven niet bereid ondernemers uit Zweden, Zwitserland of ander niet-EG lidstaten op te nemen.⁴⁰

Gyllenhammar ging in op Davignon's suggestie. De eerste lijst met potentiële bedrijfsleiders werd in 1982 opgesteld door medewerkers van de Commissie en Volvo in het Berlaymont gebouw, de hoofdzetel van de Commissie.⁴¹ Men wilde industriëlen die: een uitstekende managersreputatie hadden; de publieke opinie konden beïnvloeden en die tevens politieke invloed hadden. Het doel was niet louter een machtige lobby organisatie te creëren. De groep zou de Europese integratie weer op gang trekken door middel van een industrieel initiatief. Talrijke Europese projecten zouden door de deelnemers worden ondernomen om aan te tonen wat de industriëlen bereid waren te doen in ruil voor politieke actie van de lidstaten. Wisse Dekker van Philips, Umberto Agnelli van Fiat en John Harvey-Jones van ICI waren de eerste enthousiaste supporters van wat bekend werd als de *Gyllenhammar Group*.⁴²

Een interne groep van topmedewerkers van de CEOs werd opgericht. Deze medewerkers kozen de naam *Roundtable of European Industrialists*, wat in de late jaren '80 werd omgevormd tot *European Round Table of Industrialist* (ERT) naar het voorbeeld van de *US Business Roundtable*. Een agenda voor de ERT werd door de topmedewerkers opgesteld en omvatte indertijd zes prioriteiten: de

⁴⁰ BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p. 21

⁴¹ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 6 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

Interne Markt, infrastructuur, technologie, werkgelegenheid, milieu en financiën. Op 6 en 7 april 1983 hielden de CEOs de eerste bijeenkomst van de ERT in Parijs. De Europese economische toekomst werd er besproken. De deelnemers waren zeventien van de belangrijkste Europese bedrijfsleiders. Ook Commissielid Davignon was aanwezig.

Tabel 2: De oorspronkelijke leden van de European Round Table of Industrialists in april 1983⁴³

Umberto Agnelli	<i>Fiat SpA</i>	Italië
Sir Peter Baxendell	<i>Shell Transport and Trading plc</i>	VK
Carlo de Benedetti	<i>Olivetti & Co</i>	Italië
Wisse Dekker	<i>Philips Industries</i>	Nederland
Kenneth Durham	<i>Unilever plc</i>	VK
Roger Fauroux	<i>Compagnie de St. Gobain</i>	Frankrijk
Pehr G. Gyllenhammar	<i>AB Volvo</i>	Zweden
Bernard Hanon	<i>Regie Nationale des Usines Renault</i>	Frankrijk
John Harvey-Jones	<i>ICI plc</i>	VK
Olivier Lecerf	<i>Lafarge Coppée SA</i>	Frankrijk
Helmut Maucher	<i>Nestlé SA</i>	Zwitserland
Hans Merkle	<i>Robert Bosch GmbH</i>	Duitsland
Curt Nicolin	<i>ASEA AB</i>	Zweden
Louis von Planta	<i>Ciba-Geigy</i>	Zwitserland
Antoine Riboud	<i>BSN</i>	Frankrijk
Wolfgang Seelig	<i>Siemens AG</i>	Duitsland
Dieter Spethmann	<i>Thyssen AG</i>	Duitsland

Een tweede ontmoeting van de ERT vond plaats op 1 juni 1983 in Amsterdam. Daar werd een charter voor de organisatie opgesteld en werd de laatste hand gelegd aan een memorandum voor commissaris Davignon. Volgens dit laatste document, getiteld *Foundations for the Future of European Industry*, zou het uitblijven van een Interne Markt grote belemmeringen opwerpen voor Europese industriële groei.

⁴² COWLES, M., G., Setting the agenda for a new Europe: the ERT and EC 1992. In: *Journal of Common Market Studies*, 33, 1995, 4, p. 505

⁴³ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 215

2.3.3. De strategie: projecten⁴⁴

De strategie van de ERT om een tot ééngemaakte markt te komen, verschilt danig van de traditionele benaderingen van een Gemeenschappelijke Markt. Haar aanpak beperkte zich niet tot een Europees programma van deregulering of het versneld afbouwen van non-tarifaire handelsbelemmeringen. De ERT geloofde eerder dat de Eenheidsmarkt maatregelen vereiste die de competitiviteit van Europa zouden bevorderen. De strategie bestond er eigenlijk in om een “Nieuw Europa” te promoten dat nieuwe technologieën kan ontwikkelen; dat nieuwe jobs en welvaart creëert en succesvol kan concurreren met de rest van de wereld. In 1983 werd met het oog op de uitvoering van de strategie een ERT secretariaat opgericht in Parijs.⁴⁵

De tactiek van de ERT verschilde eveneens van de traditionele aanpak van de Europese ondernemingsassociaties. De in het oog springende projecten van de groep gaven een praktische betekenis aan de Interne Markt en zorgden voor de nodige publiciteit voor de agenda van de ERT. Aan de hand van de projecten toonden de industriëlen zich bereid hun verantwoordelijkheden op zich te nemen. Het was dan aan de lidstaten om hun verplichtingen na te leven en de projecten te voltooien. De bedrijfsleiders werden aangespoord om “peetvader” te worden van specifieke projecten. Zij en hun medewerkers formuleerden vervolgens de verwachte voordelen, de geschatte kosten en de verschillende stappen voor realisatie. Eens dit afgerond was, stelden geïnteresseerde ondernemingen geld ter beschikking. Het uiteindelijke doel was het creëren van projecten die na verloop van tijd zelfstandige en zelfbedruipende entiteiten zouden worden. De ERT richtte haar aandacht voornamelijk op drie grote projecten.

In januari 1984 stelden CEOs Carlo de Benedetti en Wisse Dekker het eerste ERT project voor. De *European Venture Capital Association* (EVCA) was

⁴⁴ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, pp. 220-225

⁴⁵ In 1988 verhuisde het secretariaat naar Brussel. Daar werd een professionele organisatie opgericht met wettelijke en financiële structuren en personeel dat formeel tewerk gesteld was bij de ERT. Bron: RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European

ontworpen om transnationale investeringen in Europa te bevorderen. De Europese achterstand inzake innoverende technologieën kon volgens ERT leden ondermeer verklaard worden door het gebrek aan kleinere vernieuwende bedrijven. Daarom openden ze in januari 1985 *Euroventures*, hun eigen firma voor risicodragend kapitaal dat begon met een startkapitaal van ruim \$30 miljoen.

Tijdens een conferentie in Londen in december 1984 onthulde Gyllenhammar het tweede project van de ERT, *Missing Links: Upgrading Europe's Transborder Ground Transport Infrastructure*. Dit project omvatte drie grote voorstellen die een einde moesten stellen aan het gebrekkige trans-Europese infrastructuurnetwerk, één van de grote obstakels in de Europese markt.⁴⁶ Het eerste voorstel was *Euroroute*, een spoor- en wegverbinding tussen Engeland en Frankrijk. Hoewel uiteindelijk werd geopteerd voor de Kanaaltunnel, toonde de ERT aan dat indien dergelijke projecten op Europese niveau ondernomen werden, ze rendabel konden zijn en tevens gefinancierd konden worden door privaat kapitaal. Het tweede voorstel van het *Missing Links* project hield de ontwikkeling in van een spoor- en wegverbinding tussen Scandinavië en het noorden van Duitsland. Dit werd ondertussen gerealiseerd door de Øresund brug. Het derde voorstel, een Europees netwerk van hogesnelheidstreinlijnen, kreeg aanzienlijke steun van nationale regeringen en spoorwegmaatschappijen. Dit voorstel is momenteel in volle ontwikkeling.⁴⁷

Het derde grote project van de ERT was een *European Technology Institute* (ETI) om de gebrekkige kwaliteit van het wetenschappelijk en technisch onderwijs in vele Europese lidstaten aan te pakken. Hoewel dit project niet succesvol was, blijft onderwijs één van de hoekstenen van de activiteiten van de ERT.

Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 6 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

⁴⁶ BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p. 22

⁴⁷ ASEED EUROPE, *Misshaping Europe: the European Round Table of Industrialists*. In: *The Ecologist*, 24, 1994, 4, p. 5

De boodschap van de ERT kreeg gehoor omdat de leden hun agenda begonnen te promoten op gesloten vergaderingen met topambtenaren. De ERT startte in 1985 zelfs een *Political Contact Programme* om verschillende regeringsmensen te strikken voor een discussie omtrent ERT agendapunten. Nergens waren de banden tussen ERT leden en regeringsleiders echter zo nauw als in Frankrijk waar de ERT de Europese agenda van president François Mitterrand mee hielp bepalen.

2.3.4. De Franse connectie⁴⁸

Academici beschouwen Mitterrand's *turn towards Europe* in de jaren 1983-1984 als een essentiële stap in de heropleving van het Europese integratieproces. Twee belangrijke beslissingen bevestigen de Europese overtuiging van de Franse president begin de jaren '80. De eerste was de beslissing van Mitterrand in maart 1983 om de Franse Frank in het Europees Monetair Stelsel (EMS) te houden. Een tweede kwam zes maanden later toen de president een voorstel formuleerde om de Europese integratie via een industrieel initiatief weer op gang te trekken.

Mitterrand riep namelijk op voor *A New Step for Europe: A Common Space of Industry and Research* om wetenschappelijke en industriële samenwerking te bevorderen en zo het hoofd te bieden aan de derde technologische revolutie. Volgens het document lag de gefragmenteerde Europese markt aan de oorsprong van het verval van de Europese industrie. Mitterrand's steun voor een industrieel initiatief kan zowel toegeschreven worden aan de lessen die hij trok uit zijn nationaliseringsprogramma als aan de groeiende invloed van de ERT op de president en zijn topadviseurs.

De president begon zijn ambtstermijn nochtans met een ambitieus nationaliseringsprogramma. Als snel werden hij en zijn minister van industrie Jean-Pierre Chevènement onder druk gezet door verschillende bedrijfsleiders.

⁴⁸ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, pp. 226-233

De CEOs wezen Mitterrand erop dat het welslagen van zijn socialistisch experiment afhankelijk was van het succes of de mislukking van de bedrijven op de wereldmarkt. De socialistische regering werd al vlug geconfronteerd met een aantal tegenslagen: het failliet van de Franse telecomindustrie, het gevaar van een *technology gap* en de groeiende Franse afhankelijkheid van de Japanse en Amerikaanse technologie. Anderzijds was de Franse regering getuige van de succesvolle samenwerking tussen Franse en Europese bedrijven in ESPRIT, Airbus en Ariane.

De ERT had een geprivilegieerde toegang tot de Franse politieke elite. Dit had volgens Green Cowles te maken met de persoonlijke vriendschap tussen Gyllenhammar en Mitterrand. De Franse socialisten waren gefascineerd door het Zweedse ontwikkelings- en samenlevingsmodel. Ook het Parijse hoofdkwartier van de ERT vergemakkelijkte de contacten tussen de groep en de Franse regeringsmedewerkers. De Franse ERT leden vormden daarenboven de meerderheid in de lobbygroep. Het was niet enkel de toegang tot Franse toppolitici dat telde. Het was vooral de manier waarop de groep zichzelf voorstelde en hoe de groep werd waargenomen. Men zag de ERT als een Christen Democratische of Sociaal Democratische groep die geen banden had met de kapitalistische ideologie van Thatcher. De ERT lobbyde niet volgens een Angelsaksische manier op specifieke probleemkwesties. Ze promoveerde grote projecten of *des choses concrètes* om hun vastberadenheid te tonen aan de lidstaten.

Het mag dan ook niet verwonderlijk zijn dat het Franse industriële initiatief grotendeels doordrongen was van de ideeën van de ERT. Het voorstel kreeg echter weinig gevolg. De Commissie en de nationale regeringen slaagden er niet in om het voorstel in praktijk te brengen. Niettemin bewees de ERT haar macht om de agenda te bepalen voor het herstarten van het Europese integratieproces via een industrieel initiatief. De lobbygroep deed dit door het creëren van projecten met een Europese schaal waarmee ze niet alleen de noodzaak voor

een ééngemaakte markt aantoonde maar tevens de bereidheid van Europese bedrijven om een Europees project te steunen.

2.3.5. De Interne Markt

Tegen eind 1984 beseften de topindustriëlen dat de lidstaten en de Commissie gefaald hadden in het operationaliseren van de Interne Markt. De voorstellen van de Commissie om de éénheidsmarkt te vervolledigen kregen te weinig steun van de regeringsleiders. Het pakket met voorstellen had ook geen tijdsschema waardoor de uitvoering niet gegarandeerd was.

Redenen genoeg voor Wisse Dekker, CEO van Philips, om in januari 1985 in Brussel zijn alternatief "Europe 1990: een agenda voor actie" voor een publiek van 500 man, waaronder de nieuwe commissarissen, voor te stellen. De agenda van de Interne Markt was hierdoor weer aan de orde. De zorg om het concurrentievermogen van de Europese industrie lag aan de basis van het plan. Het document begint immers met het citaat: "Amerika zal de wereld te eten geven, Japan zal de wereld van industriële producten voorzien, en Europa zal voor beide de speeltuin zijn".⁴⁹ Het plan legde de nodige stappen uit om te komen tot een Europese markt binnen de vijf jaar. Dekker onderscheidde vier domeinen: handelsbevordering, opening van de markten, standaardisatie en fiscale harmonisatie. Hij zond zijn plan, vergezeld van een brief, naar de staat- en regeringsleiders van de Europese Gemeenschap.

De "Dekker paper" was revolutionair. Voor het eerst was er een eenvoudig plan met duidelijke stappen om de Interne Markt te realiseren. Hoewel het rapport in de burelen van Philips was opgesteld, werd het al snel omhelsd door de ERT.⁵⁰ Door de Dekker speech en het *Missing Links* programma nam het aantal ontmoetingen tussen de Europese multinationals en de regeringen van de lidstaten toe. Met het aantreden van de Commissie Delors werd de band tussen

⁴⁹ DEKKER, W., Europa 1990: een agenda voor actie. In: *Internationale Spectator*, 39, 1985, 8, p. 455

⁵⁰ HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 339

de ERT en de Commissie nog versterkt. Op 14 januari 1985, drie dagen na de Dekker speech, verscheen de nieuwe Commissievoorzitter Jacques Delors voor het Europees Parlement (EP) en: *"announced the new Commission's intention to ask the European Council to pledge itself to completion of a fully unified internal market by 1992, to be achieved with the help of a programme comprising a realistic and binding timetable"*.⁵¹ Delors riep op voor de creatie van een Europa zonder grenzen. Velen beschouwden de "Dekker paper" als de belangrijkste inspiratiebron van Delors' voorstel voor een ééngemaakte markt. Er volgen hierna nog vele informele vergaderingen tussen de Europese Rondetafel en de Commissie.

Op de Europese Raad van 29 en 30 maart 1985 keurden de staats- en regeringsleiders het programma van Delors goed. Wisse Dekker en andere CEOs hadden voor de topontmoeting immers gedreigd hun bedrijfsactiviteiten te verplaatsen naar overzeese gebieden indien de Europese leiders de plannen voor een Interne Markt niet volgden. De Europese Raad gaf commissaris Lord Cockfield de opdracht om door te gaan met het project van de Interne Markt. Samen met zijn team stelde hij 300 nieuwe ontwerprichtlijnen op in het befaamde Witboek. Het Witboek was uitgebreider dan het Dekker voorstel. Volgens sommige industriëlen was het te uitgebreid waardoor de lidstaten het nooit zouden uitvoeren. Dekker was daarenboven niet tevreden omdat Cockfield de deadline op 1992 had vastgelegd in plaats van 1990.

Op de top in Milaan in juni 1985 werd het Witboek goed onthaald door de staats- en regeringsleiders. Er werd bovendien overeengekomen om een Intergouvernementele Conferentie (IGC) op te richten hetgeen later zou resulteren in de Europese Akte (EA). Verschillende ERT leden waren geïnteresseerd in de IGC onderhandelingen om na te gaan of de lidstaten hun verplichtingen wat de eenheidsmarkt betrof naleefden.⁵²

⁵¹ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 241

⁵² COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, p. 208

Wisse Dekker contacteerde 30 CEOs, inclusief de ERT leden uit de EG, om een sterk signaal te sturen naar de Europese Raad die in februari 1986 zou samenkomen in Luxemburg voor een eindbeslissing over de EA. De boodschap die naar de top in verschillende talen werd getelext was klaar en duidelijk:

*As leading industrialists based in the European Communities ... we urge you to exercise your full influence so that the forthcoming topmeeting [sic] will produce concrete results. Not only is the credibility of European political leaders at stake but European industry badly needs a clear signal that the major objectives of the Treaty of Rome will be realised within the next 5 years. Even a clear statement that this would be not the case, would – although not hoped for – be helpful as this would end the prolonged period of uncertainty with which industry has to cope under the present situation and which forms a significant obstacle on the way to expanding our activities and intensifying our efforts to build a strong and competitive European position ...*⁵³

De EA werd tijdens een plechtigheid ondertekend in Luxemburg op 17 februari 1986. Er zijn geen bewijzen dat de telex de eindstemming van de Europese Raad heeft beïnvloed. Maar voor het eerst hadden leiders van grote Europese multinationals zich met één stem uitgesproken over een verdragsbeslissing die genomen moest worden door de staats- en regeringsleiders van de Europese Gemeenschap.

De ERT begon zich meer en meer op te stellen als een zichtbare lobbygroep door het aanwerven van nieuwe leden, waaronder oud commissaris Davignon van de Société Générale de Belgique. De ERT leden constateerden dat de lidstaten zich niet hielden aan het strikte tijdsschema. In de maanden en jaren na de goedkeuring van het Witboek ter voltooiing van de Interne Markt waren volgens Wisse Dekker “duizenden contacten tussen vertegenwoordigers van de ERT en ambtenaren en politici in Brussel en in de nationale hoofdsteden noodzakelijk om een en ander in goede banen te leiden”.⁵⁴ Mede in dit licht maakte Dekker dan ook het voornemen van de ERT bekend om een *watchdog*

⁵³ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 247

group op te richten. Dit orgaan zou de activiteiten van de lidstaten met betrekking tot het programma van de Interne Markt controleren.⁵⁵

Op 1 december 1986 vond de eerste vergadering van de Internal Market Support Committee (IMSC) plaats. Men stuurde onmiddellijk een telex naar Thatcher die op dat moment het Europees voorzittersschap waarnam. De ERT verklaarde haar steun aan regeringsleiders die de Interne Markt promoten. Een maand later ontmoette IMSC leden het hoofd van het nieuwe voorzittersschap, premier Leo Tindemans. Deze ontmoeting betekende het begin van een gewoonte van de ERT: een ontmoeting met regeringsvertegenwoordigers van het voorzittersschap om te discussiëren over de suggesties en de belangen van de ERT met betrekking tot de ontwikkelingen en algemene strategieën van de Europese Gemeenschap.

Om hun agenda door te drukken onderhield het IMSC ondertussen ook contacten met Delors en Cockfield. IMSC leden brachten de twee Commissieleden een gelijkaardige boodschap als degene die de regeringsleiders op de top van Luxemburg kregen: “toon politieke wil, anders zal de Europese industrie elders investeren”. Of zoals in het persbericht stond:

*If progress towards the implementation of the European market is as slow as at present, it is unavoidable that European industries might have to reconsider their long-term strategies in order to stay competitive, with the possibility of redirecting industrial investments to other parts of the world outside Europe. This could lead to serious setback in Europe's industrial development with grave consequences for economic activity, employment and general welfare in Europe ...*⁵⁶

De onzekerheid over het welslagen van het project rond de eenheidsmarkt verdween met het Duitse Voorzittersschap in 1988. Een aantal belangrijke beslissingen werden genomen met betrekking tot de Interne Markt. De vraag was niet langer of 1992 haalbaar was, maar hoe men er zich het best op kon

⁵⁴ HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 339

⁵⁵ COWLES, M., G., The rise of the European multinational. In: *International Economic Insights*, 1993, 4, p. 17

⁵⁶ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 249

voorbereiden. Drie jaar nadat het Witboek werd verwelkomd door de Raad begon de Interne Markt zichtbaar te worden. De rol van de Europese multinationals mag niet onderschat worden. Volgens Delors kwam het succes er “*thanks to many people and actors in what became a process ... the 1992 process. And I must admit the business actors mattered; they made a lot of it happen*”.⁵⁷

2.4. De ERT in de jaren '90

Met het Witboek van 1985 was een periode ingeluid waarin regionalisering de boventoon voerde. Europa probeerde zich namelijk als regio af te schermen van de rest van de wereld. Naast het elimineren van interne handelsbelemmeringen werd ook het voeren van een strategisch handelsbeleid voor bepaalde sectoren van essentieel belang geacht. Vooral in de elektronica- en auto-industrie werden via *Voluntary Export Restraints* pogingen ondernomen om de Europese markt tijdelijk af te sluiten. Aan het einde van de jaren '80 en begin jaren '90 vond echter een verschuiving plaats naar een meer mondiale strategie. Regionalisering werd niet langer gezien als bescherming tegen – of alternatief voor – mondiale herstructureringsprocessen, maar steeds meer complementair aan multilaterale vrijhandelskaders.⁵⁸

Ook binnen de ERT voltrok zich een gelijkaardig proces. In de eerste jaren van de groep waren vele bedrijfsleiders van mening dat naast de voltooiing van de Interne Markt ook protectionistische korte-termijnmaatregelen op Europees niveau noodzakelijk waren om de concurrentiestrijd van het Europese bedrijfsleven met de Amerikaanse en Japanse concurrenten tot een goed einde te brengen. Na verloop van tijd verdween echter het politieke draagvlak voor een meer protectionistische koers binnen de EG. Daarenboven fuseerde de ERT in 1988 met de *Groupe des Présidents* waardoor een aantal, meer mondiaal opererende bedrijven lid werden. Dit veroorzaakte een conflict tussen de

⁵⁷ COWLES, M., G., Setting the agenda for a new Europe: the ERT and EC 1992. In: *Journal of Common Market Studies*, 33, 1995, 4, p. 520

⁵⁸ HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 340

zogenaamde *free traders* en de protectionisten binnen de ERT. In de aanloop van de Europese Raad van Maastricht werd een taakgroep binnen de ERT belast met het schrijven van een rapport dat een compromis vormde tussen de twee stromingen. Deze *catch-all*-strategie omvatte onder meer het idee dat Europa zich diende open te stellen naar de wereld om zich heen.

De voorkeur voor vrije wereldhandel bleek ondermeer uit de steun van de ERT voor de Uruguay Ronde van de *General Agreement on Tariffs and Trade* (GATT). De groep had verschillende ontmoetingen met nationale regeringsleiders. Zo ook met de Franse Premier Balladur in september 1993 waar 14 ERT leden hem verzochten zijn verzet te laten varen opdat de onderhandelingen afgesloten konden worden.⁵⁹

2.4.1. Maastricht en de EMU

Tijdens de onderhandelingen van Maastricht was de ERT zeer actief. Gedurende de IGC van 1990-91 vonden er namelijk verschillende ontmoetingen plaats met commissarissen. Ondertussen hadden individuele leden van de ERT contacten met machtige beleidsvormers in hun respectievelijke thuislanden. Het belangrijkste resultaat van het Maastricht Verdrag was het project voor een Europese Monetaire Unie (EMU). In het ERT rapport *Reshaping Europe* van 1991 had de Rondetafel het reeds over de noodzaak voor een éénheidsmunt: “*Japan has one currency. The US has one currency. How can the Community live with twelve?*”.⁶⁰

Tevens stelde het rapport een tijdsschema op voor de uitvoering van EMU. Het grote voorbereidende werk was echter verricht door de *Association for the Monetary Union of Europe* (AMUE). Een groep die door vijf multinationals, die allen lid waren van de ERT, in 1987 werd opgericht.⁶¹

⁵⁹ BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p. 25

⁶⁰ ERT, *Reshaping Europe*. Brussel, ERT, 1991, p. 46

2.4.2. TENs

De ontwikkeling van een Europees infrastructuurnetwerk, een andere prioriteit van de ERT, kreeg ook gevolg in Maastricht. De bestaande infrastructuur werd gezien als een barrière voor het vrij verkeer van goederen in de Interne Markt waardoor de economische groei gehinderd werd. De ERT ontwikkelde in haar rapporten *Missing Links* (1984) en *Missing Networks* (1991) het idee van *Trans-European Networks* (TENs) dat ondermeer voorzag in 12 000 kilometer nieuwe autowegen en een netwerk van hogesnelheidstreinen. Na een intensieve lobbycampagne gericht op de nationale ministers van verkeer kreeg de ERT de TENs op de Europese agenda. De kers op de taart was de opname van de *Trans-European Networks* in het Verdrag van Maastricht in 1991.⁶²

In een volgende stap werd voor additionele fondsen voor de uitvoering van de projecten gepleit. In *Missing Networks* kondigde de ERT reeds de creatie van een orgaan aan dat de TENs op de top van de Europese agenda zou plaatsen. Het zou tevens als een vriendelijke *watch-dog* optreden tegenover Europese, nationale en lokale autoriteiten. In 1993 werd de *European Centre for Infrastructure Studies* (ECIS) opgericht. Het overgrote deel van de werkzaamheden van de ERT omtrent infrastructuurwerken werd overgedragen aan het centrum. ECIS werd gevestigd in Amsterdam en werkte nauw samen met de Commissie om de laatste hinderpalen voor de uitvoering van de projecten uit de weg te ruimen.⁶³

2.4.3. Concurrentievermogen en de CAG

De oorzaak van langdurige werkloosheid in Europa wordt door de ERT vooral gezocht in institutionele rigiditeiten en het hoge niveau van sociale bescherming. In rapporten van de ERT met betrekking tot deze problematiek wordt vrij éénduidig gewezen op de noodzaak van deregulering en flexibilisering van de arbeidsmarkten. Een herstel van het concurrentievermogen van de Europese

⁶¹ BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p.23

⁶² Zie EU Verdrag TITEL XV art. 154, 155, 156

⁶³ BALANYA, DOHERTY, HOEDERMANN, o. c., p. 23

industrie kan volgens de ERT alleen via veranderingen in de aanbodzijde van de Europese economie worden gerealiseerd. Hieraan moeten alle andere besluiten ten aanzien van Europese integratie aan getoetst worden. Om op dit proces toezicht te houden stelde de ERT de oprichting voor van een *European Competitiveness Advisory Group* (CAG), bestaande uit vertegenwoordigers van industrie, wetenschap en vakbonden.⁶⁴ De groep met als taak "to keep competitiveness high on the EU policy agenda" werd in 1995 werkelijkheid.⁶⁵ Commissievoorzitter Santer koos zelf de 13 leden, waaronder 4 ERT leden. De CAG is dan ook een mooi voorbeeld van de institutionalisering van de toegang van de ERT tot de Europese besluitvormingsstructuren.

2.4.4. Huidige prioriteiten

Competitiviteit

Het verbeteren van het **concurrentievermogen** van de Europese industrie in de wereldmarkt blijft één van de hoofddoelstellingen van de ERT. De groep promoot dan ook mededinging op Europees niveau via de voltooiing van de Interne Markt. Dit machtig geïntegreerd economisch blok zou dan over de capaciteit beschikken om investeringen te stimuleren, productie op te drijven en nieuwe jobs te creëren.⁶⁶

Voor de ERT komt uiteindelijk alles neer op concurrentievermogen, met inbegrip van milieu en sociale aangelegenheden. Daarom promoot de groep het gebruik van richtsnoeren. De techniek wordt **benchmarking** genoemd: het kwalitatief vergelijken van de effecten van het beleid op het concurrentievermogen als instrument voor beleidsmakers.⁶⁷ Het ERT document *Benchmarking for policy-makers* omschrijft het als: "scanning the world to see what is the very best that

⁶⁴ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 8 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

⁶⁵ HOLMAN, O., *Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists*. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 342

⁶⁶ BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p. 27

⁶⁷ *Ibid.*, p. 27

anybody else anywhere is achieving, and then finding a way to do as well or better".⁶⁸

De werkgroep rond competitiviteit bracht in 1998 het rapport *Job Creation and Competitiveness through Innovation* uit. Volgens het document wordt de wereldeconomie gekenmerkt door een "irresistible flow of newer, better or cheaper goods or services that is constantly making older products uneconomic or obsolete – along with the jobs attached to them".⁶⁹ Het rapport legt dan ook de nadruk op **levenslang leren**. Internationale concurrentie noodzaakt dus tot **innovatie**, dat de weg vormt voor nieuwe werkgelegenheid.

In het licht van de competitiviteit formuleerde de ERT nog andere prioriteiten. De liberalisering van diensten en nutsvoorzieningen (gas en elektriciteit), de flexibilisering van de arbeidsmarkten, de hervorming van de nationale pensioenstelsels⁷⁰ zijn volgens de ERT eveneens noodzakelijk voor de concurrentiekracht van de Europese ondernemingen.

Uitbreiding

De uitbreiding van de EU naar Centraal- en Oost-Europa is een ander aandachtspunt van de ERT. De hooggeschoolde lage-loon arbeidskrachten en de uitbreiding van de Interne Markt met 150 miljoen consumenten maakt de vooruitzichten van de uitbreiding zeer aantrekkelijk voor Europese industriëlen. Daarom werd in 1997 binnen de ERT een werkgroep over de uitbreiding opgericht. In februari 1999 publiceerde de groep het rapport *The East-West Win-Win Business Experience*. Aan de hand van casestudies en ervaringen van ERT leden wordt de these verdedigd dat investeringen door Westerse bedrijven zowel voordelen bieden voor de EU als voor de gastlanden.⁷¹ Ondertussen werden reeds *ERT Business Enlargement Councils* (BECs) opgericht in verschillende

⁶⁸ ERT, *Benchmarking for policy-makers*. Brussel, ERT, 1996, p. 5

⁶⁹ ERT, *Job creation and competitiveness through innovation*. Brussel, ERT, 1998.

⁷⁰ BETTS, P., Industry recoils from "suicide trap": early retirement. In: *Financial Times*, 22 nov. 2001. <<http://globalarchive.ft.com/globalarchive/articles.html?print=true&id=011122001420>> Geconsulteerd op 23/11/01.

⁷¹ ERT, *The east-west win-win business experience*. Brussel, ERT, 1999.

toetredingslanden. Deze organen brengen bedrijfsleiders van multinationals en lokale ondernemingen en regeringsafgevaardigden samen in een wederzijds leerproces.

Militaire integratie

Sinds de Golfoorlog van 1991 pleit de ERT - weliswaar niet nadrukkelijk - voor de versterking van het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid van de EU en voor de oprichting van Europese militaire eenheden. Een geïntegreerde Europese defensie is volgens Keith Richardson nodig voor het behoud van competitieve defensie industrieën.⁷² Daarenboven zijn verschillende ERT leden actief in de militaire sector. De aandacht van de ERT voor de relatie tussen economie en veiligheidsmateries blijkt tevens uit de speech van NAVO Secretaris Generaal Javier Solana voor de ERT.⁷³

2.5. Besluit

Uit het historisch overzicht blijkt de bewering dat multinationals altijd al een belangrijke rol gespeeld hebben in de Europese Gemeenschap onwaar te zijn. Tot voor het eind van de jaren '70 speelden multinationale ondernemingen geen rol, aangezien ze niet deelnamen aan de nog geringe Europese beleidsvorming. Hierin kwam pas verandering met het industrieel beleid van commissaris Davignon. Andere handelingen van de Commissie brachten echter Amerikaanse ondernemingen er toe om veel vroeger hun aandacht te richten op de Gemeenschap. Wanneer Europese multinationals toch betrokken waren, was dit meestal het gevolg van gebeurtenissen extern aan de EG.

Dit hoofdstuk beklemtoont tevens hoe de status van de grote ondernemingen in de EG wijzigde over de jaren heen. Tijdens de beginjaren van de Gemeenschap zag men de multinationals als een bedreiging voor de Europese democratie en

⁷² BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc.: regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, p. 67

integratieproces. Later werden de Europese elites en samenleving bevreesd voor het vermogen van de Amerikaanse multinationals om de Europese competitiviteit te verzwakken en de soevereiniteit van de Europese lidstaten aan te tasten.

Midden de jaren '70 bracht "Eurosclerosis" verandering in de Europese houding ten opzichte van multinationals. Ondernemingen konden immers grote technologische vooruitgang brengen en aldus de economische situatie verbeteren in verschillende lidstaten. De negatieve economische situatie verbeterde dus het publiek imago van multinationale ondernemingen.

Tegen het einde van de jaren '70 wijzigde de relatie tussen de Commissie en de multinationals. Terwijl vroeger de toegangskanalen zwak waren, bevorderde commissaris Davignon de contacten tussen de Commissie en leiders van ondernemingen. De Europese industriëlen begonnen de Commissie dan ook te zien als een eerlijke tussenpersoon bij materies die hun ondernemingen aanbelangen.

De mobilisatie en activiteiten van de ERT begin de jaren '80 betekende een belangrijk keerpunt in de aanpak van de multinationals in de EG. De ERT leden wensten namelijk niet enkel contacten te leggen met Commissie medewerkers. De CEOs wensten een politieke organisatie op te richten die de Europese integratie weer op gang trok. De ERT ontwikkelde nieuwe toegangskanalen met zowel de Commissie als de lidstaten.

De ERT veranderde soms ook van standpunt. Holman constateerde dat deze wijzigingen samenvallen met de drie opeenvolgende fasen van crisisbestrijding in West-Europa als reactie op de stagnatie van het naoorlogse groeiemodel: de fase van renationalisering; de regionalisering van economische betrekkingen in een poging de tanende nationale beleidsruimte te herwinnen op een hoger niveau; en

⁷³ NATO, *Dinner speech by NATO Secretary General Javier Solana at the European Round Table of Industrialists*. Brussel, 17 mei 1998, 6p. <<http://www.nato.int/docu/speech/1998/s980517a.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

de meer recente fase van multilateralisering.⁷⁴ De ERT schoof geleidelijk weg van een protectionistisch Europeanisme naar een neoliberal mondialisisme.⁷⁵ Dit ging niet gepaard zonder interne strubbelingen.

In dit hoofdstuk werden de standpunten van de ERT vergeleken met de Europese uitkomsten. Hierbij werd ook aandacht besteed voor de strategie van de Rondetafel. Dit leidt tot het stevige vermoeden, maar niet de zekerheid dat de ERT mee de agenda bepaalde voor het programma van de Interne Markt. De ERT lijkt er tevens in te slagen om voorstellen van de agenda te duwen. Zo wacht het Vredeling Voorstel van 1979 nog steeds op goedkeuring.

⁷⁴ HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, p. 338

⁷⁵ VAN APELDOORN, B., Transitional class agency and European governance: the case of the European Round Table of Industrialists. In: *New Political Economy*, 5, 2000, 2, p. 162

HOOFDSTUK 3.

THEORETISCH OVERZICHT

Wie een onderzoek verricht naar het Europese integratie- en besluitvormingsproces wordt geconfronteerd met tal van theorieën en modellen. Deze hebben allemaal aandacht voor het aandeel van belangengroepen in het beide processen. Elk van deze theorieën verklaart een aspect van de integratie en de besluitvorming maar geeft nooit echt het hele verhaal. De meeste theorieën kunnen dus naast elkaar bestaan. *Multi-level governance* biedt ons de mogelijkheid om een ordenend raamwerk op te stellen voor het complexe Europese systeem.

De laatste jaren is de aandacht in studie van de EU immers verschoven van de studie van integratie naar de studie van *Governance*. *Governance* handelt meestal over de uitoefening van autoriteit met of zonder formele instituties van bestuur.⁷⁶ Bulmer merkt terecht op dat de EU geen regering (*government*) heeft waardoor de term *governance* ons meer inzicht biedt in de aard van de Europese bestuursvorm.⁷⁷ Vandaar de uitdrukking van "*governance without government*". Kooiman schreef hieromtrent:

*Governance can be seen as the pattern or structure that emerges in socio-political systems as "common" result or outcome of the interacting intervention efforts of all involved actors. This pattern cannot be reduced to one actor or group of actors in particular ... No single actor has all knowledge and information required to solve complex, dynamic and diversified problems, no actor has sufficient overview to make the application of needed instruments effective, no single actor has sufficient action potential to dominate unilaterally in a particular governing model.*⁷⁸

⁷⁶ ROSAMOND, B, *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 109

⁷⁷ BULMER, S., J., *New institutionalism, the Single Market and EU governance*. ARENA Working paper, 1997, 25, p. 2. <http://www.arena.uio.no/publications/wp97_25.htm> Geconsulteerd op 13/09/01.

⁷⁸ ROSAMOND, o. c., p.109

Multi-level governance analyse beweert dan ook dat de EU een bestuursvorm geworden is waar de autoriteit verdeeld is over verschillende bestuurniveaus en over verschillende actoren. Tevens zouden er belangrijke verschillen zijn in bestuursvormen naar gelang de industriële sector. *Multi-level governance* is niets anders dan een poging om complexiteit als hoofdeigenschap van het Europees beleidssysteem voor te stellen door de nadruk te leggen op de onvoorspelbaarheid, variabiliteit en de veelheid aan actoren.

De erkenning van de vele niveaus heeft geleid tot enkele pogingen om theoretische orde op te leggen aan het Europese bestuursstelsel. John Peterson heeft de studie van Europese integratie opgesplitst in verschillende niveaus van analyse. Voor elk niveau zijn er verschillende theoretische benaderingen van toepassing.

Tabel 3: Theoretische benadering van Peterson⁷⁹

<i>Niveau</i>	<i>Soort besluitvorming</i>	<i>Doorslaggevende variabele</i>	<i>Beste model</i>
Macro	Historisch	Algemene politieke/economische veranderingen	Intergouvernementalisme Neofunctionalisme
Systeem	Beleidsbepalend	Institutionele verandering	Nieuw institutionalisme
Meso	Beleidsvormend	Afhankelijkheid van middelen	<i>Policy network analyse</i>

Peterson stelt dat elk niveau gekenmerkt wordt door verschillende soorten besluitvorming met elk hun vorm van rationaliteit. Het macro niveau is het domein van de historische besluitvorming. Deze besluiten "maken geschiedenis" door de EU te veranderen. Ze wijzigen de procedures, herverdelen de relatieve macht

⁷⁹ ROSAMOND, B, *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 112

van de instellingen, of passen de bevoegdheden van de EU aan. Ze worden genomen op het macro niveau door toppolitici.⁸⁰

Op het systeem niveau worden "beleidsbepalende" besluiten (*policy-setting decisions*) genomen. Wanneer de EU wetgeving uitvaardigt, functioneert de EU als een politiek systeem waarin de macht verdeeld is over verschillende instellingen. Dit is in tegenstelling tot internationale organisaties waar de staten de macht monopoliseren. Het merendeel van het Europees beleid wordt bepaald op het einde van het Europese besluitvormingsproces wanneer de voorwaarden van een richtlijn worden overeengekomen.⁸¹

Beleidsvormende (*policy-shaping*) beslissingen worden genomen op het meso niveau. Ze bepalen de beleidsdetails of welke beleidsopties overwogen worden en welke niet. Het EU verdrag geeft expliciet de opdracht aan de Commissie deel te nemen "*in the shaping of measures taken by the Council and the European Parliament*".⁸² Het gros van de beleidsvormende besluiten worden aan het begin van het beleidsproces genomen, nog voor het wetgevende proces van de EU begint. In deze fase gebeurt het meeste lobbywerk.⁸³

De benadering van Peterson heeft - zoals elke benadering trouwens - zijn beperkingen maar biedt ons wel een mooie theoretische synthese. De opbouw van dit hoofdstuk volgt dan ook de theoretische benadering van Peterson. Elke theorie, model of concept wordt verklaard en nadien toegepast op de ERT. Eerst komen dus de theorieën van het macro niveau aan bod. Vervolgens worden de concepten en theorieën besproken van het systeem niveau. Uiteindelijk worden de benaderingen van het meso niveau behandeld. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een besluit.

⁸⁰ PETERSON, J., Making sense of EU decision-making. In: PETERSON, J., BOMBERG, E., *Decision-making in the European Union*. Londen, Macmillan Press Ltd., 1999, p. 10

⁸¹ Ibid., p. 16

⁸² EU VERDRAG, art. 211.

⁸³ PETERSON, o. c., p. 21

⁸³ Ibid., p. 16

3.1. Macro niveau

Al decennia lang wordt het debat over de Europese integratie gedomineerd door twee grote theorieën, het neofunctionalisme en het intergouvernementalisme. Er zijn nog steeds academici die zweren bij één van de twee benaderingen om Europese integratie te verklaren. Dit debat is echter weinig productief. De meeste academici erkennen dat beide theorieën sterke punten en zwakheden hebben. Neofunctionalisme bijvoorbeeld geeft een betere verklaring voor sommige processen. Voor andere ontwikkelingen is intergouvernementalisme dan weer meer geschikt. De twee theorieën hebben tevens een ander toekomstbeeld van Europa: de EU als een intergouvernementele organisatie (een *Europe des patries*) tegenover een mogelijke supranationale staat (een Verenigde Staten van Europa).

3.1.1. Neofunctionalisme

Ernst Haas, de grondlegger van het neofunctionalisme, interpreteerde Europese integratie als:

*The process whereby political actors in several distinct national settings are persuaded to shift their loyalties, expectations and political activities toward a new centre, whose institutions possess or demand jurisdiction over the pre-existing national states.*⁸⁴

Neofunctionalisme is duidelijk gebaseerd op functionalisme. Het functionalisme van Mitrany voorspelde immers dat integratie zou geschieden door een geleidelijke individuele overdracht van loyaliteit. Naarmate dat de behoeften van de burgers beter worden vervuld door supranationale organisaties dan door nationale instanties, gaan zij hun persoonlijke loyaliteit verschuiven naar de supranationale instellingen. Integratie zou dan verlopen op niveau van het individu door de creatie van een supranationale "gemeenschap" waarin de

⁸⁴ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 43

sociale en economische welvaart herverdeeld zou worden door de supranationale instellingen.⁸⁵

De neofunctionalistische benadering verschilt van zijn voorganger in het feit dat het niveau van integratie abstracter is en meer verwijderd van de bevolking. Neofunctionalisme gaat er van uit dat integratie gebeurt en zichzelf onderhoudt door middel van het proces van *spill-over*. Men kan twee soorten *spill-over* onderscheiden. Functionele *spill-over* is economisch van aard en komt voor wanneer de voordelen van integratie in één beleidsdomein leiden tot integratie in aangrenzende domeinen. Economische integratie loopt letterlijk over in politieke integratie. Politieke *spill-over* doet zich voor wanneer bestaande supranationale organisaties een zelfversterkend proces opstarten van institutionele uitbreiding.⁸⁶

Haas gaf in het integratieproces een belangrijke rol aan de georganiseerde belangengroepen. Deze focus op belangen kwam door zijn observatie dat de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal (EGKS) niet uitsluitend bestond uit bureaucraten en technocraten maar ook uit politieke partijen en belangengroepen waaronder zakengroepen (*business groups*). Haas ontwikkelde zelfs een *theory of interest politics* die één van de bouwstenen werd van het neofunctionalisme.⁸⁷ Hij verwachtte dat er spoedig op het Europese niveau belangengroepen en zelfs lobbygroepen zich zouden ontwikkelen. Deze groepen zouden zich organiseren naar de verwachtingen van mogelijke profijt uit het Europese project. Eens gevestigd zouden de groepen deel uitmaken en bijdragen tot het bureaucratisch functioneren van de Europese Gemeenschap.

Het verklarend karakter van neofunctionalisme wordt hier voornamelijk behandeld in het licht van de mobilisatie van de multinationals. Op het eerste zicht biedt neofunctionalisme een mooie verklaring voor de opkomst van de ERT

⁸⁵ TSEBELIS, G., KREPEL, A., *The history of conditional agenda-setting in European institutions*. Leiden University History Department documents, p. 4. <<http://hypatia.ss.uci.edu/democ/papers/george.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

⁸⁶ MORAVCSIK, A., Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, p. 475

in de jaren tachtig. De groep organiseerde zich inderdaad op Europees niveau met de verwachting voordeel te halen uit haar handelingen. Er zijn echter drie redenen waarom de theorie het ontstaan van de ERT niet volledig verklaart.

Vooreerst argumenteert Kohler-Koch dat de Europese organisatie van belangen gegroeid is als antwoord op en niet voorafgaand aan fases van Europese integratie. Europese belangengroepen waren niet de drijvende krachten achter regionale integratie.⁸⁸ Het duurde twee decennia eer grote ondernemingen enige interesse vertoonden in het Europese project. Anderzijds begon de Europese motor pas echt te werken vanaf de jaren '60.

Ten tweede stelt Green Cowles dat de leden van de ERT zich niet mobiliseerden om uitsluitend hun belangen te verdedigen. Ze organiseerden zich niet als doelgroep om te genieten van de praktische voordelen van programma's van de Gemeenschap. De ERT trachtte een actieve politieke actor te worden die de EG, en daarom ook de nationale politieke agenda's, vorm zou geven. De groep probeerde politieke alternatieven te formuleren en daarenboven de bevolking te informeren (zie hoofdstuk 2).⁸⁹

Een derde reden waarom neofunctionalisme de komst van de ERT niet volledig kan verklaren heeft betrekking op een uitgangspunt van de theorie. Neofunctionalisme stelt immers dat belangengroepen zich gingen organiseren op Europees niveau als gevolg van interne dynamieken van de Gemeenschap. Haas en andere neofunctionalisten werden door intergouvernementalisten (zie 3.1.2.) bekritiseerd voor het negeren van de externe omgeving in hun analyse. Het neofunctionalisme stelt dat de Gemeenschap functioneert volgens een interne bureaucratische logica. De mobilisatie van de multinationals had eerder betrekking op externe Europese gebeurtenissen. Zo dwong de wereldcompetitie

⁸⁷ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 67

⁸⁸ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 46

de CEOs van de ERT om de transactiekosten van een gefragmenteerde Europese markt en het gebrek aan Europese infrastructuur te onderzoeken. Toen de politieke leiders het lieten afweten waren de bedrijfsleiders verplicht om hun eigen strategieën voor economische groei te ontwikkelen. De ERT was dus niet uitsluitend het resultaat van interne neofunctionalistische *spill-over* maar het antwoord op grotere internationale gebeurtenissen.⁹⁰

3.1.2. Intergouvernementalisme

Tijdens de jaren '70 ontstond er een nieuw inzicht rond het Europese integratieproces. De nieuwe aanpak was het rechtstreekse gevolg van de perikelen van de Franse president de Gaulle voornamelijk na 1961. De mogelijkheid dat één regeringsleider zowel de uitbreiding (Britse toetreding) als de verdieping (fase III van het Verdrag van Rome) van de Europese integratie kon tegenhouden, deed de aandacht verschuiven van neofunctionalisme naar intergouvernementalisme.⁹¹ Deze theorie heeft meer aandacht voor de politieke elites van de lidstaten dan voor de technocraten en hun effect op de politiek integratie.

Intergouvernementalisme stelt dat het resultaat van intergouvernementeel onderhandelen bepaald wordt door de samenstelling van nationale belangen en de relatieve machtspositie van de deelnemende staten. Moravcsik voert aan dat "*EC policies are the continuation of domestic policies by other means*".⁹² Hij argumenteert tevens dat:

Intergovernmentalist theory seeks to analyse the EC as a result of strategies pursued by national governments acting in the basis of their preferences and power. The major agenda-setting decisions in the theory of the EC, in which common policies are created or

⁸⁹ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 69

⁹⁰ Ibid., p. 71

⁹¹ TSEBELIS, G., KREPPEL, A., *The history of conditional agenda-setting in European institutions*. Leiden University History Department documents, p 5. <<http://hypatia.ss.uci.edu/democ/papers/george.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

⁹² KOHLER-KOCH, B., *Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance?* In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 57

*refined, are negotiated intergovernmentally.*⁹³

Integratie wordt dus enkel bereikt als er consensus is of convergentie van voorkeuren bestaat onder nationale regeringsleiders. Intergouvernementalisme richt daarom haar aandacht vooral op de macht en de onderhandelingen van nationale regeringen.

Intergouvernementalisme stelt echter ook dat binnenlandse groepen belangrijke determinanten waren in Europese beleidsvorming. Studies over Europese bedrijfspgroepen in de jaren '70 lijken de argumenten van de intergouvernementalisten te bevestigen. De studies toonden aan dat nationale ondernemingsassociaties, voor de beïnvloeding van de Europese besluitvorming, de contacten met hun regering verkozen boven hun banden met de Commissie.⁹⁴ De neofunctionalisten hadden de rol en invloed van Europese ondernemingsgroepen overschat.

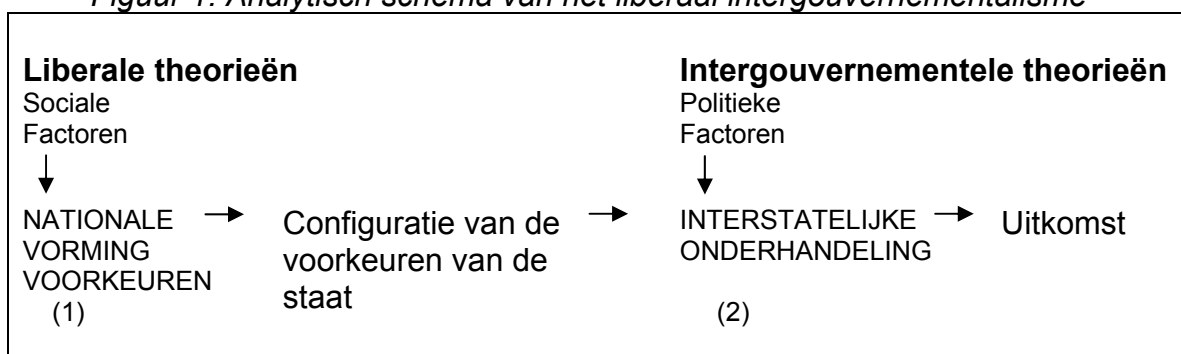
In 1993 ontwikkelde Andrew Moravcsik een vernieuwde versie van het intergouvernementalisme. Het liberaal intergouvernementalisme tracht voornamelijk de nationale belangengroepen een betere plaats te geven in de oude theorie. Liberaal intergouvernementalisten probeert liberale theorieën over de relatie tussen staat en samenleving te verzoenen met intergouvernementele theorieën.

Het liberaal intergouvernementalisme suggereert een proces bestaande uit twee stappen. De eerste stap is de vorming van de nationale voorkeuren (de binnenlandse sociale voorkeuren) dat resulteert in de voorkeuren van de staat (de aggregatie van deze voorkeuren). De tweede stap is de interstatelijke onderhandeling tussen lidstaten van de EU. Dit proces werd uitgetekend in figuur 1. Europese instellingen schijnen een passieve, minimale rol te spelen in het intergouvernementeel model.

⁹³ MORAVCSIK, A., Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, p. 496

⁹⁴ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 72

Figuur 1: Analytisch schema van het liberaal intergouvernementalisme⁹⁵

Het liberaal intergouvernementalisme is deels gebaseerd op de *two-level game* benadering van Robert Putnam. Volgens Putnam kunnen vele internationale onderhandelingen opgevat worden als een *two-level game*. Op nationaal niveau streven binnenlandse groepen hun belangen na door druk uit te oefenen op de regering om een gunstig beleid te voeren. Politici streven macht na door coalities te vormen tussen deze groepen. Op internationaal niveau trachten de nationale regeringen hun achterban maximaal tevreden te stellen, terwijl ze de negatieve gevolgen van buitenlandse ontwikkelingen proberen te minimaliseren.⁹⁶ De configuratie of groepering van de nationale voorkeuren (zie figuur 1) is in de literatuur van de *two-level game* beter bekend onder de naam van een *win-set*. *Win-sets* zijn "the set of potential agreements that would be ratified by domestic constituencies in a straight up-or-down vote against the status quo of no agreement".⁹⁷ *Win-sets* bepalen dus de onderhandelingsmarge van de staats- en regeringsleiders wanneer deze onderling onderhandelen. De *two-level* benadering van het liberaal intergouvernementalisme blijft gefocust op nationale actoren en hun politieke onderhandelingen.

⁹⁵ MORAVCSIK, A., Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, p. 482

⁹⁶ PUTNAM, R., D., Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. In: EVANS, P., B., *Double-edged diplomacy: international bargaining and domestic politics*. Berkeley (Calif.), University of California press, 1993, p. 436

⁹⁷ MORAVCSIK, A., Introduction. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, p. 23

Intergouvernementalisten hadden twee belangrijke kritieken op het neofunctionalisme: de theorie hield te weinig rekening met de relatie macht - politiek en negeerde bovendien de impact van externe Europese gebeurtenissen. Het intergouvernementalisme erkent echter wel de invloed van de externe omgeving op de Europese beleidsvorming. Hoffmann beweerde immers dat gebeurtenissen buiten de EU verschillende reacties van de lidstaten zouden opwekken wat nadelig zou zijn voor de Europese integratie.⁹⁸ Uiteraard legt het intergouvernementalisme de nadruk op de macht van lidstaten in de EU. De Unie was niet het resultaat van een rationele technocratische dynamiek maar het resultaat van intergouvernementele onderhandelingen. Moravcsik onderscheidde twee variabelen die de uitkomst van dergelijke onderhandelingen bepalen: de voorkeuren van de staten en de onderhandelingsmacht.⁹⁹ De lidstaten op zich worden beïnvloed door politieke handelingen van binnenlandse actoren.

Het liberaal intergouvernementalisme lijkt op het eerste zicht de aandacht van de ERT voor de nationale regeringen te verklaren. Voor elke belangrijke Europese topbijeenkomst zijn er immers contacten tussen ERT leden en hun regeringsafgevaardigden (zie hoofdstuk 2). Of zoals een oud medewerker van het kabinet Delors het formuleerde: *"these men are very powerful and dynamic when necessary they can ring up their own prime minister and make their case"*.¹⁰⁰ Elk ERT lid bepaalt mee de *Win-set* van zijn nationale delegatie. Soms schrijft de ERT echter een gemeenschappelijke brief naar alle staats- en regeringsleiders. De groep houdt tevens nauwe banden aan met hun regeringen om juist de uitvoering en naleving van projecten te controleren. De theorie blijkt dus toch tekortkomingen te hebben. Men kan vier conceptuele en empirische beperkingen van het intergouvernementalisme onderscheiden.

⁹⁸ COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 75

⁹⁹ FRIIS, L., *"The end of the beginning" of eastern enlargement -Luxembourg summit and agenda-setting*. European Integration online Papers (EIoP), 2, 1998, 7, p. 2, <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1998-007a.htm>> Geconsulteerd op 15/03/01.

¹⁰⁰ MAZEY, S., RICHARDSON, R., *Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC*. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 235

Een eerste misvatting betreft de rol van de sociale actoren. Deze zouden volgens de theorie enkel "belangen formuleren". Moravcsik vatte het als volgt samen: "*Groups articulate preferences; governments aggregate them*".¹⁰¹ De bedrijfsleiders van de ERT wensten echter begin de jaren '80 ook een politieke rol (zie 2.2.).

Een tweede beperking is de statische aard van de belangengroepen in de theorie. Belangen zijn gegeven en onveranderlijk. Er schijnt geen verband te bestaan tussen de formulering van belangen door lobbygroepen en Europese voorstellen. Lobbygroepen zouden niet reageren op Europese ontwikkelingen en enkel hun belangen te kennen geven aan hun regeringen.

Een derde beperking heeft betrekking op de binnenlandse aard van de belangengroepen. Enkel binnenlandse groepen zouden de voorkeuren van de staat bepalen. De intergouvernementalistische benadering wordt dus problematisch als men de rol van multinationals beschouwt. Is Unilever bijvoorbeeld een Nederlandse of Britse onderneming? Traden Gyllenhammar, Agnelli van Fiat, Dekker van Philips en andere ERT leden op als een binnenlandse groep toen ze een ontmoeting hadden met Mitterrand om de voorstellen voor een Interne Markt en TENs te bespreken (zie 2.3.4.)? Multinationals hebben duidelijk belangen die de nationale grenzen overstijgen. De belangen van de ERT beperken zich niet tot het nationaal niveau of tot één lidstaat.

Een vierde opmerking gaat over de *bottom-up* benadering van het intergouvernementalisme. In plaats van zich te mobiliseren op nationaal niveau blijken vele groepen en ondernemingen zich te organiseren op Europees niveau om aldus de Europese besluitvorming mee vorm te geven. Door deze beïnvloeding van Europese wetgeving bepalen deze groepen niet enkel de

¹⁰¹ MORAVCSIK, A., Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, p. 483

voorkeuren van de regeringen maar tevens de mogelijke beleidskeuzes van de staten.¹⁰² Het *bottom-up* proces wordt eigenlijk omgekeerd.

Het zijn niet enkel nationale regeringen die *two-level games* spelen, multinationals doen het ook maar dan in de omgekeerde richting. Een voorbeeld hiervan zijn de activiteiten van de ERT met betrekking tot het programma van de Interne Markt: het 1992 programma (zie 2.3.5.). Sandholtz en Zysman beweren dat "*European business and the Commission may be said to have together bypassed national governmental and shaped the agenda that compelled attention*".¹⁰³ Toen de staats- en regeringsleiders de agenda wensten te negeren, dreigde de ERT om elders te gaan investeren, namelijk buiten de Europese Gemeenschap. De ERT en de Commissie hadden dus hun agenda in Brussel bepaald en vervolgens voorgelegd aan de staats- en regeringsleiders met de keuze: "te nemen of te laten".

3.2. Systeem niveau

De analyse van het systeem niveau onderzoekt de specifieke eigenschappen van het Europees beleidssysteem die een invloed hebben op de belangenvertegenwoordiging. De aanwezigheid van Europese instellingen, de openheid en de onzekerheid van het systeem blijken dergelijke karakteristieken en worden achtereenvolgens besproken.

3.2.1. Nieuw Institutionalisme

Nieuw institutionalisme is geen "grote theorie" zoals het neofunctionalisme of het intergouvernementalisme. De theorie spreekt zich bijvoorbeeld niet uit over het einddoel van het integratieproces. Het biedt eerder een methodologie voor onderzoek. Deze methodologie genereert onderzoeksvragen en denkpistes in

¹⁰² COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 79

¹⁰³ MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 234

plaats van een model van integratie. De hoofdbewering van de institutionalistische benadering bestaat erin dat “*institutions matter*”.¹⁰⁴

Men kan drie verschillende analytische benaderingen onderscheiden: historisch institutionalisme, *rational choice* institutionalisme en sociologisch institutionalisme. Elke benadering noemt zichzelf “nieuw institutionalisme”. De drie denkscholen ontwikkelden zich als reactie op het behaviourisme, dat opgang maakte in de jaren '60 en '70. Nieuw institutionalisme legt, in tegenstelling tot het behaviourisme, de nadruk op het belang van instellingen en niet op actoren bij het bepalen van politieke uitkomsten.¹⁰⁵

Historisch institutionalisme

Het historisch institutionalisme ontwikkelde zich als antwoord op de politieke groepstheorieën die populair waren in de jaren '60 en '70. Deze groepstheorieën beschouwden het conflict tussen rivaliserende groepen omtrent schaarse middelen als de essentie van de politiek. Het historisch institutionalisme nam deze stelling over maar zocht betere verklaringen voor de verschillen en ongelijkheden van nationale politieke uitkomsten. Men vond dergelijke verklaringen in de manier waarop de institutionele organisatie van het bestuur sommige belangen bevoorrecht en andere demobiliseert. Historisch institutionalisten zagen de staat niet langer als een neutrale bemiddelaar tussen tegenstrijdige belangen maar als een geheel van instituties dat de uitkomst van groepsconflicten mee kan bepalen.¹⁰⁶

De theorie beschouwt instituties als formele of informele instellingen en de procedures, gebruiken, beleidsinstrumenten, normen en symbolen die erin

¹⁰⁴ BULMER, S., J., *New institutionalism, the Single Market and EU governance*. ARENA Working paper, 1997, 25, p. 6. <http://www.arena.uio.no/publications/wp97_25.htm> Geconsulteerd op 13/09/01.

¹⁰⁵ HALL, P., A., TAYLOR, R., C., R., *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper, 1996, 6, p. 5. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp96-6.pdf> Geconsulteerd op 09/09/01.

¹⁰⁶ *Ibid.*, p. 6

verankerd zijn.¹⁰⁷ Uit deze definitie volgt dat institutionalisten aandacht hebben voor heel wat aspecten van de EU en het integratieproces. Deze omvatten bijvoorbeeld de formaliteiten van het wetgevend proces, de langetermijnevolgen van historisch wijzigingen van de institutionele architectuur, de vormen van intergouvernementeel onderhandelen en de institutionele culturen van de Commissie.¹⁰⁸

Een eerste kenmerk van het historisch institutionalisme is de nadruk op de rol van macht en asymmetrische machterelevaties. Instellingen worden niet beschouwd als neutrale arena's waarin politieke krachten uitgespeeld worden. Instellingen verdelen hun macht ongelijk over verschillende sociale groepen en beïnvloeden hierdoor het beleidsproces. Hierdoor krijgen bepaalde belangengroepen een onevenredige toegang tot het besluitvormingsproces. Instellingen bepalen dus de toegang van politieke krachten tot het politiek proces.¹⁰⁹ Zo bevoordeelt de Raad van Ministers de toegang van nationale regeringen en hun vertegenwoordigers tot het bestuursproces.

Ten tweede voeren Thelen en Steinmo aan dat:

*Institutions also have the capacity to shape the goals and the preferences of actors and in doing so structure political situations and leave their own imprint on political outcomes.*¹¹⁰

Supranationale instellingen zijn dus niet enkel bemiddelaars maar ook belangrijke actoren. Een mooi voorbeeld is de Commissie die de Europese politieke agenda mee bepaalt.

Een derde kenmerk vormt de bewering dat instellingen trachten zichzelf in stand te houden en daarom "path dependencies" creëren. In de context van de

¹⁰⁷ BULMER, S., J., *New institutionalism, the Single Market and EU governance*. ARENA Working paper, 1997, 25, p. 8. <http://www.arena.uio.no/publications/wp97_25.htm> Geconsulteerd op 13/09/01.

¹⁰⁸ ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 115

¹⁰⁹ HALL, P., A., TAYLOR, R., C., R., *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper, 1996, 6, p. 9. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp96-6.pdf> Geconsulteerd op 09/09/01.

¹¹⁰ ROSAMOND, o. c., p. 116

Europese integratie stellen historisch institutionalisten dat de constructie van supranationale instellingen hun oorsprong vonden in een bijzondere historische context, namelijk de heropbouw na WOII. Integratie was dus gebaseerd op specifieke motivaties en voorkeuren. De institutionele architecten schiepen instellingen met eigen bevoegdheden en macht. Deze instellingen ontwikkelden een eigen logica die indertijd niet voorspeld kon worden. De actoren waren zich niet bewust van de institutionele gevolgen die mee de context bepaalden waarin ze later moesten functioneren.¹¹¹ Tsebelis beweert dat de oorspronkelijke vaders (Hallstein, Spaak) en tegenstanders (de Gaulle) van de Europese integratie nog een juist begrip hadden van de institutionele structuren van Rome. Bij de Europese Akte was het besef van de gevolgen van de gekozen instituties bij de staats- en regeringsleiders verdwenen.¹¹²

Rational choice institutionalisme

Een tweede vorm van nieuw institutionalisme ontwikkelde zich gelijktijdig met maar los van het historisch institutionalisme. Oorspronkelijk kwam *rational choice* institutionalisme voort uit de studie van het gedrag van het Amerikaanse Congres. De theorie heeft een aantal specifieke uitgangspunten.

Ten eerste gaat men ervan uit dat de betrokken actoren een vast aantal voorkeuren en belangen hebben. Ze handelen zeer strategisch opdat hun belangen maximaal behartigd zouden worden. *Rational choice* institutionalisten zien politiek dan ook als een opeenvolging van dilemma's van collectieve actie. Individuen die allemaal maximaal hun voorkeuren nastreven creëren een uitkomst die collectief suboptimaal is.¹¹³ Het bekendste voorbeeld hiervan is zonder twijfel het "*prisoner's dilemma*".

¹¹¹ ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 117

¹¹² TSEBELIS, G., KREPPEL, A., *The history of conditional agenda-setting in European institutions*. Leiden University History Department documents, p. 1. <<http://hypatia.ss.uci.edu/democ/papers/george.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

¹¹³ HALL, P., A., TAYLOR, R., C., R., *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper, 1996, 6, p. 12. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp96-6.pdf> Geconsulteerd op 09/09/01.

De grote bijdrage van de *rational choice* institutionalisten was hun aandacht voor de rol van strategisch interactie in de bepaling van politieke uitkomsten. Veronderstellen dat het gedrag van actoren bepaald wordt door een strategisch analyse en vervolgens sterk wordt beïnvloed door de verwachtingen van de actor over het gedrag van de anderen. Instellingen spelen een belangrijke rol in deze interacties. Ze reduceren de transactiekosten. De instellingen bepalen tevens de alternatieven op de *choice-agenda*. Ze geven informatie om de onzekerheid over het gedrag van anderen te beperken en bieden dus “*gains from exchange*”. Hierdoor kunnen bepaalde actoren betere politiek uitkomsten bereiken. Instellingen laten onder meer de nationale regeringen toe beter vertrouwd te geraken met de doelstellingen, aversies, tradities en binnenlandse beperkingen van elkaar.¹¹⁴

Sociologisch institutionalisme

Ook in de sociologie ontstond er een nieuw institutionalistische benadering. Het sociologisch institutionalisme ontstond meer bepaald in de organisatietheorie op het eind van de jaren '70. Sinds Weber hebben vele sociologen de bureaucratische structuren verklaard vanuit efficiëntie. Sociologische institutionalisten gaan verder en stellen dat de institutionele vormen en procedures moeten gezien worden als culturele gebruiken of gewoontes. Het maakt dus deel uit van het algemene proces van overdracht van culturele gewoontes. Drie kenmerken onderscheiden het sociologisch institutionalisme van de andere twee benaderingen.

Vooreerst geeft de theorie een veel breder definitie van instellingen. Het zijn niet enkel de formele regels, procedures of normen maar ook de symbolsystemen, cognitieve scenario's en morele modellen die samen de “*frames of meaning*” vormen. Een dergelijke definitie heft de opdeling tussen instellingen en cultuur op.

¹¹⁴ ROSAMOND, B, *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 118

Ten tweede hecht men veel belang aan de relatie tussen instellingen en individuele handelingen. Personen die gesocialiseerd werden in bepaalde institutionele rollen hebben zich tevens eigen gemaakt van de normen die verbonden zijn met die rollen. Instellingen bepalen niet enkel de strategische tactieken van individuen, zoals *rational choice* institutionalisten stellen, maar ook hun eigen voorkeuren, identiteit en gedrag. De zelfbeelden en identiteiten van sociale actoren worden dus gevormd door de institutionele vormen, beelden en tekens. Hall en Taylor merken op dat:

*Institutions influence behaviour by providing the cognitive scripts, categories and models that are indispensable for action, not least because without them the world and the behaviour of others cannot be interpreted. ... When faced with a situation, the individual must find a new way of recognizing it as well as responding to it, and the scripts or templates implicit in the institutional world provide the means for accomplishing both of these tasks, often more or less simultaneously.*¹¹⁵

Zowel belangen als de contexten voor handelen zijn sociale constructies. March en Olsen schreven dan ook dat *“the values and preferences of political actors are not exogenous to political institutions but develop within these institutions”*.¹¹⁶

Ten derde tracht de theorie ook een verklaring te zoeken voor het ontstaan en de wijziging van institutionele gewoontes of gebruiken. Volgens het *rational choice* institutionalisme nemen organisaties dikwijls een nieuw gebruik aan om zo hun doelstellingen efficiënter te bereiken. Sociologisch nieuw institutionalisten daarentegen beweren dat dit gebeurt omdat het de sociale legitimiteit bevordert van de instelling of haar deelnemers.¹¹⁷

Verklarende kracht en beperkingen van nieuw institutionalisme

Theorieën over instituties bieden echter ook enkele inzichten over de rol van lobbygroepen en meer bepaald van multinationals.

¹¹⁵ ROSAMOND, B, *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 119

¹¹⁶ CRAM, L., The EU institutions and collective action: constructing a European interest? In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 63

Het historisch institutionalisme benadrukt dat instellingen niet altijd neutrale bemiddelaars zijn. Dit was zeker het geval tijdens de voltooiing van de Interne Markt.¹¹⁷ De Commissie bevoorrechtte toen de industriële belangengroepen. De duizenden contacten tussen de ERT en de Commissie zijn hiervan een duidelijk voorbeeld (zie 2.3.5.).

Rational choice institutionalisten beklemtoonden de onzekerheid van het Europese beleidssysteem. Dit biedt een verklaring voor de mobilisatie van de multinationals, waaronder de ERT. Belangengroepen gingen zich organiseren op Europees niveau en probeerden er de politieke agenda mee te bepalen om aldus de onzekerheid deels te elimineren. Weten wat er zich op Europees niveau afspeelt is voor vele lobbygroepen even belangrijk als de effectieve beïnvloeding van het beleid.

Het sociologisch institutionalisme is van belang voor de socialisatie van topambtenaren en politici. De sociologische benadering heeft ook aandacht voor legitimiteit. De Commissie wil inderdaad haar beleid legitimeren tegenover het Europees Parlement en de nationale regeringen in de Raad. Daarom tracht ze de Europese industrie aan haar zijde te winnen. Dit verklaart de suggestie van toenmalig commissaris voor industrie Davignon voor de oprichting van een groep topindustriëlen uit verschillende industriële sectoren, de latere ERT (zie 2.3.2.).

De benadering van het nieuw institutionalisme heeft ook haar beperkingen. De grootste kritiek betreft de nadruk op instellingen. Zo zouden volgens de historisch en sociologisch institutionalisten enkel instellingen betekenis geven en aldus het

¹¹⁷ HALL, P., A., TAYLOR, R., C., R., *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper, 1996, 6, p. 16. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp96-6.pdf> Geconsulteerd op 09/09/01.

¹¹⁸ Dat de ERT tijdens de voltooiing van de Interne Markt een bevoorrechte toegang had tot de Commissie werd mij bevestigd door Kathie Harris, *working group coordinator* van de ERT. Heden zou dit sterk verminderd zijn. Mevrouw Harris beweerde zelfs dat huidig commissaris voor industrie en handel, Pascal Lamy, in verhouding meer tijd vrijmaakt voor ontmoetingen met allerhande NGO's (Niet Gouvernementele Organisaties) dan voor de ERT. Lamy maakt volgens Harris jaarlijks gemiddeld twee uur vrij voor contacten met de ERT. Bron: Persoonlijk gesprek met Kathie Harris, *Working group coordinator* op het ERT secretariaat, te Brussel op 10 oktober 2001.

gedrag van actoren, waaronder belangengroepen, bepalen. Dat dit ook omgekeerd gebeurt komt niet ter sprake. Vertegenwoordigers van de ondernemingen kunnen namelijk symbolsystemen en morele modellen van de zakenwereld introduceren in de Europese instellingen. De *rational choice* benadering stelt dat de voorkeuren van de actoren gegeven en onveranderlijk zijn. De realiteit leert dat vertegenwoordigers hun belangen dikwijls aanpassen aan de beleidsprocedures, de werking van de instellingen, de belangen van andere lobbygroepen.

3.2.2. Ideeën, belangen en instituten

Nauw verwant met het sociologisch institutionalisme is de studie rond de *conceptual frames of frameworks of ideas*. Deze worden beschouwd als cognitieve instituten die de grenzen van het mogelijke bepalen voor actoren in de EU. *Frames* omvatten naast waarden ook ideeën.¹¹⁹ Rein en Schön definieerden *framing* als een activiteit van selectie, organisatie en interpretatie van een complexe realiteit. Een *frame* is volgens hen “*a perspective from which an amorphous ill-defined situation can be made sense of and acted upon*”.¹²⁰ Door de “*framing*” van problemen op de politieke agenda worden de beleidskeuzes beperkt en worden bepaalde politieke uitkomsten waarschijnlijker.

Het definiëren van de aard van een beleidsprobleem is een eerste stap in het *framing* proces. Deze definitie bepaalt immers in welke context het probleem gesitueerd wordt en op welke politieke agenda het komt. Het verschuiven van één beleidsdomein naar een ander betekent een verandering van normen, regels en procedures die van toepassing zijn. Het debat over het broeikaseffect is hiervan een mooi voorbeeld. Slechts door het ontwikkelen van het concept “duurzame ontwikkeling” kon het Directoraat Generaal (DG) voor Leefmilieu van de Commissie zijn voorstellen omtrent klimaatbescherming voorleggen in een perspectief dat aanvaardbaar was voor de collega’s van economisch

¹¹⁹ MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 226

georiënteerde DG's. Door de topic dus in een ander *conceptual frame* te plaatsen werd een andere beleidskoers mogelijk.¹²¹

Aangezien de definiëring van een probleem zulke verstrekkende gevolgen heeft voor de aanpak en dus ook voor de uitkomst, is het een slagveld voor concurrerende actoren. De wapens die men hanteert zijn concepten die hun oorsprong hebben in geloofssystemen over legitieme doelstellingen, rechtmatig bestuur en goed gedrag. Eer een idee een gemeenschappelijk concept wordt vereist het politiek *sex appeal*; moet het relevant zijn en overeenkomen met meer algemene belangen.

Het waren Amerikaanse academici die het belang van ideeën in de *framing* van beleidsproblemen opmerkten. Mazey en Richardson formuleerden het als volgt: "*just as institutions do matter, so do ideas*".¹²² Vooral in omstandigheden met grote onzekerheid en gebrekkige informatie spelen ideeën een cruciale rol. Hier is duidelijk een parallel te trekken met het *rational choice* institutionalisme en speltheorieën. Volgens Garrett en Weingast coördineren ideeën de verwachtingen die noodzakelijk zijn om de samenwerking tussen een groep actoren met verschillende voorkeuren in stand te houden. De impact van ideeën met betrekking tot samenwerking tussen spelers bestaat volgens de onderzoekers uit drie onderling verbonden fenomenen: (1) de voordelen die verwacht kunnen worden van samenwerking; (2) een idee dat uitdrukking geeft aan deze voordelen; en (3) een mechanisme dat het idee omzet in een gedeeld geloofssysteem om zo verwachtingen en gedrag te beïnvloeden. Dit mechanisme wordt door hen opgevat als een instituut.¹²³

¹²⁰ FRIIS, L., "*The end of the beginning*" of eastern enlargement -Luxembourg summit and agenda-setting. European Integration online Papers (EIoP), 2, 1998, 7, p. 4, <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1998-007a.htm>> Geconsulteerd op 15/03/01.

¹²¹ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 63

¹²² MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 232

¹²³ GARRETT, G., WEINGAST, G., Ideas, interests and institutions: constructing the European Community's internal market. In: GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R., *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change*. Ithaca, Cornell University press, 1993, p. 203

Garrett en Weingast geven de Europese instellingen een belangrijke rol bij de vorming van een gedeeld geloofssysteem (*shared belief system*). De twee academici beweren:

*Shared beliefs may act as “focal points” around which the behaviour of actors converges. ... By embodying, selecting, and publicizing particular paths on which all actors are able to coordinate, institutions may provide a constructed focal point. ... [In this way] institutions not only provide individuals with critical information about defection but also help to construct a shared belief system that defines for the community what actions constitute cooperation and defection.*¹²⁴

De actoren die deelnemen aan de *framing* van het politiek debat hebben er meestal belang bij en beschikken over de nodige middelen. De Commissie komt hiervoor zeker in aanmerking. Het is eerder een denktank dan een administratie. De instelling wil haar politiek gewicht versterken in het beleidsproces en weet dat het dit enkel kan als het algemene oplossingen kan aanbieden voor gemeenschappelijke problemen. De mogelijkheid van de Commissie om concepten te ontwikkelen die zich ontwikkelen tot gangbare visies geeft de instelling het perspectief op politiek leiderschap.¹²⁵ Zo heeft de Commissie de laatste jaren een tendens vertoond om de externe Europese omgeving te definiëren als “geglobaliseerd” en daardoor bedreigend voor de concurrentiekracht van de Europese economie.¹²⁶

Een andere groep die belang heeft bij het beïnvloeden van het debat zijn volgens Kohler-Koch de industrieën die het meest afhankelijk zijn van de internationale context. Ze hebben voldoende intellectuele middelen, kennis en internationale expertise om oplossingen aan te reiken. Ze kunnen tevens een beroep doen op

¹²⁴ GARRETT, G., WEINGAST, G., Ideas, interests and institutions: constructing the European Community's internal market. In: GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R., *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change*. Ithaca, Cornell University press, 1993, p. 176

¹²⁵ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 65

¹²⁶ ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 120

hun uitstekende contacten.¹²⁷ Multinationals, zoals bijvoorbeeld de ERT, planten dan ook geleidelijk hun ideeën in de hoofden van politieke leiders via *framing* oefeningen. Dit gebeurt dikwijls, in besloten ontmoetingen met staats- en regeringsleiders en andere politiek elites. Mazey en Richardson merken hierbij gemakkelijk op dat: *“Policy framing takes place after dessert!”*¹²⁸ Opmerkelijk is de hypothese van Kohler-koch met betrekking tot het belang van de Europese industrie. Zij vraagt zich af:

Who can defuse the conceptual discourse within de EC or who gives direction to specific issues of European policy, thereby shaping a kind of ideological hegemony. It may be assumed that in the era of interdependence many problems are externally induced and require internationally concerted action. Those who are present on a European, or even global, scale and who possess the capacity to develop effective strategies will also have a great say in the process of conceptualization. By producing “leading conceptions” they exercise an influence on the choice of action and objectives. Hence a “modernizing coalition” composed of leading European industries and the Commission is a likely alignment.

*As governance is about defining the nature of the problem and the aims to be sought, identifying possible strategies, and deciding on appropriate measures, it would be correct to say that leading industries and the Commission co-operate in governing Europe.*¹²⁹

Vooraf uit het laatste citaat blijken theorieën over ideeën een goede verklaring te bieden voor de macht en invloed van de ERT. Maar ook op de rol van ideeën kan men kritieken formuleren. Voor elk idee dat een rol speelde in de politiek waren er duizenden ideeën die totaal geen rol spelen. Al te vaak beweert men dat een idee een impact had zonder te vermelden hoe en waarom het invloed had.¹³⁰

¹²⁷ KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 66

¹²⁸ MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 232

¹²⁹ KOHLER-KOCH, o. c., pp. 67-68

¹³⁰ GARRETT, G., WEINGAST, G., Ideas, interests and institutions: constructing the European Community's internal market. In: GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R., *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change*. Ithaca, Cornell University press, 1993, p. 203

3.2.3. Onzekerheid en kennis

Het Europees systeem wordt gekenmerkt door een hoge graad van onzekerheid en door een gebrek aan cruciale informatie over de standpunten en het gedrag van politieke actoren. Het *rational actor model* hierop toepassen, zoals het *rational choice* institutionalisme dit doet, is daarom niet aangeraden. In een systeem met onzekere agenda's, tijdelijke actoren en complexe coalities lijkt het besluitvormingsproces op het garbage can model dat in 1972 werd ontwikkeld door Cohen *et al.* en verder werd uitgewerkt door Kingdon.¹³¹

Het centrale uitgangspunt van het *garbage can* model is dat het besluitvormingsproces gekenmerkt wordt door drie algemene eigenschappen.¹³²

- Problematische voorkeuren: de organisatie werkt op basis van een geheel van inconsistente en slecht gedefinieerde voorkeuren.
- Onduidelijke technologie: hoewel de organisatie er in slaagt te blijven bestaan en productief te zijn, begrijpen de leden het werkingsproces van de organisatie niet. Organisaties werken volgens Cohen op basis van *trial-and-error* procedures.
- Instabiele deelname: deelnemers verschillen van elkaar in de hoeveelheid tijd en inspanning die ze besteden in verschillende domeinen.

De rationele benadering van de Europese besluitvorming begint met de identificatie van een probleem gevolgd door het zoeken naar alternatieve oplossingen en uiteindelijk een beslissing uit deze alternatieven. Kingdon onderscheidt in zijn model daarentegen drie afzonderlijke “stromingen” (*streams*): (1) de identificatie van problemen, (2) de voorstelling van een beleid of beleidsalternatieven en (3) politiek, waarbij verschillende politieke formaties aandacht hebben voor andere agendapunten. John Kingdon stelt dat “*the processes involved in agenda-setting are identified as being of three kinds –*

¹³¹ RICHARDSON, J., Policy-making in the EU: interests, ideas and garbage cans of primeval soup. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, p. 13

¹³² MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, p. 227

problems, policies, politics".¹³³ Deze drie stromingen functioneren, in tegenstelling tot de rationele benadering, gelijktijdig en elk volgens een eigen specifieke logica.

Op bepaalde momenten zijn deze stromingen verenigd. Dit creëert volgens Kingdon een "*policy window*" voor de goedkeuring van een bepaald beleid. Een bepaald agendapunt wordt dan als probleem erkend in de probleemstroming, geschikte beleidsalternatieven worden voorgesteld in de beleidsstroming en de kansen voor de goedkeuring van een beleid in de politieke stroming zijn gunstig. Aan deze *window* staat een beleidsbemiddelaar (*policy entrepreneur*) die lobbyt en beleidsvoorstellen formuleert ten aanzien van een besluitvormend orgaan.¹³⁴

Pollack definieert informele agenda-setting als de mogelijkheid van een *policy entrepreneur* om de werkelijke agenda van een organisatie te bepalen. Dit gebeurt niet zozeer door middel van zijn formele macht maar door het definiëren van agendapunten en het formuleren van voorstellen die de consensus tussen besluitvormers kan bespoedigen.¹³⁵ Een succesvolle beleidsbemiddelaar moet volgens Kingdon drie eigenschappen bezitten: (1) de persoon (of groep) moet erkend zijn als expert of leider; (2) de persoon moet bekend zijn voor zijn politieke connecties en onderhandelingsbekwaamheid en (3) de *policy entrepreneur* moet volhardend zijn en wachten op de opening van een *policy window*. In de Europese context kan de rol van beleidsbemiddelaar gespeeld

De oorspronkelijke Engelse termen: *problematic preferences, unclear technology, fluid participation*.

¹³³ RICHARDSON, J., Policy-making in the EU: interests, ideas and garbage cans of primeval soup. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, p. 18

¹³⁴ POLLACK, M., Delegation, agency and agenda setting in the European Community. In: *International Organization*, 51, 1997, 1, p. 125

¹³⁵ *Ibid.*, p. 121

Formele agenda-setting is volgens Pollack: *the Commission's right, and the European Parliament's conditional right, to set the Council's formal or procedural agenda by placing before it provisions that it can be more easily adopted than amend, thus structuring the choices of the member states in the Council*.

worden door zowel door regeringen van lidstaten als door niet gouvernementele actoren zoals de ERT.¹³⁶

De onzekerheid van het Europese agenda-setting proces bracht nog twee andere concepten voort: *epistemic communities* (epistemologische gemeenschappen) en *advocacy coalitions* (verdedigingscoalities). Beide concepten plaatsen de actoren centraal. Haas formuleerde de definitie van epistemologische gemeenschappen als volgt:

*An epistemic community is a network of professionals with recognised expertise and competence in a particular domain and an authoritative claim to policy-relevant knowledge within that domain or issue area. ... Members of an epistemic community share intersubjective understanding; have a shared way of knowing; have shared patterns of reasoning; have a policy project drawing on shared values; share causal beliefs.*¹³⁷

De epistemologische gemeenschappen leveren dus noodzakelijke informatie en advies voor de beleidsvormers.¹³⁸ Ze elimineren gedeeltelijk de onzekerheid. De kennis helpt tevens de politieke besluiten te legitimeren. *Epistemic communities* worden bijeengehouden door hun gedeelde overtuigingen en meningen.

Paul Sabatier ziet *advocacy coalitions* als de eenheid van het beleidsproces. Hij schrijft:

Within the subsystem, it is assumed that actors can be aggregated into a number of advocacy coalitions composed of people from various organisations who share a set of normative and causal beliefs and who often act in concert. ... Conflicting strategies from various coalitions are normally mediated by a third group of actors,

¹³⁶ POLLACK, M., A., *Delegation, agency and agenda-setting in the treaty of Amsterdam*. European Integration online Papers (EIoP), 3, 1999, 6, p. 6. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-006a.htm>> Geconsulteerd op 15/03/01.

¹³⁷ RICHARDSON, J., *Policy-making in the EU: interests, ideas and garbage cans of primeval soup*. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, pp. 15-16

¹³⁸ Richardson geeft met een voorbeeld het verschil aan tussen *epistemic communities* en *policy communities* (zie 3.3.2.) aan: "A Commission official may place considerable emphasis on the knowledge-based influence of an epistemic community – the threat posed to the ozone layer by CFCs for example – but practical action has to involve the close co-operation of industries involved – such as refrigeration equipment or foam manufacturers. In practice, the Commission did indeed set up various working parties to process the CFC problem, and it is at this stage that familiar policy networks – indeed policy communities in the sense earlier – emerged to process the CFC issue". Bron: *Ibid.*, p. 18

*here termed “policy brokers”, whose principal concern is to find some reasonable compromise which will reduce intense conflict.*¹³⁹

De leden van deze coalities bevatten onder meer journalisten, onderzoekers en leiders van belangengroepen. De *policy broker* (“beleidsmakelaar”) is in Europese context uiteraard de Commissie. In tegenstelling tot het technocratische karakter van *epistemic communities* streven *advocacy coalitions* resoluut een beleidsdoelstelling na.

De onzekerheid van het beleidssysteem is één van de belangrijkste redenen waarom Europese topindustriëlen zich gingen organiseren op Europees niveau. De ERT kreeg via de Commissie namelijk toegang tot het beleidsproces. De Commissie op haar beurt kon beroep doen op de kennis van de Europese Rondetafel over de Europese economie. De ERT doet klaarblijkelijk aan informele agenda-setting en lijkt te voldoen aan de eigenschappen van een *policy entrepreneur*, zoals opgesteld door Kingdon.¹⁴⁰ De Commissie was immers op zoek naar industriëlen die: een uitstekende managersreputatie hadden; de publieke opinie konden beïnvloeden en die tevens politieke invloed hadden (zie 2.3.2.).

Het *carbage can* model heeft ook haar beperkingen. Zo blijkt het onderscheiden van de drie stromingen en het moment waarop ze samenvallen in de praktijk moeilijk te zijn. *Epistemic communities* en *advocacy coalitions* zijn concepten die, in tegenstelling tot het nieuw institutionalisme, de politieke actoren centraal stellen. De twee geven een beschrijving van groepen bestaande uit tal van experts en andere actoren. Ze zijn daarom minder van toepassing op de ERT. De Rondetafel geniet namelijk een bijzondere verstandhouding met de Commissie.

¹³⁹ MAZEY, S., RICHARDSON, J., EU policy-making: a carbage can or an anticipatory and consensual policy style? In: MENY, Y., MUELLER, P., QUERMONNE, J.-L., *Adjusting to Europe*. Londen, Routledge, 1996, p. 54

¹⁴⁰ Het belang van de *entrepreneur* wordt bevestigd door Maria Green Cowles: “*there is another key factor critical to the privileged position of business in society- and that is the role of entrepreneurs*”.

COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, p. 151

3.3 Meso niveau

Zowel het nationale als het Europese niveau van het *multi-level* systeem worden gekenmerkt door sterk verschillende vormen van belangenbemiddeling op het meso niveau. De analyse van het meso niveau kijkt systematisch naar de beleidsspecifieke kenmerken van het Europees bestuur. Door de grote verschillen tussen de beleidsdomeinen lijkt de impact van de Europese politiek veel meer divers.¹⁴¹

De dynamische aard van het Europees beleid en de verschillende omgangsvormen tussen de betrokken actoren doet dus vermoeden dat er verschillen zijn in beleidsuitkomsten. Door de grote verschillen tussen de beleidsdomeinen is het onmogelijk om het hele Europese systeem als bijvoorbeeld pluralistisch te omschrijven. Lowi stelt dan ook dat "*policies make politics*".¹⁴² Hij identificeerde drie beleidsdomeinen: herverdelende, regulerende, distributieve.¹⁴³ De bestuursvorm die men hanteert in regulerend beleid zou volgens hem verschillen van de vorm in distributief beleid. De categorieën die de Amerikaan Lowi opstelde zijn echter moeilijk toe te passen in de Europese context gezien de complexe bevoegdheidsverdeling.

Conform met het idee van Lowi suggereert Hoffmann een onderscheid tussen *high* en *low politics*. *High politics* heeft betrekking tot de grote politieke thema's die sterk gepolitiseerd zijn en die de ganse bevolking aanbelangen zoals de Interne Markt en de Monetaire Unie. Invloed uitoefenen op *high politics* is moeilijk gezien de openheid van de politieke arena. Geen enkele belangengroep heeft er monopolie. Soms kunnen ze echter het debat structureren door de injectie van

¹⁴¹ FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 4. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

¹⁴² GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. London, Sage, 1992, p. 23

¹⁴³ COEN, D., The European business interest and the nation-state: large-firm lobbying in the European Union and member states. In: *Journal of Public Policy*, 18, 1998, 1, p. 84
De oorspronkelijke Engelse termen: *redistributive, regulatory, distributive*.

ideeën. De rol van de ERT als katalysator voor de Interne Markt is hiervan een mooi voorbeeld.¹⁴⁴

De *low politics* betreffen de meer technische, gedetailleerde en dagelijkse kwesties. Ze zijn dan ook minder gepolitiseerd en treffen slechts een beperkt aantal belangengroepen. Hoog gespecialiseerde of sectorale lobbygroepen genieten dan toegang tot de besluitvorming zonder dat ze moeten wedijveren met vele andere groepen. Het zijn voornamelijk de *low politics* die zich situeren in het meso niveau. Corporatisme, pluralisme en de beleidsnetwerk analyse hebben specifiek aandacht voor de beleidsverschillen van het Europees bestuur. De drie benaderingen komen hier achtereenvolgens aan bod.

3.3.1. Corporatisme en pluralisme

Het vinden van een algemene definiëring van corporatisme en pluralisme is moeilijk. Daarom worden hier verschillende benaderingen behandeld. Achtereenvolgens komen de inzichten van Kohler-Koch, Falkner, Schmidt en Jordan & Schubert aan bod.

Beate Kohler-Koch schrijft in verband met het Europees bestuur dat:

*Governance is about the ways and means in which the divergent preferences of citizens are translated into effective policy choices, about how the plurality of societal interests are transformed into unitary action and the compliance of social actors is achieved.*¹⁴⁵

Vanuit deze definitie onderscheidt ze vier ideaaltypes van bestuursvormen: dirigisme (*statism*), corporatisme, pluralisme en netwerk bestuur. Haar typologie is gebaseerd op twee categorieën. Het organiserend principe van politieke relaties vormt de eerste categorie en wordt opgesplitst in de "meerderheidsregel" en "consociatie". De tweede categorie is de logica van een beleid: politiek als investering in algemeen welzijn versus verzoening van concurrerende belangen.

¹⁴⁴ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. London, Sage, 1992, p. 13

¹⁴⁵ KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, p. 14

Tabel 4: Typologie van bestuursvormen¹⁴⁶

		<i>Organiserend principe van politieke relaties</i>	
		Meerderheidsregel	Consociatie (“verbroedering”)
<i>Logica van het beleid</i>	Algemeen welzijn	Dirigisme	Corporatisme
	Individuele belangen	Pluralisme	Netwerk governance

Volgens Kohler-Koch is bijvoorbeeld corporatisme dan ook het nastreven van het algemeen belang en tevens de poging om tot consensus te komen in plaats van meerderheidsstemming.

Gerda Falkner spreekt interactie bij de vorming van publiek beleid evenwel over modellen van publiek-private interactie. Ze onderkent drie klassieke paradigma's van de politieke wetenschappen. Dirigisme verwijst naar een model waarin private belangen geen significante rol spelen in de besluitvorming. In pluralistische bestuursvormen zijn er veel belangengroepen die afzonderlijk lobbyen. Ze maken hun standpunten duidelijk in een poging om de politici, die de eigenlijke beslissingen nemen, te beïnvloeden. In corporatistische systemen zijn daarentegen enkele geprivilegieerde belangengroepen (meestal de belangrijkste vakbonden en ondernemingsassociaties) verenigd in de besluitvorming.¹⁴⁷

Vivien Schmidt definieert corporatisme als een situatie waarbij belangen een geprivilegieerde toegang hebben tot zowel de besluitvorming als de implementatie. Pluralisme ziet Schmidt als een situatie waar een groot aantal belangen betrokken zijn bij de besluitvorming maar geen impact hebben bij de

¹⁴⁶ KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, p. 23

¹⁴⁷ FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 5. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

uitvoering van het beleid. Tenslotte omschrijft ze dirigisme als een situatie waar er enkel rekening wordt gehouden met belangen bij de implementatie fase.¹⁴⁸

Jordan en Schubert stellen dan weer dat er twee verhoudingen mogelijk tussen belangen en de staat. De eerste is samenwerking tussen belangen onderling of tussen de belangen en de staat. Politieke invloed wordt er gezien als beperkt tot een klein aantal geprivilegieerde deelnemers. De tweede benadering is die van competitie tussen belangen om de toegang tot de besluitvorming. Hier zijn een groter aantal belangengroepen relevant. De twee benaderingen worden meestal in verband gebracht met de concepten corporatisme en pluralisme.¹⁴⁹

De vraag welke bestuursvorm in de Europese Unie nu van toepassing is, blijkt al even problematisch als definiëring. De meningen van de onderzoekers lopen sterk uiteen.

Streeck en Schmitter voorspelden een transformatie van nationaal corporatisme naar supranationaal pluralisme. Het Europees systeem is volgens hen pluralistisch in de zin van organisatorisch gefragmenteerd, weinig hiërarchisch geïntegreerd en intern competitief. Een gefragmenteerd *multi-level* systeem waarin beslissingen afhankelijk zijn van intergouvernementele als inter-institutionele onderhandelingen is geen "sterke staat" waarop een corporatistisch systeem kan gebaseerd zijn.¹⁵⁰ Volgens Greenwood behandelen Streeck en Schmitter echter macro corporatisme dat betrekking heeft tot overleg over *high politics* (zie 3.3.) tussen werkgevers, werknemers en een bureaucratie zoals dat op statelijk niveau gebeurt. Ze zeggen weinig over meso corporatisme.

¹⁴⁸ FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 6. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

¹⁴⁹ JORDAN, G., SCHUBERT, K., A preliminary ordering of policy network labels. In: *European Journal of Political Research*, 21, 1992, 1, p. 7

¹⁵⁰ STREECK, W., SCHMITTER, P., C., From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the Single European Market. In: *Politics & Society*, 19, jun. 1991, 2, pp. 133-165.

Greenwood stelt dat de condities voor macro corporatisme niet aanwezig zijn op Europees niveau aangezien de EU geen staat is.¹⁵¹

Een tegenargument voor de bewering van Streeck en Schmitter werd geformuleerd door Gerda Falkner. Zij beweert dat de voorspelde neergang van neocorporatistische belangenvertegenwoordiging voorbarig was. Zowel op nationaal als op Europees niveau winnen de onderhandelingen tussen de industrie en de Commissie, die als de vertegenwoordigers van de Europese “staat” optreden, aan belang. Falkner’s argument is dan ook dat men meer convergentie in Europese belangenvertegenwoordiging mag verwachten in de toekomst.¹⁵² Mazey en Richardson benadrukken dat groei in belangenvertegenwoordiging de Europese beleidsvormers onder druk zal zetten om een vorm van institutionalisatie te introduceren en zo de bestuurbaarheid verhogen.¹⁵³ Kohler-Koch is daarentegen van mening dat er zich geen uniform Europees systeem van belangenvertegenwoordiging zal ontwikkelen.¹⁵⁴

Academici wezen eveneens op de fragmentatie van het Europees politiek systeem. Verschillende DGs hebben elk hun eigen manier van omgang met lobbygroepen. De diverse stijlen van interactie met belangengroepen in de EU omvatten zowel dirigistische, corporatistische als pluralistische patronen. Er bestaan dus grote verschillen tussen de beleidsdomeinen en economische sectoren. Cawson spreekt bijgevolg van “*a plurality of sector-specific constellations rather than a pluralist macro-system of Euro-politics*”.¹⁵⁵

¹⁵¹ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. London, Sage, 1992, p. 22

¹⁵² FALKNER, G., *Corporatist governance and europeanisation: no future in the multi-level game?* European Integration Online Papers (EIoP), 1, 1997, 11, p. 11. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-011a.htm>> Geconsulteerd op 09/09/01.

¹⁵³ MAZEY, S., RICHARDSON, J., Introduction: transference of power, decision rules, and rules of the game. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, pp. 3-26.

¹⁵⁴ KOHLER-KOCH, B., *Organized interests in the EC and the European parliament*. European Integration online Papers (EIoP), 1, 1997, 9, p. 3. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-009a.htm>> Geconsulteerd op 13/10/00.

Zowel corporatisme als pluralisme zijn concepten die ontstaan zijn uit de relaties tussen staat en samenleving en dus verbonden met de notie staat. De Europese Unie is geen dergelijke staat en zal dit in de nabije toekomst niet worden. Om de eigenheid van het Europese systeem te begrijpen en te weten welke bestuursvorm dominant zal worden dient men een nieuw conceptueel kader te zoeken dat voorbij gaat aan de traditionele modellen van de democratische natiestaat.¹⁵⁶

3.3.2. Beleidsnetwerken

De analyse van de beleidsnetwerken of *policy network analysis* ontstond in de jaren '70 in het Verenigd Koninkrijk. De benadering was een antwoord op de transformatie van de politieke realiteit. Volgens Kenis en Schneider waren de nieuwe ontwikkelingen onder andere de trend van sectoralisering in de beleidsvorming en de groei van het aantal belangengroepen met een *overcrowded policy making* tot gevolg.¹⁵⁷ Kenis en Schneider definieerden een beleidsnetwerk als volgt:

*A policy network is described by its actors, their linkages and its boundary. It includes a relatively stable set of mainly public and private corporate actors. The linkages between the actors serve as channels for communication and for the exchange of information, expertise, trust and other policy resources. The boundary of a given policy network is not in the first place determined by formal institutions but results from a process of mutual recognition dependent of functional relevance and structural embeddedness.*¹⁵⁸

De beleidsnetwerk benadering werd dus expliciet ontwikkeld om de nieuwe sectorale constellaties te begrijpen. Deze constellaties ontstonden als een

¹⁵⁵ FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 13. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

¹⁵⁶ KOHLER-KOCH, B., *Organized interests in the EC and the European parliament*. European Integration online Papers (EIoP), 1, 1997, 9, p. 4. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-009a.htm>> Geconsulteerd op 13/10/00.

¹⁵⁷ JORDAN, G., SCHUBERT, K., A preliminary ordering of policy network labels. In: *European Journal of Political Research*, 21, 1992, 1, p. 11

¹⁵⁸ *Ibid.*, p. 12

antwoord op de toenemende verspreiding van middelen en vermogen voor politieke actie onder publieke en private actoren.¹⁵⁹

De analyse van de beleidsnetwerken beweert sector per sector de dynamieken van regulerende besluitvorming bloot te leggen. Ze suggereert een theorie te bieden voor de alledaagse politiek van de EU. De theorie richt haar aandacht op de actoren die betrokken zijn in het besluitvormingsproces alsook hun motivaties en belangen. Het concept “beleidsnetwerk” heeft dus nog weinig te maken met het concept integratie. Het beeld van een netwerk is een poging om de sterk gesegmenteerde Europese beleidsvorming voor te stellen. In deze besluitvorming zijn advies, kennis, expertise en technocratische rationaliteit middelen om het hoofd te bieden aan het regulerend kluwen van de dagelijkse besluitvorming. Netwerk analyse is tevens verenigbaar met *multi-level governance* dat juist de verspreiding van de macht binnen het Europees systeem behandelt.¹⁶⁰

Terwijl bepaalde auteurs zich concentreerden op eigenschappen van *network governance*¹⁶¹ ontwikkelden Britse wetenschappers ideaaltypes van beleidsnetwerken. Gerda Falkner maakt onder meer een onderscheid tussen gesloten, stabiele beleidsgemeenschappen (*policy communities*) en open, onstabiele *issue networks*.

¹⁵⁹ FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 11. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

¹⁶⁰ ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, p. 123

¹⁶¹ KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, 320p.

Tabel 5: Twee ideaaltypes van beleidsnetwerken¹⁶²

	Issue network	Policy community
<i>Stabiliteit</i> van publiek-private interactie	<i>Laag:</i> Netwerk is open en niet gebonden	<i>Hoog:</i> Netwerk is eerder gesloten
<i>Rol</i> van belangengroepen	<i>Consultatief:</i> Geen aggregatie van belangen maar competitief lobbyen	<i>Participerend:</i> Een proces van gezamenlijke besluitvorming

Een *issue network* omvat interactie tussen publieke en private actoren, maar de rol van de belangengroepen is louter consultatief daar de publieke actoren autonoom beslissingen nemen. Deze vorm sluit dan ook dicht aan bij het pluralisme (zie 3.3.1.). De beleidsgemeenschap of *policy community* wordt daarentegen gekenmerkt door eerder stabiele interactiepatronen. De belangengroepen zijn opgenomen in het besluitvormingsproces. Ze hebben echter geen vetomacht. De term “beleidsnetwerk” is dus een algemeen begrip dat alle types omvat.

Issue network

De *thrown-together-by-the-circumstances, here-today-and-gone-tomorrow* “*issue network*” werd voor het eerst gebruikt door Hecló.¹⁶³ Hij wilde eerder de dynamiek dan de stabiliteit van het beleid benadrukken:

Issue networks, [on the other hand], compromise a large number of participants with quite variable degrees of mutual commitment or dependence on others in their environment; in fact it almost is impossible to say where a network leaves off and its environment

¹⁶² FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, p. 15. <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

Network governance, zoals omschreven door Kohler-koch (zie 3.3.1.), is hier dus enkel van toepassing op de *policy communities*. In de beleidsgemeenschappen trachten immers de publieke en private actoren immers steeds een consensus te bereiken.

¹⁶³ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. London, Sage, 1992, p. 15

*begins. ... Participants move in and out of networks constantly.*¹⁶⁴

De deelname aan *issue* netwerken is dus onbeperkt en omvat onder meer naast organisaties die zichzelf selecteren ook individuele experts. In een dergelijke complexe context kan men verwachten dat samenstelling van de deelnemers in de loop van de tijd verandert en dat de uitkomsten van *issue* netwerken onvoorspelbaar zijn. Hoewel Heclo zich niet uitsprak over het al dan niet sectoraal of transsectoraal karakter van *issue networks*, handelen de meeste van zijn voorbeelden over sectoren.

Policy community

De Commissie tracht haar doelstellingen te bereiken door *high politics* (zie 3.3.) op te delen in meer technische kwesties (*low politics*) waarrond men een meer coherente beleidsgemeenschap kan creëren.¹⁶⁵ Door het gebrek aan politisering van veel *low politics issues* wordt beïnvloeding een stuk eenvoudiger. Er zijn dan namelijk minder deelnemers die de mogelijkheid hebben om semi-permanente en exclusieve relaties op te bouwen gebaseerd op wederzijdse afhankelijkheid. Het is zonder twijfel de ambitie van elke Europese belangengroep om het aantal deelnemers te beperken tot ze alleen overblijft met een handvol Commissie medewerkers in een vaste beleidsgemeenschap.¹⁶⁶

Policy communities bieden beide partijen voordeel. Voor de Commissie bieden beleidsgemeenschappen een gecontroleerde omgeving waardoor hun beleid effectief en haalbaar wordt. Het geeft hen tevens goedkope informatie, bijstand en samenwerking. Belangengroepen besparen de kosten van herhaalde pogingen tot toegang en beïnvloeding.¹⁶⁷

¹⁶⁴ JORDAN, G., SCHUBERT, K., A preliminary ordering of policy network labels. In: *European Journal of Political Research*, 21, 1992, 1, p. 13

¹⁶⁵ MAZEY, S., RICHARDSON, J., Introduction: transference of power, decision rules, and rules of the game. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, p. 18

¹⁶⁶ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. London, Sage, 1992, p. 15

¹⁶⁷ JORDAN, SCHUBERT, o. c., p. 15

De exclusieve relatie tussen de ERT en de DGs van de Commissie is een mooie toepassing van een beleidsgemeenschap. De ERT levert noodzakelijke economische informatie aan de Commissie. De Europese Rondetafel legitimeert en ondersteunt het beleid van de Commissie tegenover het Europees Parlement, de Raad en de nationale regeringen. In ruil krijgt de ERT de mogelijkheid om een stabiele langdurige vertrouwensrelatie op te bouwen met de Commissie. Hierdoor kan de groep het beleid diepgaand beïnvloeden.

3.4. Besluit

De EU is een bestuursvorm geworden waar de autoriteit verdeelt is over verschillende bestuursniveaus. Men spreekt over *multi-level governance*. Men kan drie niveaus onderscheiden.

Op het macro niveau nemen toppolitici historische beslissingen. De formele besluitvormingsprocedures tussen de Europese instellingen (Commissie, Europees Parlement, Raad) situeren zich op het systeem niveau. Tenslotte is er het meso niveau waar het voorbereidend wetgevende werk wordt verricht. Elk niveau wordt gekenmerkt door verschillende theoretische benaderingen. Deze theorieën verklaren telkens een aspect van de ERT maar geven nooit het hele verhaal.

Op het macro niveau verklaart het neofunctionalisme voornamelijk de mobilisatie van de leden van de Rondetafel. Door de functionele *spill-over* heeft de economische integratie geleid tot de samenwerking van multinationals op Europees niveau. Het liberaal intergouvernementalisme hecht veel belang aan de nationale regeringen. De Europese onderhandelingen kunnen opgevat worden als *two-level games*. Hierbij bepalen de belangengroepen op nationaal niveau de voorkeuren die de lidstaten op Europees niveau gaan verdedigen. De theorie verklaart de grote aandacht die de ERT heeft voor de beïnvloeding van de staats- en regeringsleiders die op de Europese Raden de toekomst uittekenen van de EU.

Op het systeem niveau benadrukt het Nieuw Institutionalisme de rol van de Europese instellingen. Het historisch institutionalisme heeft het over de instellingen die de toegang van politieke krachten tot het politiek proces bepalen; de Commissie die de ERT bevoorrecht. *Rational choice* institutionalisten belichten de onzekerheid van het Europese beleidssysteem. De Rondetafel van industriëlen organiseerden zich volgens hen om deze onzekerheid deels op te heffen. Hierbij spelen ook ideeën een cruciale rol. De ERT plant geleidelijk hun ideeën in de hoofden van politieke leiders via *framing* oefeningen. *Framing* impliceert het definiëren van een beleidsprobleem op de politieke agenda. Ook kennis en expertise zijn van belang. De ERT treedt op als een "beleidsbemiddelaar" die beleidsvoorstellen formuleert.

Het meso niveau tenslotte kijkt naar de beleidsspecifieke kenmerken van het Europese bestuur. Corporatisme en pluralisme zijn concepten die verbonden zijn met de notie staat en daarom minder van toepassing op Europees niveau. De analyse van de beleidsnetwerken daarentegen suggereert een theorie te bieden voor de alledaagse politiek van de EU door rekening te houden met beleidsspecifieke kenmerken van het Europees systeem. De beleidsgemeenschap is een ideaaltype van een beleidsnetwerk. Het is een stabiel en gesloten netwerk waarin belangengroepen deelnemen aan de beleidsvorming. De wederzijdse afhankelijke relatie tussen de Commissie en de ERT lijkt hiervan een mooi voorbeeld.

HOOFDSTUK 4.

OVERZICHT INDUSTRIËLE COALITIES

Dit hoofdstuk tracht na te gaan welke plaats de ERT inneemt tussen andere industriële allianties. Eerst is het nodig te achterhalen welk soort lobbygroep de ERT is. Is het een sectorale of transsectorale groep en is ze formeel of informeel georganiseerd? Vervolgens wordt stilgestaan bij het concept van "collectieve actie". Elk type lobbygroep is immers een vorm van collectieve actie. Het concept biedt tevens een verklaring voor rechtstreekse belangenvertegenwoordiging. Dat er wel degelijk samenwerking bestaat tussen de talrijke industriële coalities blijkt uit het bestaan van een Europese business trojka. De lobbygroepen van deze trojka zijn elk ontstaan in een andere periode en als gevolg van andere beweegredenen. In laatste deel wordt dan ook gepoogd enkele fasen te onderscheiden in de collectieve actie.

4.1. ERT: koepel van sectoren

Greenwood en Aspinwall maken een opdeling tussen de verschillende industriële belangengroepen op Europees niveau. Ze onderscheiden een eerste soort groepen die georganiseerd zijn rond een specifiek thema. Sommige organisaties hebben daarentegen betrekking tot één bepaalde sector, terwijl andere groepen verschillende sectoren overkoepelen.¹⁶⁸ De ERT is een dergelijke lobby organisatie die diverse sectoren groepeerd. Dat de ERT een *cross sectoral* karakter heeft blijkt onder meer uit het lidmaatschap en de onderwerpen die de groep behandelt. Deze twee aspecten worden respectievelijk hieronder behandeld.

¹⁶⁸ ASPINWALL, M., GREENWOOD, J., Conceptualising collective action in the European Union. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 12

De ERT heeft tussen de veertig en vijftig leden.¹⁶⁹ Het zijn allemaal voorzitters of CEOs van belangrijke Europese ondernemingen. Het lidmaatschap is persoonlijk en enkel op uitnodiging. De ondernemingen zelf zijn dus geen lid van de ERT, enkel de bedrijfslijders. Er wordt niet gekozen voor de leiders van de vijftig grootste Europese ondernemingen. Men zorgt daarentegen voor een evenwichtige vertegenwoordiging tussen de sectoren en de lidstaten. De ERT kijkt ook naar de reputatie die bedrijfsleiders genieten in hun lidstaat als hun industrietak.

Net zoals elke club, definieert de ERT zichzelf in zekere mate door wie juist geen lid is. Er zijn bijvoorbeeld geen bedrijfsleiders van banken of verzekeringsmaatschappijen. Het concept van “industriële” is van essentieel belang en bepaalt het gemeenschappelijk belang. De thuisbasis van de ERT ligt dus in de auto-industrie, de elektronica, de chemische sector en de staalsector. Tevens zijn er geen vrouwen opgenomen in de groep. Volgens oud-secretaris generaal Keith Richardson¹⁷⁰ komt dit doordat vrouwen nog niet doorgedrongen zijn tot de leiding van Europese multinationals. Ook Oost-Europese bedrijfsleiders van het voormalig Sovjetblok zijn, op één uitzondering na, nog niet aanwezig in de ERT. De ondernemingen voldoen immers niet aan de criteria inzake omvang en internationale activiteit. De bloeiende Turkse zakenwereld is daarentegen wel vertegenwoordigd. De ERT is een club van giganten en omvat daarom geen kleine bedrijven. Ten slotte zijn Amerikanen nooit aanvaard geworden. Bedrijfsleiders van Europese afdelingen van Amerikaanse multinationals zijn namelijk beperkt in hun loyaliteit. Noorse en Zwitsers industriëlen zijn daarentegen wel welkom. De ERT betekent voor hen een onschatbare link met een besluitvormingsproces waaraan hun regeringen niet rechtstreeks deelnemen.¹⁷¹

¹⁶⁹ Er werd een plafond ingesteld na de eerste fase van uitbreiding.

¹⁷⁰ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p.10 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

¹⁷¹ *Ibid.*, p. 11

Ook uit de aandachtspunten blijkt dat de ERT zich niet beperkt tot één sector maar een meer globale aanpak hanteert. De missie van de groep is dan ook dan de gehele Europese economie te versterken. Keith Richardson schrijft:

*It [the ERT] would only handle the very big issues, those of overwhelming importance to the European economy as a whole. ... Hence there was always a dominant view at the top of the ERT that the whole business political agenda could be stripped down to four or five fundamental issues and the rest set aside.*¹⁷²

Deze fundamentele thema's waren: de Interne Markt, competitiviteit, de Monetaire Unie, onderwijs en zelfs leefmilieu. Richardson schrijft verder dat:

*The broad topics were the only ones worth talking about at the high level. But the high level was the only way to communicate such broad ideas. The ERT might be mocked (or envied) for only operating in the stratosphere. But that was the one place where nobody else was so much at home.*¹⁷³

4.2. Collectieve actie

Het begrip "collective action" biedt een andere mogelijkheid tot opdeling van industriële coalities. De term werd voor het eerst gebruikt door Olson in zijn boek "The logic of collective action: public goods and the theory of goods". Aspinwall en Greenwood definiëren het als:

*The investment of resources by individuals or organisations and the bringing together of these individuals or organisations in the collective pursuit of a common interest, which may result in selective or collective benefits.*¹⁷⁴

Het is van belang dat de actoren middelen investeren, zoals tijd en geld. Men moet tevens het gevoel hebben dat men behoort tot een beweging en lidmaatschap verkrijgt van een organisatie.

¹⁷² RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 13 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01. Nadruk zoals in oorspronkelijke tekst.

¹⁷³ Ibid., p. 13

¹⁷⁴ ASPINWALL, M., GREENWOOD, J., *Conceptualising collective action in the European Union*. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 11

De mate waarin associaties ontstaan is afhankelijk van hoe collectief - eerder dan individueel - de industriëlen kunnen optreden. Dit werd door Olson beschreven als het probleem van collectieve actie. De verenigingen of associaties die de Europese besluitvorming trachten te beïnvloeden bieden hun leden voordelen. Men kan echter niet beletten dat niet-leden mee genieten van deze voordelen. Hierdoor zijn er voor ondernemingen minder drijfveren om lid te worden van een associatie aangezien ze evengoed *free rider* kunnen zijn. Dit *free rider* probleem impliceert dat hoe representatiever een associatie is, hoe voordeliger het is voor een bedrijf om niet deel te nemen. Olson suggereert dat dit leidt tot fragmentatie en kleinschaligheid aangezien enkel in kleine verenigingen de solidariteit hoog blijft.¹⁷⁵

Olson stelt bovendien dat in sectoren waar de kans het kleinst is om niet deel te nemen aan een federatie, de kans groter is dat bedrijven rechtstreeks gaan lobbyen. Bedrijven doen dit om te verzekeren dat hun belangen niet afgezwakt worden en om rechtstreeks informatie te verwerven of te beïnvloeden. Deze stelling staat beter bekend als de logica van de collectieve actie.¹⁷⁶

De theorie van Olson over collectieve actie betrof oorspronkelijk organisaties op nationaal niveau. Volgens Justin Greenwood en Laura Cram¹⁷⁷ is het werk van Olson evenwel moeilijk toepasbaar op transnationale organisaties en dit wegens twee redenen.

Ten eerste omwille van het federatief karakter van Europese groepen. De keuze tot lidmaatschap wordt dan immers gemaakt door nationale federaties. Hun beweegredenen om zich te groeperen op Europees niveau kunnen danig verschillen van de redenen van hun leden.

¹⁷⁵ BENNETT, R., Business routes of influence in Brussels: exploring the choice of direct representation. In: *Political Studies*, 47, 1999, p. 244

¹⁷⁶ Ibid., p. 240

¹⁷⁷ GREENWOOD, J., CRAM, L., European level business collective action: the study agenda ahead. In: *Journal of Common Market Studies*, 34, 1996, 3, p. 452

Ten tweede veronderstelde Olson dat bedrijven maximaal profijt nastreven en bijgevolg volledig rationeel handelen. Jordan en McLaughlin beweren daarentegen dat ondernemingen die actief zijn op Europees niveau handelen met “beperkte rationaliteit” (*“bounded rationality”*) in een onzekere en onvoorspelbare omgeving. Ze trachten de rationaliteit van de collectieve actie te verklaren vanuit de kost van niet-lidmaatschap. De verwachte kosten van niet-lidmaatschap zijn de drijvende krachten van collectieve actie op Europees niveau, evenals de nood om het beleid van de groep te beïnvloeden. Lidmaatschap levert tevens informatie die de onzekerheid kan wegnemen.¹⁷⁸

De vormen van collectieve actie op Europees niveau lopen uiteen van formele tot informele groepen. Een belangrijk kenmerk voor de formaliteit is de aanwezigheid van een secretariaat dat betrokken is met de activiteiten van de groep.

Wat de formele groepen betreft, zijn twee derde van de Europese associaties, Europese confederaties van nationale federaties (*Euro groups*). UNICE, de federatie van Europese werkgeversverenigingen, is hiervan een mooi voorbeeld. De resterende organisaties werken met een rechtstreeks lidmaatschap zoals de ERT en de *EU Committee of the American Chamber of Commerce (AMCHAM-EU)*. Een van de meest recente ontwikkelingen op het gebied van belangenvertegenwoordiging van de zakenwereld is de snelle groei van collectieve fora voor de rechtstreekse participatie van bedrijven. De meeste ondernemingen jammeren immers over het grote gebrek aan financiële middelen, efficiëntie en dynamisme van de *Euro groups*.¹⁷⁹

Informele groepen, zoals bijvoorbeeld de *European Enterprise Group (EEG)*, hebben zich voornamelijk gevormd rond grote ondernemingen. Ze variëren van zichtbare groepen met een zwakke organisatie tot privaat georganiseerde *dining clubs*. Sommige groepen worden gekenmerkt door open lidmaatschap terwijl

¹⁷⁸ ASPINWALL, M., *Collective attraction – the new political game in Brussels*. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 203

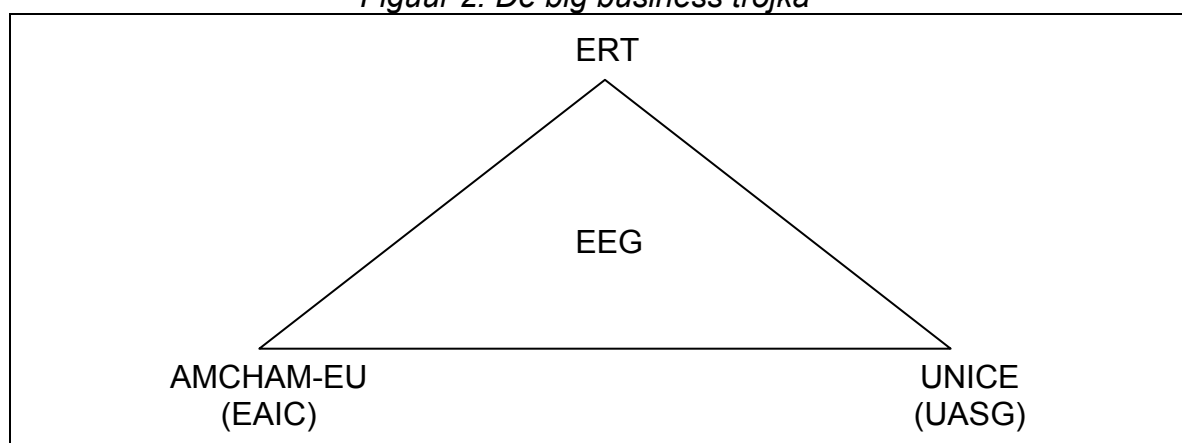
andere uitsluitend op uitnodiging zijn. Nog andere groepen groeien uiteindelijk uit tot formele *Euro groups*.¹⁸⁰

Dat deze uiteenlopende groepen samenwerken blijkt uit het bestaan van een *big business trojka*.

4.3. De big business trojka

De grootste industriële coalities zijn belangrijke actoren geworden in Europese regulerende materies. Hun rol en relaties met de Europese instellingen zijn in de loop van de tijd aanzienlijk veranderd, evenals hun betrekkingen onderling. Figuur 2 toont dat er in het Europese landschap een "*big business trojka*" is ontstaan. Ze is opgebouwd uit de ERT, UNICE en AMCHAM-EU. De EEG treedt op als intermediair orgaan tussen de drie groepen. Wanneer deze actoren gezamenlijk optreden kunnen zij Commissievoorstellen tegenhouden en vormen zij bijgevolg een onmiskenbare kracht in de Europese beleidsvorming. Nu wordt afzonderlijk wat dieper ingegaan op de belangengroepen in deze trojka.

*Figuur 2: De big business trojka*¹⁸¹

¹⁷⁹ GREENWOOD, J., CRAM, L., European level business collective action: the study agenda ahead. In: *Journal of Common Market Studies*, 34, 1996, 3, p. 451

¹⁸⁰ ASPINWALL, M., GREENWOOD, J., Conceptualising collective action in the European Union. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 12

¹⁸¹ COWLES, M., G., Organising industrial coalitions: a challenge for the future. In: WALLACE, H., YOUNG, A., R., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 131

4.3.1. ERT¹⁸²

De ERT ziet zichzelf als een "strategische" organisatie wiens doel zich niet beperkt tot niet zozeer het schrijven van rapporten met betrekking tot Europese wetgeving. De lobbygroep vervult eerder een rol als *agenda-setter* of beleidspromotor. De voorbije jaren heeft de ERT enkele megarapporten uitgebracht. Deze rapporten hadden als doel een industriële agenda voor Europa uiteen te zetten: zowel de problemen die moeten aangepakt worden, als potentiële strategieën. Ze zijn bestemd om actie te promoten op nationaal niveau, alsmede het debat over de toekomst van de EU te beïnvloeden.

4.3.2. UNICE

Terwijl de ERT de *agenda-setter* tracht te zijn, blijft UNICE het werkpaard van de *business* groepen. UNICE werd opgericht in 1958 als een direct antwoord op het Verdrag van Rome van 1957. De groep werd ontworpen om de belangen van de gehele industrie te vertegenwoordigen. Het is een confederatie van 32 nationale federaties uit 22 Europese landen.¹⁸³ Gezien haar missie om de belangen van alle werkgevers te verdedigen, neemt UNICE nooit standpunten in over sectorspecifieke aangelegenheden.

UNICE speelt zowel een informele als een formele rol in de Europese beleidsvorming. Op informele basis heeft het dagelijkse contacten met medewerkers van de Commissie en geeft het onofficiële standpunten over voorstellen. Formeel wordt UNICE frequent gevraagd door instellingen om haar opinie te geven. Deze opinies weerspiegelen de belangen en standpunten van de achterban, die op zich vaak het resultaat zijn van compromissen op nationaal niveau.¹⁸⁴

¹⁸² Voor de geschiedenis van de ERT, zie hoofdstuk 2.

¹⁸³ Dit betekent dat ook federaties uit niet-EU lidstaten deel uit maken van UNICE.

¹⁸⁴ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. Londen, Sage, 1992, p. 104

Eind jaren '70 wensten de vertegenwoordigers van de multinationals niet langer te reken op UNICE. Ze zagen UNICE als zwak, inefficiënt en onbekwaam om pro-actief op te treden. Daarenboven bemerkten ze dat UNICE onvoldoende de wetgeving met betrekking tot multinationals onvoldoende volgde. Het Vredeling voorstel van 1979 (zie 2.2.4.) bevestigde de bezorgdheid van de ondernemingen omtrent hun vermogen de Europese beleidsvorming te beïnvloeden. Dit kan vreemd lijken aangezien de Raad tot 1987¹⁸⁵ hoofdzakelijk met unanimitieit stemde. In theorie moesten de bedrijven slechts één regering overtuigen om de wetgeving tegen te houden. In praktijk was de situatie totaal anders (zie 2.2.4.).

Vele multinationals hadden geleerd dat ze niet langer konden rekenen op het veto van hun thuisland of op de bestaande lobby organisaties om hun belangen verdedigd te zien. De grote multinationals beseften dat ze moesten samenwerken om een stem te krijgen in het Vredeling initiatief. Twee nieuwe industriële coalities zagen het licht: de *European Enterprise Group* (EEG) en de latere *EU Committee of the American Chamber of Commerce* (AMCHAM-EU).

4.3.3. EEG¹⁸⁶

In 1980 vond er in Brussel een ontmoeting plaats tussen de vertegenwoordigers van Europese multinationals. Ze vroegen zich af hoe hun belangen beter verdedigd konden worden. Deze groep werd bekend onder de naam *European Enterprise Group*. Onder de eerste leden bevonden zich BP, Fiat, Ford, Hoechst, IBM, ICI, Shell, Solvay en Unilever.

De EEG begon als een *antichambre* door bijeenkomsten te houden voorafgaand aan de vergaderingen van UNICE. De vertegenwoordigers van de multinationals bediscussieerden hun standpunt vóór de nationale werkgeversfederaties te ontmoeten. De oorspronkelijke doelstelling van de groep was het keldereren van het Vredeling voorstel.

¹⁸⁵ Met de inwerkingtreding van de Europese Akte in 1987 deed de stemming met gekwalificeerde meerderheid intrede in de Raad.

Uiteindelijk werd de belangrijkste opzet het verbeteren van de bestaande werkgeversorganisaties. De ondernemingen zagen in dat het negeren UNICE of de nationale werkgeversfederaties niet in hun voordeel was. Daarom besloten de EEG leden dat ze geen lobbygroep wensten te worden. De transformatie van UNICE in een efficiënte en doeltreffende organisatie werd het hoofddoel van de industriële coalitie.

Begin de jaren '80 onderging UNICE een opmerkelijke gedaanteverwisseling. Vooreerst werd het aantal comités verminderd in aantal, van dertig naar vijf. Bovendien konden de voorzitters en vice voorzitters van de comités rechtstreeks verkozen worden uit bedrijven en niet enkel uit nationale werkgeversfederaties. Hierdoor kwamen voor het eerst CEOs of vertegenwoordigers van ondernemingen aan de leiding van de comités van UNICE. Ten derde werd een voormalige topfiguur van *Royal Dutch Shell*, Zygmunt Tyszkiewicz, in 1984 secretaris generaal van UNICE. De organisatie kwam dus onder het leiderschap van een medewerker van één van Europa's machtigste multinationals.

De EEG realiseerde echter niet meteen al haar doelstellingen. Het objectief om binnen UNICE een *high-level group* te creëren die de multinationals zou vertegenwoordigen, werd pas bereikt in 1990. De *UNICE Advisory and Support Group* (UASG) bestaat uit een twintigtal ondernemingen die rechtstreeks hun contributies betalen aan UNICE. Multinationals spelen heden een belangrijke rol in de comités en de werkgroepen van UNICE. Ze helpen mee om UNICE te transformeren in een pro-actieve organisatie. Volgens een medewerker van het kabinet van Delors is UNICE "een organisatie van de multinationals" geworden.¹⁸⁷

¹⁸⁶ COWLES, M., G., *Organising industrial coalitions: a challenge for the future*. In: WALLACE, H., YOUNG, A., R., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 123-133

¹⁸⁷ *Ibid.*, p. 133

Uiteindelijk heeft de EEG zich omgevormd van een *antichambre* van UNICE tot een onzichtbare kern van de trojka. De EEG blijft een "onofficiële" groep¹⁸⁸ bestaande uit een vijftigtal bedrijven die elkaar tweemaal per jaar ontmoeten. De groep opereert als een centraal netwerk tussen de bestaande industriële coalities. De EEG leden geloven dat er reeds te veel lobbygroepen bestaan en gebruiken de organisatie als een "intern industrieel coördinatieplatform".

4.3.4. AMCHAM-EU

De extra-territoriale bepalingen van het Vredeling voorstel (zie 2.2.4.) mobiliseerden ook een industriële coalitie van Amerikaanse multinationals die actief waren in Europa, die later bekend werd als de *EU Committee of the American Chamber of Commerce* (AMCHAM-EU).

Reeds voor de oprichting van de EEG volgde de *American Chamber of Commerce* in België de Europese ontwikkelingen. Tegen het midden van de jaren '70 ontwikkelde de Commissie een Europees mededingingsbeleid en een programma gericht op multinationals. Als gevolg hiervan kreeg de Europese ontwikkelingen en wetgeving een nog grotere aandacht van de Amerikaanse bedrijven. De Amerikaanse ondernemingen waren dan ook de eerste multinationals die informele groepen in Brussel oprichtten.¹⁸⁹

In 1977 werd binnen de *American Chamber of Commerce* in België een comité opgericht bestaande uit vertegenwoordigers van multinationals en *consulting* groepen. Het *EU Committee* contacteerde de Commissie om technische bijstand te verlenen. Deze Commissie onthaalde de gedetailleerde inbreng en expertise van de comitéleden zeer positief. Op het einde van de jaren '70 was het comité uitgegroeid tot één van de invloedrijkste lobbygroepen in Brussel.

Amerikaanse multinationals in Brussel vonden zichzelf benadeeld ten opzichte van hun Europese tegenhangers daar zij geen regering hadden die hen

¹⁸⁸ De EEG heeft geen statuten en geen secretariaat.

¹⁸⁹ Zo richtte bijvoorbeeld de Brusselse vertegenwoordiger van IBM in 1975 als eerste een dergelijke groep op: de *Ravenstein Group*.

beschermde. De Amerikanen beseften dat indien ze het Europees beleid wensten te beïnvloeden ze dit op supranationaal niveau moesten doen. Tegen 1985 was AMCHAM-EU geëvolueerd tot een quasi autonome organisatie met 40 leden uit de bedrijfswereld. Het comité kreeg een secretariaat en financiering gebeurde grotendeels los van de *American Chamber of Commerce in Belgium*.¹⁹⁰

In 1993 trachtte AMCHAM-EU haar vertegenwoordigende kracht in Brussel te versterken. Een *European-American Industrial Council* (EAIC) werd opgericht. De EAIC is eigenlijk een Amerikaanse ERT bestaande uit CEOs van de Europese dochterbedrijven. De raad ontwikkelt zich tot een autonome organisatie die poogt de relaties te versterken tussen Amerikaanse bedrijven en de Europese en nationale ambtenaren.¹⁹¹

Thans bestaat de AMCHAM-EU uit ongeveer 140 ondernemingen¹⁹² met 600 deelnemers die actief zijn in 18 sub-comités en 56 werkgroepen. AMCHAM-EU werkt net zoals de ERT met rechtstreeks lidmaatschap. Er is echter ook een groot verschil tussen de twee. De ERT behandelt meer algemene thema's terwijl AMCHAM-EU zich meer concentreert op specifieke wetgeving.¹⁹³

4.4. Fases van collectieve actie¹⁹⁴

De collectieve actie van de grote multinationals was feitelijk een langzaam proces. Een proces dat gekenmerkt werd door verschillende fases doorheen de geschiedenis van de EU. In elke periode mobiliseerden Europese bedrijven zich, maar telkens omwille van andere selectieve en collectieve beweegredenen. Ze

¹⁹⁰ COWLES, M., G., Organising industrial coalitions: a challenge for the future. In: WALLACE, H., YOUNG, A., R., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, p. 124

¹⁹¹ Ibid. , p. 133

¹⁹² Waaronder bijna alle grootste Amerikaanse multinationals.

¹⁹³ GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. Londen, Sage, 1992, p. 114

¹⁹⁴ COWLES, M., G., The changing architecture of big business. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, pp. 108-125.

hebben verschillende vormen van organisaties ontwikkeld en hebben zich gefocust op uiteenlopende industriële belangen.

De veranderende architectuur van de Europese zakenwereld is van belang aangezien het de traditionele vormen van industriële collectieve actie in Europa op de proef stelt. Door de oprichting van eigen organisaties konden de multinationals zowel de gevestigde Europese als de nationale federaties links laten liggen. De nationale en Europese industriële associaties die lange tijd erkend werden als "de stem van de industrie" moeten nu coördineren en wedijveren met de grote ondernemingen niet enkel voldoende invloed te hebben maar tevens voldoende leden en financiering te verwerven.

Maria Green Cowles slaagde erin om vier brede maar vaak overlappende fases te onderscheiden in het proces van collectieve actie van de grote multinationals in Europa. De verschillende fases bouwen op elkaar voort en zijn samengevat in tabel 6.

Tabel 6: Fases in de collectieve actie van multinationals¹⁹⁵

Fase en decennium van oorsprong	Overheersende drijfveer	Dominante vorm	Rol Commissie	Voorbeelden van organisaties
1 - jaren '60	Selectief sociaal	Informele groep van individuen	Ja	<i>Groupe des Présidents</i>
2 - jaren '60 jaren '70	Collectief politiek	Omvormde Eurofederaties	Gemengd	Farmaceutisch chemisch
3 - jaren '80	Collectief politiek	<i>Direct large firm associations</i>	Gemengd	ERT, AMCHAM-EU
4 - jaren '90	Collectief politiek	<i>Direct large firm associations</i>	Minimaal	ENER-G8

In een eerste fase kwamen leiders van de belangrijkste Europese bedrijven bijeen omwille van selectieve sociale beweegredenen. De komst van de *Groupe des Présidents des Grandes Entreprises Européennes* in 1967 was het eerste

voorbeeld van collectieve actie door multinationals op Europees niveau (zie 2.1.2.).

De leden van de groep kwamen samen omwille van selectieve materiële voordelen. Ze kregen immers exclusieve informatie over de Europese Economische Gemeenschap. Voor het eerst kregen bedrijfsleiders gegevens die niet gefilterd waren door de nationale federaties. De selectieve sociale voordelen die de organisatie bood, waren echter de belangrijkste motieven om lid te worden. De *Groupe des Présidents* gaf de CEOs de kans om kennis te maken met elkaar. De organisatie groeide dan ook uit tot een *dining club*, een vriendschappelijke groep van CEOs en zeker geen lobbygroep. De organisatie begon een dialoog tussen de industrie en de Commissie die voorheen grotendeels ontbrak.

De volgende fase van mobilisatie van de multinationals start eveneens in de zestigerjaren. Toen begonnen individuele ondernemingen zich te organiseren binnen de Europese sectorale federaties als gevolg van collectieve politieke redenen. Deze bedrijven wensten niet enkel informatie over de activiteiten van de Commissie, maar tevens de Europese wetgeving actief te beïnvloeden. Deze fase valt dan ook samen met de ontwikkeling van de Europees regulerende wetgeving die voornamelijk impact had op de activiteiten van bedrijven.

De chemische en farmaceutische bedrijven drukten als eerste hun wens uit om een grotere rol te krijgen binnen de bestaande Europese associaties. De transformatie van de industriële federaties door multinationals bereikte, door de nasleep van het Vredeling voorstel in 1979, zelfs UNICE (zie 4.3.3.).

De tweede fase liep eveneens parallel met de groeiende bewustwording van een mondiale economie. Na het falen van de nationale programma's om de wereldconcurrentie het hoofd te beiden zochten de bedrijven eind jaren '70

¹⁹⁵ COWLES, M., G., The changing architecture of big business. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, p. 114

oplossingen buiten de lidstaten en buiten hun nationale industriële federaties. Mede dankzij commissaris voor industrie Etienne Davignon, begonnen een aantal bedrijven Europese oplossingen te zoeken voor de toenmalige economische crisis.

Op het einde jaren '60 en gedurende de jaren '70 hebben een aantal Europese ondernemingen zich informeel gegroepeerd op Europees niveau. Sommige groepen werden hierbij gesteund door de Commissie. De farmaceutische en chemische sector mobiliseerden zich vanzelf. De collectieve actie van deze ondernemingen betekende het begin van de hervormingen van de Europese industriële federaties.

Tijdens de derde fase van de collectieve actie in het begin van de jaren '80 ontstonden de machtigste organisaties in Brussel: de ERT en de AMCHAM-EU. Net als in de tweede fase van de mobilisatie was de drijfveer van de multinationals politiek van aard. De motivatie in beide lobbygroepen was groot wegens de passiviteit van de lidstaten en de nationale werkgeversfederaties in de Europese regulerende dossiers. De derde fase verschilt van de tweede aangezien de firma's de bestaande federaties niet wensten te hervormen. Ze creëerden organisaties die konden wedijveren met de traditionele associaties. Deze fase kenmerkt zich door het ontstaan van prestigieuze multinationalverenigingen die werken met rechtstreeks lidmaatschap.

Bij de vorming van de nieuwe lobbygroepen werden de multinationals gedreven door collectieve politieke beweegredenen. Maar waarom zouden bedrijven lid worden gegeven het *free rider* probleem dat werd aangekaart door Olson (zie 4.2.)? McLaughlin en Jordan¹⁹⁶ beweren dat vele lobbygroepen indertijd dachten dat indien zij geen politiek initiatief namen, niemand anders het zou doen. Dit was zeker het geval voor de ERT. Deze achtten noch de lidstaten, noch de traditionele werkgeversassociaties in staat acties te ondernemen die van vitaal

¹⁹⁶ McLAUGHLIN, A., JORDAN, G., The rationality of lobbying in Europe: why are eurogroups so numerous and so wealthy? In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, pp. 122-161.

belang waren voor de zakenwereld. Tot op vandaag blijft de ERT thema's en problemen vinden die de collectieve politieke drijfveren van de organisatie handhaven en versterken.

In een vierde fase heeft de collectieve actie van de Europese multinationals een nieuw formaat ontwikkeld. Hoewel de drijfveer van politieke aard blijft, groeperen de organisaties zich niet langer rond sectorale of transsectorale thema's maar mobiliseren ze zich rond specifieke beleidskwesties. De belangrijkste reden hiervoor is het veranderende institutionele kader en de voltooiing van de Interne Markt. De beleidsmakers richten nu hun aandacht zowel op materies die vroeger zeer moeilijk lagen als op de domeinen waar algemene richtlijnen thans nieuwe specifieke wetgeving vereist. Multinationals beginnen als gevolg *ad hoc* allianties te vormen rond deze nieuwe aandachtspunten. Eén van deze nieuwe groepen is ENER-G8, een coalitie van acht energie intensieve productieconcerns.

4.5. Besluit

De ERT is een transsectorale groep. Dit betekent dat de Rondetafel industriëlen vanuit verschillende sectoren groepeerd. Het transsectorale aspect blijkt niet enkel uit het lidmaatschap maar tevens uit de onderwerpen die de groep behandelt.

"Collectieve actie" is een concept dat onmiskenbaar verbonden is met belangenvertegenwoordiging. De meningen verschillen of het concept al dan niet van toepassing is op Europees niveau. De theorie van Olson over collectieve actie betrof oorspronkelijk organisaties op nationaal niveau. Toch biedt de theorie inzichten op transnationaal niveau. Voor multinationals is blijkt het voordeliger te zijn niet deel te nemen aan confederaties die zeer representatief zijn, zoals bijvoorbeeld UNICE. Dit staat bekend als het *free rider* probleem van de collectieve actie. Enkel binnen kleine groepen als de ERT blijft de solidariteit de solidariteit hoog.

Toch bestaat er veel samenwerking tussen de belangen- en lobbygroepen. Er is zelfs een heuse *business* trojka ontstaan. De trojka omvat de ERT, UNICE en AMCHAM-EU. De EEG treedt op als coördinerend orgaan. De ERT vervult de rol van *agenda-setter*.

De ERT, net als de EEG en AMCHAM-EU, kunnen gesitueerd worden binnen het proces van collectieve actie van multinationals. De vermelde multinationalverenigingen ontstonden in de jaren tachtig en werden gedreven door collectieve politieke beweegredenen. Ze achtten immers noch de lidstaten, noch de traditionele associaties in staat acties te ondernemen die van kapitaal belang waren voor de concurrentiekracht van de Europese ondernemingen.

HOOFDSTUK 5.

CASESTUDIE

5.1. De Lissabon agenda

Competitiviteit is uitgegroeid tot het kernwoord, niet enkel in het discours van de ERT, maar tevens in het algemene socio-economische discours van Europa. De ERT is één van de belangrijkste auteurs van dit Europese competitiviteitsdiscours. De kracht van het discours blijkt uit het Witboek van Delors over groei, competitiviteit en werkgelegenheid van 1993. Velen suggereren een aanzienlijke inbreng van de ERT in het Commissie document. Volgens voormalig vice-voorzitter André Leysen is het Witboek een mooi voorbeeld van de invloed van de ERT.¹⁹⁷

In het voorwoord van een studie van 1992 omtrent de actoren en factoren die de toekomst van Europa vorm zouden geven, schreef toenmalig Commissievoorzitter Jacques Delors:

*The search for competitiveness has lost none of its validity but is seen in a different light. It is no longer measured solely in terms of the performance of firms but increasingly by yardsticks such as the standard of education systems, the equality of the social dialogue, the consistency of industrial relations and the scale of infrastructure provision.*¹⁹⁸

De promotie van het concept "competitiviteit" door de ERT heeft zeker bijgedragen tot de algemene aanvaarding van het principe bij de Europese beleidsvormers. Dit blijkt tevens uit de betrokkenheid van de ERT bij de oprichting van de *Competitiveness Advisory Group* (CAG) in 1995 (zie 2.4.3.).

¹⁹⁷ VAN APELDOORN, B., Transitional class agency and European governance: the case of the European Round Table of Industrialists. In: *New Political Economy*, 5, 2000, 2, p. 170

¹⁹⁸ JACQUEMIN, A., WRIGHT, D., DELORS, J., *The European challenges post-1992: shaping factors, shaping actors*. Aldershot, Elgar, 1993, p. 7

Oud-secretaris generaal van de ERT, Keith Richardson schrijft dat de allesomvattende doelstelling van de ERT omschreven kon worden als "*putting competitiveness on the political agenda*".¹⁹⁹ De regeringen moesten het idee serieus overwegen en specifieke beleidsmaatregelen nemen die de concurrentiekracht van de Europese bedrijven zou versterken. Dit werd bereikt. Competitiviteit begon meer en meer expliciet op te duiken in Europese beleidsverklaringen en voornamelijk in verklaringen van de topontmoetingen van de Europese Raad. Voormalig Commissievoorzitter Jacques Santer benadrukte in zijn speech naar aanleiding het 15 jarig bestaan van de ERT, "*the strong correlation between the themes that the ERT had stressed and the emerging political priorities of the time*".²⁰⁰ Zowel het beleid als de wetgeving en de belastingsstelsels begonnen steeds meer de ideeën van de zakenwereld - en meer bepaald de ERT - te weerspiegelen.

De Europese Raad van Lissabon in maart 2000 betekende een hoogtepunt van dit proces. Het nieuwe "strategische doel" voor de EU voor het komende decennium bestaat er namelijk in om "de meest concurrentiële en dynamische kenniseconomie ter wereld te worden, die in staat is om een duurzame economische groei te realiseren met meer en betere banen en een grotere sociale cohesie".²⁰¹ Lissabon legde voor het eerst het verband vast tussen de mondialisering en de creatie van werkgelegenheid door middel van competitiviteit. De ERT had dit reeds gedaan in *Reshaping Europe*²⁰² en tal van andere rapporten. De lijst van beleidsaanbevelingen die werden goedgekeurd in Lissabon weerspiegelden alle vertrouwde ERT prioriteiten, van levenslang leren tot en met *benchmarking* (zie 2.4.4.).²⁰³

¹⁹⁹ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 25 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

²⁰⁰ Ibid., p. 24

²⁰¹ EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Lisbon European Council*. Lissabon, EU, 23 en 24 mrt. 2000. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01

²⁰² ERT, *Reshaping Europe*. Brussel, ERT, 1991, 64p.

²⁰³ *Benchmarking* kan in het Nederlands vertaald worden als "het werken met richtsnoeren".

Het concept “*benchmarking*” werd door de ERT en de CAG gepromoot ten aanzien van de Commissie en de lidstaten. Het betreft een operationalisering van de competitiviteitsideologie. Na de lancering van het idee organiseerde de Rondetafel enkele seminars met de Commissie en regeringsvertegenwoordigers. In hun rapport *Benchmarking for policy-makers* van 1996 noemt de ERT de criteria voor de EMU, die werden overeengekomen in het Verdrag van Maastricht in 1992, een mooi voorbeeld van *benchmarking*.²⁰⁴ De ERT is tevens zeer expliciet over de manier waarop beleidsmakers de concurrentiekracht moeten meten: het land of de regio die het meest succesvol is in het aantrekken van mobiel kapitaal is het competitiefst. Het rapport stelt immers dat: “*governments must recognise today that every economic and social system in the world is competing with all the others to attract the footloose businesses*”.²⁰⁵

De promotie door de ERT van het concept “*benchmarking*” jegens de Commissie is een groot succes geworden. In de maand van de publicatie van het ERT rapport bracht het Directoraat-Generaal voor industrie een document uit met als titel *Benchmarking the competitiveness of European industry*.²⁰⁶ In een volgende mededeling kondigde de Commissie de oprichting van een *High Level Group on Benchmarking* aan die zou bestaan uit experts van de industrie, waaronder verschillende ERT leden.

De jarenlange herhalingen van de argumenten brachten hun vruchten op. In zijn speech van 1999 verklaarde toenmalig Commissievoorzitter Jacques Santer dat: “*we are all benchmarkers now*”.²⁰⁷ Opeenvolgende EU tops verbonden de regeringen aan de “processen” van Keulen, Luxemburg en Cardiff.²⁰⁸ Deze

²⁰⁴ ERT, *Benchmarking for policy-makers*. Brussel, ERT, 1996, p. 18

²⁰⁵ Ibid., p. 15

²⁰⁶ EUROPESE COMMISSIE, *Benchmarking the competitiveness of European industry*. COM(96) 436 final, Brussel, EU, 9 okt. 1996.

²⁰⁷ BETTS, P., Groep van Europese industriëlen dringt aan op hervormingen: stille ridders van de Europese rondetafel. In: *De Standaard* (Het beste uit de Financial Times, een selectie van De Standaard, vertaling SURMONT, M., HEREMANS, T.), 21 mrt. 2001, p. 28.

²⁰⁸ EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Cologne European Council*. Keulen, EU, 3 en 4 jun. 1999. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

processen waren niets anders dan *benchmarking* oefeningen die respectievelijk te maken hadden met macro-economie, werkgelegenheid en structurele hervormingen. Deze materies werden in Lissabon verbonden in een coherent geheel.

In Lissabon werd daarenboven een jaarlijkse herzieningen overeengekomen die zouden plaatsvinden in de lente. De eerste *benchmark* oefening of vergelijking vond plaats in Stockholm in maart 2001, de tweede in Barcelona in maart 2002.

5.2. Werkwijze

Nu wordt even stilgestaan bij de werkwijze van de ERT. Hoe tracht ze de Europese agenda mee te bepalen. Men kan een aantal activiteiten onderscheiden die mee het succes bepalen van de Rondetafel. Ze geven tevens een beeld van de dagelijkse werking van de lobbygroep.

5.2.1. Topontmoetingen

De Europese toppolitici zijn al altijd het belangrijkste doelwit geweest van de ERT. De lobbygroep geeft altijd voorkeur aan persoonlijke contacten. De ontmoetingen met de voorzitter van de Commissie (hetzij alleen of met enkele van zijn collega's) en met de regeringsleiders - voornamelijk de leiders die het voorzittersschap van de EU waarnemen - zijn de belangrijkste. Soms is het een kleine delegatie van de ERT die een bezoek brengt. Een andere keer spreekt een politieke leider de ERT toe op een plenair diner.²⁰⁹

De ontmoetingen met de Commissie zijn in principe confidencieel. De ERT gaat meestal gewapend met een agenda die reeds op voorhand overeengekomen is:

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Extraordinary European Council meeting on employment*. Luxemburg, EU, 20 en 21 nov. 1997. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Cardiff European Council*. Cardiff, EU, 15 en 16 jun. 1998. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

²⁰⁹ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 18 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

de aandachtspunten van de Commissievoorzitter uitgespeeld tegenover de prioriteiten van de ERT. Doorgaans wordt vooraf een gespreksnota aan de voorzitter bezorgd opdat hij zijn antwoorden kan voorbereiden. De hechte relatie tussen het ERT secretariaat en het kabinet van de Commissievoorzitter of een adviseur is essentieel. De belangen van beide partijen moeten immers overeenkomen en verrassingen zo veel mogelijk vermeden worden.²¹⁰

Dat de ERT in de aanloop van de top in Lissabon en tot op heden goede contacten heeft met de Commissie blijkt uit het antwoord van Commissaris Liikanen op een parlementaire vraag van Daniel Hannan.

The Commission does not provide any financial or other support to the European Round Table of Industrialists (ERT). It is, however, possible that individual members of the ERT are participating in Commission programmes in their own right.

A number of meetings have taken place between representatives of the European Round Table of Industrialists and Members of the Commission since the new Commission started in 1999, including the President. These meetings are part of the general consultation process the Commission has engaged with civil society.

Discussions in general were focussed on issues related to enterprise and competition policies, but also other areas of EU policy.

As well as these meetings at high level, there haven been other, occasional working-level contacts between members of the ERT and Commission staff.²¹¹

5.2.2. Brieven

De directe ontmoetingen met toppolitici zijn eerder zeldzaam. Ze openen wel de weg voor een tweede beïnvloedingskanaal: de brieven naar aanleiding van topvergaderingen. De staats- en regeringsleiders van de EU krijgen kort voor de zesmaandelijksse bijeenkomsten doorgaans elk een persoonlijke brief met daarin

²¹⁰ Persoonlijk gesprek met Kathie Harris, Werkgroepcoördinator op het ERT secretariaat, te Brussel op 10 oktober 2001.

²¹¹ OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2001/C 318 E/238), *Written question E-1163/01 by Daniel Hannan (PPE-DE) to the Commission*. 13 nov. 2001. <<http://europa.eu.int/eur-lex/en/dat/2001/ce318/ce31820011113en02180218.pdf>> Geconsulteerd op 17/11/01.

de vraag om bepaalde specifieke objectieven na te streven, gaande van werkgelegenheid tot handelsovereenkomsten. De essentie van dergelijke documenten ligt in de beknoptheid en de actualiteit ervan.

Ook naar aanleiding van de Europese Raden van Stockholm en Barcelona schreef de ERT een brief naar de staats- en regeringsleiders met het verzoek zich te houden aan de beloften die ze in Lissabon hebben gemaakt.²¹² In de brieven vermeldt de groep domeinen waarin er weinig vooruitgang werd geboekt en meer maatregelen nodig zijn. Zo vraagt ze onder meer vastberaden maatregelen om de Europese markten voor energie en voor postdiensten te liberaliseren. De Rondetafel heeft ook een lijst opgesteld met tien aanbevelingen om de concurrentiepositie van Europa te verbeteren. De ERT roept de individuele regeringen op om een masterplan op te stellen waarbij de doelstellingen en de timing worden vastgelegd.

Volgens Keith Richardson is het naïef te denken dat positiepapers of een enkele discussie een ommekeer in het beleid kan veroorzaken. Het voornaamste doel is het uiteenzetten van redelijke argumenten gebaseerd op praktische ervaringen. De argumenten moeten vervolgens door constante repetitie zowel in de lidstaten als de Brusselse instellingen een opinieklimaat opbouwen ten voordele van een algemeen standpunt, bijvoorbeeld dat het creëren van nieuwe jobs beter is dan het beschermen van oude jobs.²¹³

²¹² ERT, *Message from the European Round Table of Industrialists to the Stockholm European Council, March 2001. Actions for competitiveness through the knowledge economy in Europe*. Brussel, ERT, 2001, 29p.

ERT, *Will European governments in Barcelona keep their Lisbon promises? Message from the European Round Table of Industrialists to the Barcelona European Council, March 2002*. Brussel, feb. 2002, 12p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.

De brieven die werden geschreven naar aanleiding van andere Europese Raden zijn niet beschikbaar voor het publiek.

²¹³ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 20 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

5.2.3. Rapporten

Het hele georchestreerd programma van persoonlijke contacten en brieven verloopt overwegend in een private en confidentiële sfeer en bereikt bijgevolg een klein doelpubliek. Het streefdoel van de rapporten is hoofdzakelijk een breder publiek te bereiken.

De rapporten van de ERT over onderwijs werden bijvoorbeeld enthousiast onthaald door de commissie, die echter weinig invloed heeft op het onderwijsbeleid van de lidstaten. Het rapport *Education for Europeans - Towards the Learning Society*²¹⁴ werd daarom verdeeld onder meer dan 30000 personen die werkzaam waren in of verbonden waren met de onderwijswereld. Het is dan ook bijna ondenkbaar dat het rapport geen invloed heeft gehad op het algemene debat over de onderwijshervorming dat momenteel in elk Europees land losgebarsten is.

Een rapport is ook een visitekaartje: het opent deuren. Beleidspersonen die onder de indruk zijn van dergelijke documenten zijn eerder geneigd tot het regelen van topontmoetingen die de ERT nastreeft. Rapporten doen bovendien dienst als een memorandum die de argumenten die werden voorgesteld in een topontmoeting of een speech nader toelichten. Ten slotte, maar niet minder belangrijk, fungeren ze als referentiepunt binnen de ERT. De leden en het personeel grijpen immers naar de rapporten voor het vinden van de exacte bewoordingen, feiten en argumenten van de groep.²¹⁵

Naar aanleiding van de Europese Raad in Lissabon werd geen specifieke rapport uitgebracht. De aandachtspunten waren al uiteengezet in vorige documenten. De ERT werd namelijk opgericht "*to keep competitiveness at the top of the European agenda*"²¹⁶. Bijgevolg was de oproep voor maatregelen die de concurrentiekracht van de Europese bedrijven ten goede komen.

²¹⁴ ERT, *Education for Europeans: towards the learning society*. Brussel, ERT, 1995.

²¹⁵ Persoonlijk gesprek met Kathie Harris, Werkgroepcoördinator op het ERT secretariaat, te Brussel op 10 oktober 2001.

²¹⁶ ERT, *Beating the crisis*. Brussel, ERT, 1993, p. 3

5.2.4. De werkgroepen²¹⁷

De inhoud van de vele brieven en rapporten werden bepaald door de vele intellectuele bronnen die de ERT rijk is. Richardson beschouwt de ERT als rustend op drie sterke pijlers: de posities en persoonlijkheden van de leden, de zorgvuldige organisatie van de contacten door het secretariaat, en de kennis en ervaring van de werkgroepen die de eigenlijke beleidsdetails uittekent.

Elke werkgroep wordt voorgezeten door een lid van de ERT. Deze draagt de volledige verantwoordelijkheid voor de *output*, brengt verslag uit op de voltallige vergaderingen van de ERT en stelt elk eindrapport, alvorens publicatie, ter goedkeuring voor aan de overige ERT leden.

Het eigenlijke werk wordt gedaan door afgevaardigden. Dit zijn meestal managers die posities bekleden met grote verantwoordelijkheid en die het grootste vertrouwen genieten van de bedrijfsleiders. Ze komen voor in twee types: de *associés* en de specialisten. De *associés* zijn de belangrijkste assistenten van de CEOs met betrekking tot ERT aangelegenheden. Hun belangrijkste bijdrage situeert zich in de politieke onderwerpen, zoals de Interne Markt, handel en institutionele hervorming. In andere domeinen komen de specialisten meer op de voorgrond. Het zijn onder andere accountants, bedrijfssecretarissen, onderzoeksdirecteurs en milieu managers.

Wat de top in Lissabon betreft is voornamelijk de werkgroep rond competitiviteit van belang. Ze wordt voorgezeten door Solvay-voorzitter Daniel Janssen en is verantwoordelijk voor het schrijven van de rapporten omtrent de Lissabon doelstellingen.

²¹⁷ Persoonlijk gesprek met Kathie Harris, Werkgroepcoördinator op het ERT secretariaat, te Brussel op 10 oktober 2001.

5.2.5. Secretariaat

Het secretariaat werkt nauw samen met de voorzitters van de werkgroepen. Het moet in de eerste plaats de specialisten en assistenten motiveren. Deze afgevaardigden hebben namelijk naast het werk voor de ERT nog een voltijdse betrekking te vervullen. Daarenboven tracht het secretariaat de expertise en de rijkdom aan ideeën van de werkgroepleden te bundelen tot een krachtig geheel dat overeenkomt met de verwachtingen van de ERT leden. Een andere taak van het secretariaat is het verzorgen van de contacten met andere lobbygroepen in Brussel. De bedrijfsvertegenwoordigers, federaties en andere lobby-organisaties moeten immers een duidelijk beeld krijgen van wat de ERT denkt en doet. Hierdoor kunnen ze de ERT zien als *“a natural leader of business opinion, breaking new ground, opening up new issues and setting the agenda for European business policies”*.²¹⁸

5.2.6. Pers

De ERT heeft nooit de communicatiekloof in Europa weten te overbruggen. Slechts enkele rapporten hebben ooit de pers gehaald. De Rondetafel doet weinig om dit te verhelpen en het aantal persberichten is eerder schaars. Het probleem ligt ook ergens anders. Brussel is Washington niet. De ultieme macht ligt nog steeds in de nationale hoofdsteden en daar heeft de pers zich ook hoofdzakelijk gevestigd. Er bestaat eveneens geen Europese publieke opinie, noch een Europese pers. Er bestaan kranten met uitstekende Europese berichtgeving, maar deze worden uitgegeven in Frankfurt, Parijs, Londen of Milaan en liggen dus niet echt in het actieterrein van de ERT.²¹⁹

Een agressievere aanpak van de Rondetafel zou waarschijnlijk meer krantenkoppen halen maar zou tevens de boodschap vertekenen. Het zou daarenboven botsen met de gevoeligheid van enkele ERT leden. Ook politici, wiens sympathie de ERT tracht te winnen, zouden er zich aan kunnen storen.

²¹⁸ RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, p. 22 <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

²¹⁹ Ibid., p. 27

Het is dan ook niet verwonderlijk dat de ERT door velen wordt omschreven als discreet en geheimzinnig.

De inspanningen van de ERT omtrent de Lissabon problematiek hebben echter wel de aandacht van de pers getrokken. Dit blijkt onder meer uit de artikelen die verschenen in "De Standaard".²²⁰

5.3 Besluit

Competitiviteit en *benchmarking* zijn twee begrippen die hun oorsprong vinden in de bedrijfswereld. De opname van de concepten in besluiten van de Raad van Lissabon omschrijft de ERT als één van haar successen. Het resultaat is te danken aan een complex mechanisme van beïnvloeding. Een gelijkaardige werkwijze werd ook gehanteerd voor de promotie van de Interne Markt en de TENs. Vooreerst zijn er de private ontmoetingen met toppolitici en ambtenaren. Daarnaast wordt naar aanleiding van elke belangrijke Europese Raad een brief verzonden naar alle staats- en regeringsleiders. Daarin vraagt de Rondetafel om bepaalde maatregelen te nemen of bepaald objectieven na te streven. De inhoud van deze brieven is meestal een weerslag van de rapporten van de ERT. De rapporten zijn bedoeld om een breder publiek te bereiken en worden opgesteld door de werkgroepen. Deze bestaan uit topmedewerkers en experts van de multinationals. Het secretariaat vervult in dit hele proces een coördinerende rol. De ERT maakt nauwelijks gebruik van pers of televisie uit schrik voor vertekening van de boodschap en omwille van het ontbreken van een Europese publieke opinie. Hierdoor kreeg de ERT een heimelijk karakter toegemeten.

²²⁰ BOHETS, J., België geen stap dichterbij Lissabon-doelstelling. In: *De Standaard*, 11 feb. 2002, p. 19.

BOHETS, J., Industriële ontgoocheldheid over immobilisme sinds top van Lissabon. In: *De Standaard*, 18 jan. 2002, p. 18.

CONCLUSIE

De voornaamste doelstelling van de scriptie was na te gaan hoe en in welke mate de ERT de Europese politieke agenda heeft bepaald en nog steeds bepaalt. Op de laatste vraag is het bijna onmogelijk een antwoord te geven. Niemand - zelfs niet de Commissieleden of de ERT - is in staat de invloed van de ERT op het Europese beleid exact in te schatten. Men kan slechts de standpunten van de Rondetafel vergelijken met de politieke uitkomsten. De analyse in deze verhandeling leidt tot stevige vermoedens, maar geen absolute zekerheden dat de ERT daadwerkelijk een belangrijke politieke kracht is in de EU.

De uiteenzetting kan wel een duidelijker antwoord formuleren op de vraag waarom de ERT zo succesvol is in *agenda-setting*. Er zijn tal van factoren die een verklaring bieden.

Het theoretisch gedeelte bracht aan het licht dat het neo-functionalisme legt gedeeltelijk de mobilisatie van de ERT-leden uit. Het liberaal intergouvernementalisme daarentegen legt een eerste verklaring bloot: de uitstekende contacten tussen de leden van de Rondetafel en hun nationale regeringen en toppolitici.

Het Nieuw Institutionalisme en haar varianten leggen de nadruk op de macht die voortvloeit uit de talloze realistische ideeën en alternatieven die de ERT opwerpt. Deze hebben als doel het denkbeeld van de beleidsmensen te beïnvloeden.

De theorieën over publiek-private interactie brachten het model van een stabiele en gesloten beleidsgemeenschap naar voor. Dit concept is een goede beschrijving van de relatie tussen de Commissie en de ERT. Deze jarenlange opgebouwde vertrouwensrelatie is wederzijds. De Commissie kan niet zonder de

informatie en expertise van de ERT. De ERT op haar beurt kan de Commissie niet negeren in haar beïnvloedingsstrategie. De Rondetafel en de Commissie vinden elkaar dikwijls als bongenoot tegenover de soms apathische lidstaten.

De ERT handelt niet alleen. Er is een heuse Europese *big business trojka* ontstaan. Dankzij de goede coördinatie spreekt de industrie met 1 stem en wordt hun boodschap tot driemaal toe herhaald door de groepen die deel uitmaken van de trojka.

Over de jaren heen heeft de Rondetafel van industriëlen een doeltreffend beïnvloedingsstrategie ontwikkeld. Het is een mechanisme bestaande uit topontmoetingen, rapporten en brieven. Hierbij dragen de coördinerende rol van het ERT secretariaat en de onschatbare expertise van de werkgroepsleden mee bij het succes van de ERT als *agenda-setter*.

Naast de vermelde verklarende factoren zijn er nog een aantal aspecten die van belang zijn. Zo is de ERT een relatief kleine groep (46 leden). Dit bevordert de solidariteit tussen de groepsleden. Niettemin zijn er soms interne tegenstellingen. Deze zijn voor de buitenwereld echter nauwelijks waarneembaar.

Hoewel de Rondetafel weinig leden telt, heeft ze een aanzienlijk aandeel in de totale Europese industriële activiteit. De groep kan dan ook beroep doen op omvangrijke middelen (financieel, personeel, expertise). Met haar enorme omzet en werkbestand vormt de groep een economisch zwaargewicht die noch door de lidstaten, noch door de Europese instellingen genegeerd kan worden.

De ERT hecht veel belang aan het prille begin van het beleidsproces. De groep tracht bijvoorbeeld de Commissie en haar topambtenaren reeds vóór het schrijven van een nieuwe richtlijnen te beïnvloeden. Ook de implementatie of uitvoering van het beleid krijgt bijzondere aandacht van de groep. Dit blijkt ondermeer uit de oprichting van watchdog groups die de uitvoering van besluiten op de voet volgen.

In deze verhandeling zijn reeds verschillende aspecten van de ERT en Europees lobbyen behandeld. Toch is verder onderzoek nog genoodzaakt. Er kunnen verschillende suggesties geformuleerd worden. Ten eerste zou het interessant zijn de ERT te vergelijken met haar tegenhanger in de Verenigde Staten: de *US Business Roundtable* (BRT). Hierbij moet zeker aandacht geschonken worden aan het Amerikaans lobbysysteem dat minder gefragmenteerd en open is dan het Europese.

Een ander domein voor toekomstig onderzoek concentreert zich rond de sterkte van de institutionaliseringskrachten. Welke krachten zijn het sterkst: de Europese instellingen, de nationale tradities, de gewoontes in de verschillende beleidsdomeinen of de specifieke kenmerken van de behandelde kwesties?

Tenslotte dringt het groeiend belang van Europese besluitvorming aan op een beter begrip van lobbyen in de EU met betrekking tot invloed en legitimiteit.

BIJLAGEN

Ledenlijst ERT, februari 2002²²¹

VOORZITTER

Gerhard Cromme	ThyssenKrupp	D
-----------------------	--------------	---

VICE-VOORZITTERS

Carlo De Benedetti	Cofide-Cir Group	I
Alain Joly	Air Liquide	F

LEDEN

César Alierta Izuel	Telefónica	E
Américo Amorim	Amorim	P
Nils S. Andersen	Carlsberg	DK
Percy Barnevik	Investor AB	S
Jean-Louis Beffa	Saint-Gobin	F
Peter Brabeck-Letmathe	Nestlé	CH
Martin Broughton	B.A.T.	UK
Antony Burgmans	Unilever	NL
Bertrand Collomb	Lafarge	F
Alfonso Cortina	Repsol YPF	E
Dimitris Daskalopoulos	Delta Holding	GR
Thierry Desmarest	TotalFinaElf	F
Jean-René Fourtou	Aventis	F
Paolo Fresco	Fiat	I
José Antonio Garrido	Iberdrola	E
Jukka Härmälä	Stora Enso Oyj	FIN
Ulrich Hartmann	E.ON	D
Zsolt Hernádi	MOL	H
Franz Humer	F. Hoffmann-La Roche	CH
Daniel Janssen	Solvay	B
Jak Kamhi	Profilo Holding	TR
Gerard Kleisterlee	Royal Philips Electronics	NL
Cees van Lede	Akzo Nobel	NL
André Leysen	Gevaert	B
Gérard Mestrallet	Suez	F
Thomas Middelhoff	Bertelsmann	D
Charles Miller Smith	ICI	UK
Egil Myklebust	Norsk Hydro	N

²²¹ ERT, *Will European governments in Barcelona keep their Lisbon promises? Message from the European Round Table of Industrialists to the Barcelona European Council, March 2002*. Brussel, feb. 2002, p. 12 <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.

Jorma Ollila	Nokia	FIN
Heinrich v. Pierer	Siemens	D
Hasso Plattner	SAP	D
Lars Ramqvist	Ericsson	S
Paolo Scaroni	Pilkington	UK
Richard Schenz	OMV	A
Manfred Schneider	Bayer	D
Louis Schweitzer	Renault	F
Michael Smurfit	Jefferson Smurfit	IRL
Ron Summer	Deutsche Telekom	D
Peter Sutherland	BP	UK
Morris Tabaksblat	Reed Elsevier	NL
Marco Tronchetti Provera	Pirelli	I
Philip Watts	Royal Dutch/Shell	UK
Jürgen Weber	Deutsche Lufthansa	D

ERT voorzitters

Gerhard Cromme ThyssenKrupp	2001 –
Morris Tabaksblat Reed Elsevier	1999 – 2001
Helmut Maucher Nestlé	1996 – 1999
Jérôme Monod Suez Lyonnaise des Eaux	1992 – 1996
Wisse Dekker Philips	1988 – 1992
Pehr Gyllenhammar Volvo	1983 – 1988

ERT werkgroepen**Accounting standaarden**

Voorzitter: Alain Joly, Air liquide

Competitiviteit

Voorzitter: Daniel Janssen, Solvay

Werkgelegenheid/ Industriële relaties & Sociaal beleid

Voorzitter: Jean-Louis Beffa, Saint-Gobain

Uitbreiding

Voorzitter: Percy Barnevik, Investor

Leefmilieu

Voorzitter: Louis Schweitzer, Renault

Buitenlandse economische betrekkingen

Voorzitter: Peter Sutherland, BP

Pensioenhervorming

Voorzitter: Carlo De Benedetti, Cofide-Cir

Belastingstelsel

Voorzitter: Antony Burgmans, Unilever

BIBLIOGRAFIE

Monografieën en Verzamelwerken

BALANYA, B., DOHERTY, A., HOEDERMANN, O., *Europe Inc. : regional and global restructuring and the rise of corporate power*. Londen, Pluto press, 2000, 256p.

CLAEYS, P.-H., GOBIN, C., SMETS, I., *Lobbyisme, pluralisme et intégration Européenne*. Brussel, Presses Interuniversitaires Européennes, 1998, 455p.

COWLES, M., G., RISSE, T., CAPORASO, J., *Transforming Europe. Europeanization and domestic change*. Ithaca (N.Y.), Cornell university press, 2001, 272p.

COWLES, M., G., *The politics of big business in the European Community: setting the agenda for a new Europe*. Unpublished Ph.D. Dissertation, The American University, 1994, 414p.

DEARING, J., W., ROGERS, E., M., *Agenda-setting*. Beverly Hills (Calif.), Sage, 1996, 139p.

EL AGRAA, A., *The economics of the European Community*. New York, Harvester Wheatsheaf, 1994, 567p.

EVANS, P., B., *Double-edged diplomacy: international bargaining and domestic politics*. Berkeley (Calif.), University of California press, 1993, 490p.

GARDNER, J., *Effective lobbying in the European Community*. Deventer, Kluwer law and taxation publ., 1991, 162p.

GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, 238p.

GREENWOOD, J., GROTE, J., RONIT, K., *Organized interests and the European Community*. Londen, Sage, 1992, 282p.

GREENWOOD, J., *European casebook on business alliances*. Hemel Hempstead, Prentice-Hall, 1995, 299p.

JACQUEMIN, A., WRIGHT, D., DELORS, J., *The European challenges post-1992: shaping factors, shaping actors*. Aldershot, Elgar, 1993, 464p.

KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, 320p.

MARCHIPONT, J.-F., *La stratégie industrielle de l'Union Européenne*. Luxemburg, Éditions Continent Europe, 1997, 315p.

MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, 263p.

RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, 388p.

ROSAMOND, B., *Theories of European integration*. Houndmills, Macmillan, 1999, 232p.

VAN SCHENDELEN, M., P., C., M., PEDLER, R., H., *Lobbying the European Union: companies, trade associations and issue groups*. Aldershot, Dartmouth, 1994, 311p.

WALLACE, H., YOUNG, A., R., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, 280p.

Artikels uit verzamelwerken

ASPINWALL, M., Collective attraction – the new political game in Brussels. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, pp. 196-213.

ASPINWALL, M., GREENWOOD, J., Conceptualising collective action in the European Union. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, pp. 9-25

COWLES, M., G., Business means Europe: who built the market? In: BOND, M., SMITH, J., WALLACE, W., *Eminent Europeans*. Londen, Greycoat press, 1996, pp. 192-213.

COWLES, M., G., European Round Table of Industrialists (ERT). In: DINAN, D., *Encyclopedia of the European Union*. Boulder, Colorado, 1998, pp. 220-222.

COWLES, M., G., Organising industrial coalitions: a challenge for the future. In: WALLACE, H., YOUNG, A., R., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, pp. 116-140.

COWLES, M., G., The changing architecture of big business. In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, pp. 108-125.

COWLES, M., G., The European Round Table of Industrialist : the strategic player in European affairs. In: GREENWOOD, J., *European casebook on business alliances*. Hemel Hempstead, Prentice-Hall, 1995, pp. 225-236.

CRAM, L., The EU institutions and collective action: constructing a European interest? In: GREENWOOD, J., ASPINWALL, M., *Collective action in the European Union: interests and the new politics of associability*. Londen, Routledge, 1998, pp. 63-80.

EISING, R., KOHLER-KOCH, B., Introduction: network governance in the European Union. In: KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, pp. 3-13.

GARRETT, G., WEINGAST, G., Ideas, interests and institutions: constructing the European Community's internal market. In: GOLDSTEIN, J., KEOHANE, R., *Ideas and foreign policy: beliefs, institutions and political change*. Ithaca, Cornell University press, 1993, pp. 173-206.

KOHLER-KOCH, B., Organized interests in European integration: the evolution of a new type of governance? In: WALLACE, H., YOUNG, A., *Participating & policy-making in the European Union*. Oxford, Clarendon press, 1997, pp. 42-68.

KOHLER-KOCH, B., The evolution and transformation of European governance. In: KOHLER-KOCH, B., EISING, R., *The transformation of governance in the European Union*. Londen, Routledge, 1999, pp. 14-35.

MAZEY, S., RICHARDSON, R., Agenda setting, lobbying and the 1996 IGC. In: EDWARDS, G., PIJPERS, A., *The politics of the European treaty reform*. Londen, Pinter, pp. 226-249.

MAZEY, S., RICHARDSON, J., EU policy-making: a carbage can or an anticipatory and consensual policy style? In: MENY, Y., MUELLER, P., QUERMONNE, J.-L., *Adjusting to Europe*. Londen, Routledge, 1996, pp. 41-58.

MAZEY, S., RICHARDSON, J., Institutionalising promiscuity: commission/interest group relations in the EU. In: FLIGSTEIN, N., SANDHOLTZ, W., STONE SWEET, A., *The institutionalisation of Europe*. Oxford, Oxford University press, 2001, pp. 71-93.

MAZEY, S., RICHARDSON, J., Interest groups and the EU policy-making: organisational logic and venue shopping. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, pp. 217-237.

MAZEY, S., RICHARDSON, J., Introduction: transference of power, decision rules, and rules of the game. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, pp. 3-26.

McLAUGHLIN, A., JORDAN, G., The rationality of lobbying in Europe: why are eurogroups so numerous and so wealthy? In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, pp. 122-161.

PETERS, B., G., Agenda-setting in the European Union. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, pp. 77-94.

PETERSON, J., Making sense of EU decision-making. In: PETERSON, J., BOMBERG, E., *Decision-making in the European Union*. Londen, Macmillan Press Ltd., 1999, pp. 4-30.

PRESTON, M., E., The European commission and special interest groups. In: CLAEYS, P.-H., GOBIN, C., SMETS, I., *Lobbyisme, pluralisme et intégration Européenne*. Brussel, Presses Interuniversitaires Européennes, 1998, pp. 222-232.

PUTNAM, R., D., Diplomacy and domestic politics: the logic of two-level games. In: EVANS, P., B., *Double-edged diplomacy: international bargaining and domestic politics*. Berkeley (Calif.), University of California press, 1993, pp. 431-468.

RICHARDSON, J., Policy-making in the EU: interests, ideas and garbage cans of primeval soup. In: RICHARDSON, J., *European Union: power and policy-making (2nd edition)*. Londen, Routledge, 2001, pp.3-26.

Tijdschrift- en krantenartikels

ANDERSEN, S., S., ELIASSEN, K., A., EU lobbying: the new research agenda. In: *European Journal of Political Research*, 27, 1995, pp. 427-441.

ASEED EUROPE, Misshaping Europe: the European Round Table of Industrialists. In: *The Ecologist*, 24, 1994, 4, 21p.

BENNETT, R., Business routes of influence in Brussels: exploring the choice of direct representation. In: *Political Studies*, 47, 1999, pp. 240-257.

BETTS, P., Groep van Europese industriëlen dringt aan op hervormingen: stille ridders van de Europese rondetafel. In: *De Standaard* (Het beste uit de Financial Times, een selectie van De Standaard, vertaling SURMONT, M., HEREMANS, T.), 21 mrt. 2001, p. 28.

BOHETS, J., België geen stap dichterbij Lissabon-doelstelling. In: *De Standaard*, 11 feb. 2002, p. 19.

BOHETS, J., Industriële ontgoocheld over immobilisme sinds top van Lissabon. In: *De Standaard*, 18 jan. 2002, p. 18.

BULCKE, B., Doelstellingen Lissabon nu al onhaalbaar. In: *De Standaard*, 14 jan. 2002, p. 26.

COBB, R., W., ROSS, J.-K., ROSS, M., H., Agenda building as a comparative political process. In: *American Political Science Review*, 1976,1, pp.126-138.

COEN, D., The European business interest and the nation-state: large-firm lobbying in the European Union and member states. In: *Journal of Public Policy*, 18, 1998, 1, pp. 75-100.

COWLES, M., G., Setting the agenda for a new Europe: the ERT and EC 1992. In: *Journal of Common Market Studies*, 33, 1995, 4, pp. 501-526.

COWLES, M., G., The rise of the European multinational. In: *International Economic Insights*, 1993, 4, pp. 15-18.

DEKKER, W., Europa 1990: een agenda voor actie. In: *Internationale Spectator*, 39, 1985, 8, pp. 454-460.

GREENWOOD, J., CRAM, L., European level business collective action: the study agenda ahead. In: *Journal of Common Market Studies*, 34, 1996, 3, pp. 449-463.

HOLMAN, O., Bedrijfsleven en Europese eenwording: de rol van de European Round Table of Industrialists. In: *Internationale Spectator*, 1996, 6, pp. 338-343.

JORDAN, G., SCHUBERT, K., A preliminary ordering of policy network labels. In: *European Journal of Political Research*, 21, 1992, 1, pp. 7-27.

MORAVCSIK, A., Preferences and power in the European Community: a liberal intergovernmentalist approach. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 4, pp. 473-524.

POLLACK, M., Delegation, agency and agenda setting in the European Community. In: *International Organization*, 51, 1997, 1, pp. 99-134.

STREECK, W., SCHMITTER, P., C., From national corporatism to transnational pluralism: organized interests in the Single European Market. In: *Politics & Society*, 19, jun. 1991, 2, pp. 133-165.

VAN APELDOORN, B., Transitional class agency and European governance: the case of the European Round Table of Industrialists. In: *New Political Economy*, 5, 2000, 2, pp. 157-192.

Academische papers

BULMER, S., J., *New institutionalism, the Single Market and EU governance*. ARENA Working paper, 1997, 25, 31p., <http://www.arena.uio.no/publications/wp97_25.htm> Geconsulteerd op 13/09/01.

FALKNER, G., *Corporatist governance and europeanisation: no future in the multi-level game?* European Integration Online Papers (EIoP), 1, 1997, 11, 19p., <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-011a.htm>> Geconsulteerd op 09/09/01.

FALKNER, G., *Interest groups in a multi-level polity: the impact of European integration on national systems*. European University Institute Working Paper, 1999, 34, 35p., <<http://www.iue.it/RSC/WP-Texts/99-34t.html>> Geconsulteerd op 10/02/00.

HALL, P., A., TAYLOR, R., C., R., *Political science and the three new institutionalisms*. MPIFG Discussion Paper, 1996, 6, 32p. <http://www.mpi-fg-koeln.mpg.de/pu/mpifg_dp/dp96-6.pdf> Geconsulteerd op 09/09/01.

KOHLER-KOCH, B., *Organized interests in the EC and the European parliament*. European Integration online Papers (EIoP), 1, 1997, 9, 18p. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1997-009a.htm>> Geconsulteerd op 13/10/00.

POLLACK, M., A., *Delegation, agency and agenda-setting in the treaty of Amsterdam*. European Integration online Papers (EIoP), 3, 1999, 6, 18p., <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1999-006a.htm>> Geconsulteerd op 15/03/01.

RICHARDSON, K., *Big business and the European agenda*. Sussex European Institute Working Paper, University of Sussex, 2000, 35, 39p. <<http://www.sussex.ac.uk/Units/SEI/papers>> Geconsulteerd op 29/11/01.

Rapporten en documenten van de ERT²²²

ERT, *Reshaping Europe*. Brussel, ERT, 1991, 64p.

ERT, *Beating the crisis*. Brussel, ERT, 1993, 32p.

²²² De rapporten zijn terug te vinden op de website van de ERT: <http://www.ert.be/pf/enf_frame.htm>.

ERT, *Education for Europeans: towards the learning society*. Brussel, ERT, 1995.

ERT, *Benchmarking for policy-makers*. Brussel, ERT, 1996, 24p.

ERT, *Message from the European Round Table of Industrialists to the Stockholm European Council, March 2001. Actions for competitiveness through the knowledge economy in Europe*. Brussel, ERT, 2001, 29p.

ERT, *How to achieve what was set out in Lisbon*. Speech van Morris Tabaksblat op de European Business Summit, Brussel, 10 jun. 2000, 7p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 09/09/01.

ERT, *Will European governments in Barcelona keep their Lisbon promises? Message from the European Round Table of Industrialists to the Barcelona European Council, March 2002*. Brussel, feb. 2002, 12p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.

Officiële Europese documenten

EUROPEES PARLEMENT, *European Parliament Fact Sheets. 4.8.6. Social dialogue. Information, consultation and participation of workers*. EU, 12 dec. 2000, 5p. <http://www.europarl.eu.int/factsheets/4_8_6_en.htm> Geconsulteerd op 26/04/02.

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Extraordinary European Council meeting on employment*. Luxemburg, EU, 20 en 21 nov. 1997. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Cardiff European Council*. Cardiff, EU, 15 en 16 jun. 1998. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Cologne European Council*. Keulen, EU, 3 en 4 jun. 1999. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

EUROPESE RAAD, *Presidency conclusions. Lisbon European Council*. Lissabon, EU, 23 en 24 mrt. 2000. <<http://europa.eu.int/council/off/conclu/index.htm>> Geconsulteerd op 16/09/01.

OFFICIAL JOURNAL OF THE EUROPEAN COMMUNITIES (2001/C 318 E/238), *Written question E-1163/01 by Daniel Hannan (PPE-DE) to the Commission*. 13 nov. 2001. <<http://europa.eu.int/eur-lex/en/dat/2001/ce318/ce31820011113en02180218.pdf>> Geconsulteerd op 17/11/01.

Officieel NAVO document

NATO, *Dinner speech by NATO Secretary General Javier Solana at the European Round Table of Industrialists*. Brussel, 17 mei 1998, 6p. <<http://www.nato.int/docu/speech/1998/s980517a.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

AANBEVOLEN LITERATUUR

Artikels uit verzamelwerken

DONNELLY, M., The structure of the European commission and the policy formation process. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University press, 1993, pp. 74-81.

GORGES, M., J., Interest intermediation in the EC after Maastricht. In: CAFRUNY, A., W., *The state of the European Community*. Boulder (Colo.), Lynne Rienner publications, 1993, pp. 73-89.

GRANT, W., Pressure groups and the European Community: an overview. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University Press, 1993, pp. 27-46.

GROTE, J., Size and territory in the organization of business interests. In: GREENWOOD, J., *European casebook on business alliances*. Hemel Hempstead, Prentice-Hall, 1995, pp. 237-258.

HULL, R., Lobbying Brussels: a view from within. In: MAZEY, S., RICHARDSON, J., *Lobbying in the European Community*. Oxford, University Press, 1993, pp. 82-92.

VAN SCHENDELEN, M. P. C. M., Introduction: the relevance of national public and private EC lobbying. In: VAN SCHENDELEN, M., P., C., M., PEDLER, R., H., *Lobbying the European Union: companies, trade associations and issue groups*. Aldershot, Dartmouth, 1994, pp. 1-20.

Tijdschrift- en krantenartikels

ANDERSEN, S. S., ELIASSEN, K. A., European Community lobbying. In: *European Journal of Political Research*, 20, 1991, pp. 173-187.

BETTS, P., Industry recoils from "suicide trap": early retirement. In: *Financial Times*, 22 nov. 2001. <<http://globalarchive.ft.com/globalarchive/articles.html?print=true&id=011122001420>> Geconsulteerd op 23/11/01.

BOHETS, J., België geen stap dichterbij Lissabon-doelstelling. In: *De Standaard*, 11 feb. 2002, p. 19.

BOHETS, J., Industriëlen ontgoocheld over immobilisme sinds top van Lissabon. In: *De Standaard*, 18 jan. 2002, p. 18.

BULCKE, B., Doelstellingen Lissabon nu al onhaalbaar. In: *De Standaard*, 14 jan. 2002, p. 26.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, "Win-win"? The ERT and EU enlargement. In: *Corporate Europe Observer*, jun. 1999, 3, pp. 10-13, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer3/general.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, Book review: big business and the European agenda. In: *Corporate Europe Observer*, 8, pp. 1-8, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer8/richardson.html>> Geconsulteerd op 03/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, ERT and REC: strange bedfellows. In: *Corporate Europe Observer*, okt. 1999, 5, pp. 1-5, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer5/ert.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, ERT moves to next phase in Europe's "double revolution". In: *Corporate Europe Observer*, 7, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer7/ebs.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, European Business Summit: consolidating corporate power. In: *Corporate Europe Observer*, 7, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer7/ebs.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, Innovation: corporate restructuring of Europe. In: *Corporate Europe Observer*, jun. 1999, 3, pp. 13-15, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer3/general.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

CORPORATE EUROPE OBSERVATORY, The ERT evaluates "progress" in neoliberal reforms. In: *Corporate Europe Observer*, 2001, 9, pp. 1-5, <<http://www.xs4all.nl/~ceo/observer9/stockholm.html>> Geconsulteerd op 27/08/01.

McLAUGHIN, A. M., MALONEY, W. A., JORDAN, A. G., Corporate lobbying in the European Community. In: *Journal of Common Market Studies*, 31, 1993, 2, pp. 191-212.

NORMAN, P., Brussels and industry call for a speedier liberalisation. In: *Financial Times*, 11 dec. 2001. <<http://globalarchive.ft.com/globalarchive/articles.html?print=true&id=011211000702>> Geconsulteerd op 28/12/01.

SANDHOLTZ, W., ESPRIT and the politics of international collective action. In: *Journal of Common Market Studies*, 30, 1992, pp. 1-22.

TASSIER, M., De kunst van het lobbyen. In: *De Standaard*, 27 sep. 1997.

VAN MARION, M., F., Wisselstroom of dwaallicht: internationale diplomatie van Philips. In: *Internationale Spectator*, 1999, 2, pp. 74-80.

Academische papers

FRIIS, L., "*The end of the beginning*" of eastern enlargement -Luxembourg summit and agenda-setting. European Integration online Papers (EIoP), 2, 1998, 7, 16p., <<http://eiop.or.at/eiop/texte/1998-007a.htm>> Geconsulteerd op 15/03/01.

GREENWOOD, J., WEBSTER, R., *Are EU business associations governable?* European Integration online Papers (EIoP), 4, 2000, 3, 17p. <<http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-003a.htm>> Geconsulteerd op 13/10/00.

KOHLER-KOCH, B., QUITTKAT, C., *Intermediation of interests in the European Union*. Arbeitspapiere, Mannheimer Zentrum für Europäische Sozialforschung, 9, 1999, 15p.

RICHARDSON, K., *Competitiveness in Europe: cooperation or conflict?* Sussex European Institute Working Paper, 10, University of Sussex, 1995.

TSEBELIS, G., KREPPEL, A., *The history of conditional agenda-setting in European institutions*. Leiden University History Department documents, 18p. <<http://hypatia.ss.uci.edu/democ/papers/george.htm>> Geconsulteerd op 23/12/01.

Rapporten en documenten van de ERT

ERT, *Rebuilding confidence*. Brussel, ERT, 1992, 20p.

ERT, *European competitiveness: the way to growth and jobs*. Brussel, ERT, 1994, 17p.

ERT, *The climate change debate*. Brussel, ERT, 1994.

ERT, *Investment in the development world*. Brussel, ERT, 1996.

ERT, *European industry and the developing world*. Brussel, ERT, 1997.

ERT, *Climate change: ERT report on positive action*. Brussel, ERT, 1997.

ERT, *A stimulus to job creation*. Brussel, ERT, 1997.

ERT, *Investing in knowledge: the integration of technology in European education*. Brussel, ERT, 1997.

ERT, *Job creation and competitiveness through innovation*. Brussel, ERT, 1998.

ERT, *The east-west win-win business experience*. Brussel, ERT, 1999.

ERT, *Climate change: how government & industry can work together*. Brussel, ERT, 2000.

ERT, *Improved investment conditions*. Brussel, ERT, 2000, 21p.

ERT, *European pensions: an appeal for reform: pension schemes that Europe can really afford*. Brussel, ERT, 2000, 55p.

ERT, *Opening up the business opportunities of EU enlargement*. Brussel, ERT, 2001, 44p.

ERT, *New chairman of the European Round Table of Industrialists*. Persbericht, Brussel, 20 nov. 2001, 1p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm>
Geconsulteerd op 23/12/01.

ERT, *ERT position on corporate social responsibility and response to the Commission Green Paper: promoting a European framework for corporate social responsibility*. Brussel, 20 nov. 2001, 5p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm>
Geconsulteerd op 23/12/01.

ERT, *ERT statement on the Commission's strategy for company taxation in the EU*. Persbericht, Brussel, 27 nov. 2001, 1p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.

ERT, *A stronger Europe: the view from the ERT. ERT message to the Laeken Summit*. Brussel, 4 dec. 2001, 5p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm>
Geconsulteerd op 23/12/01.

ERT, *Europe – Quo Vadis. Introductory speech by Morris Tabaksblat, chairman Reed Elsevier, for the European Policy Centre*. Brussel, 17 jan. 2002, 3p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 01/03/02.

ERT, *The Maastricht inheritance. Speech delivered by Morris Tabaksblat, chairman Reed Elsevier, at the European Connection Conference – Decennial*

celebration Maastricht Treaty. Brussel, 5 feb. 2002, 11p. <http://www.ert.be/pe/ene_frame.htm> Geconsulteerd op 23/12/01.